

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas
Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra

Neringa Remigija Morgačiovaite

Socialinio darbo magistro studijų programa
Magistro darbas

Vaiko balsas minimalios priežiūros taikymo procese

Darbo vadovė: doc. dr. Lijana Gvaldaitė

Vilnius
2025

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	5
IVADAS	7
1. Vaiko nuomonė dalyvaujant su juo susijusiuose sprendimuose: teoriniai aspektai	12
2. Vaiko nuomonės išklausymo ir dalyvavimo su juo susijusiuose sprendimuose modeliai	17
3. Vaiko nuomonės išklausymo minimalios priežiūros priemonių taikymo procese: teoriniai aspektai.....	23
3.1. Vaiko nuomonės išklausymo reglamentavimas taikant minimalią priežiūrą	23
3.2. Pokalbio su vaiku struktūra skiriant ir vykdant minimalią priežiūrą bei kylantys sunkumai.....	24
4. EMPIRINIO TYRIMO TIKSLAS, UŽDAVINIAI IR METODOLOGIJA.....	30
5. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ INTERPRETACIJA.....	34
5.1. Vaiko nuomonės išklausymas trijuose etapuose – „auksinės taisyklės nėra“	34
5.1.1. Vaiko nuomonės išklausymo procesai – kas priima sprendimus?	34
5.1.2. Pirmasis etapas: vaiko individualus pokalbis su vaiko teisių apsaugos specialistu - praktika tokia skirtinga, kad sunku „susigaudyti“	37
5.1.3. Antras etapas: Vaiko nuomonės išklausymas Vaiko gerovės komisijos posėdyje – „kiekvienas vaikas – tai nauja istorija“	41
5.1.3.1. Kiekvieną kartą „ieškoma kelio į vaiko širdį“	43
5.1.3.2. Atsižvelgimas į vaiko nuomonę – kiek specialistų, tiek ir nuomonių	45
5.1.4. Trečias etapas: vaiko nuomonė priemonių vykdymo kelyje	48
5.1.5. Vaikų išreiškiama nuomonė – „vaikas vaikui nelygus“	51
5.2. Vaikų sunkumai išsakant savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme	53
5.2.1. „Anaiptol nėra gražu“: vaikų elgesys, reakcijos ir tikrieji jausmai kalbant su specialistais	53
5.2.2. „Vaikas dalyvauja Vaiko gerovės Komisijos posėdyje, o ne koncerte, kuriame jis norėtų dalyvauti“	56
5.2.3. Vaiko Gerovės Komisija - „formalumas, bauginimas ar pagalba?“	57
5.3. Specialistams kylantys iššūkiai išklausant vaiko nuomonę minimalios priežiūros procese	59
5.4. Sėkmingo vaiko nuomonės išklausymo „receptas“	63
5.5. Tobulinimo prielaidos – „kuo daugiau vaiką įtraukti ar patraukti?“	64
IŠVADOS.....	69
LITERATŪRA	73
PRIEDAI.....	78

SANTRAUKA

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, vertindamas kaip Lietuvos valstybė įgyvendina Vaiko teisių konvenciją, pažymi ir rekomenduoja imtis veiksmingesnių priemonių, kad vaiko nuomonė būtų tinkamai išklausoma visais jį liečiančiais klausimais. Praktikų tarpe aktyviai diskutuojama apie vaiko nuomonės išklausymo užtikrinimą minimalios priežiūros priemonių taikymo kontekste. Nors vaiko teisė būti išklausytam yra įtvirtinta LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme, šio principo įgyvendinimas praktiniame lygmenyje išlieka neapibrėžtas.

Darbo tikslas – atskleisti vaiko nuomonės išklausymo ypatumus taikant minimalią priežiūrą. Atliekant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analizę, buvo siekiama aptarti vaiko nuomonės išklausymo svarbą dalyvaujant su juo susijusiuose sprendimuose. Apžvelgti galimus vaiko nuomonės išklausymo ir dalyvavimo modelius bei nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo teorines prielaidas ir kylančius sunkumus minimalios priežiūros taikymo procese. Siekiant ištirti vaiko nuomonės išklausymo praktinius aspektus taikant minimalios priežiūros priemones ir aptarti kylančius sunkumus bei galimas tobulinimo prielaidas, buvo pasirinktas kokybinis tyrimas, kuriam atlikti buvo naudojamas pusiau struktūruoto interviu metodas. Informantai – 5 tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai, 4 atvejo vadybininkai ir 3 vaiko teisių apsaugos specialistai. Interviu buvo atlikti Lietuvos didmiesčiuose, miestuose ir rajonuose.

Mokslinė literatūros analizė parodė, kad tinkamas vaiko nuomonės išklausymas yra svarbus, nes tai padeda nustatyti vaiko geriausius interesus ir tikslingas pagalbos priemones. Tyrimo metu atskleista, kad vaiko nuomonė minimalios priežiūros procese yra išklausoma trijuose etapuose: individualiame vaiko pokalbyje su vaiko teisių apsaugos specialistu, vaikui išsakant nuomonę Vaiko gerovės komisijos posėdyje ir pokalbiuose su atvejo vadybininku. Galimybė vaikui išsakyti savo nuomonę visuose etapuose priklauso nuo subjektyvaus specialistų vaiko savybių vertinimo. Vaiko teisių apsaugos specialisto vaiko nuomonės išklausymas dėl minimalios priežiūros nėra grindžiamas vieningu ir apibrėžtu tikslu ar aiškiu žinojimu, kaip turėtų vykti procesas. Vaiko gerovės komisijos posėdžių metu pokalbis su vaiku vyksta pagal rekomenduojamą modelį, kuris skatina vaiką pasakoti ir išreikšti turimą nuomonę. Nustatyta, jog didžiausias vaikams kylantis sunkumas išsakant savo nuomonę minimalios priežiūros procese, informantų teigimu, yra neigatyvios emocijos ir patiriamas emocinis diskomfortas, atsiskleidžiantis per vaikų reakcijas, elgesį ir neverbalinę kalbą. Šis sunkumas kyla dėl jiems keliamų lūkesčių nesupratimo; nemokėjimo ar nežinojimo kaip atsakyti į sunkius klausimus; jausenos, kad jo niekas nesupranta ir negirdi; kalbėjimo prieš 10-15 nepažįstamų žmonių komisiją, kuri vertina ir sprendžia vaiko likimą. Specialistams išklausant vaiko nuomonę kelia iššūkių vaiko prakalbinimas ir besipriešinantis elgesys. Išryškėjo specialistų kompetencijų ir žinių trūkumas išklausant vaiko nuomonę. Taip pat identifikuoti sunkumai, susiję su emociniu krūviu, vaikų

pasiekiamumu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir žmogiškųjų bei laiko resursų trūkumu. Tai apsunkina visapusišką vaiko situacijos įvertinimą ir didina riziką, kad vaiko nuomonė yra išklausoma formaliai. Tyrimo rezultatai parodė, kad sėkmingam vaiko išklausimui svarbu naudoti vaikui suprantamą kalbą, išreikšti vaiko supratimą, užduoti tikslingus ir atvirus klausimus, užtikrinti saugią aplinką bei neprimesti kitos nuomonės. Siekiant vaiko nuomonės išklausymo užtikrinimo minimalios priežiūros taikymo procese būtina formuoti specialistų požiūrį į elgesio sunkumų turinčių vaikų nuomonės svarbą, o taip pat ugdyti specialistų kompetenciją ir ieškoti sisteminių sprendimų, užtikrinančių vaikų tinkamą išklausymą.

Raktiniai žodžiai: vaikas, vaiko nuomonės išklausymas, vaiko minimalios priežiūros priemonės, geriausi vaiko interesai, vaiko gerovė.

SUMMARY

The United Nations Committee on the Rights of the Child, in assessing the implementation of the Convention on the Rights of the Child by the Lithuanian Republic, notes and recommends taking more effective measures to ensure that children's views are properly heard in all matters affecting them. Although the child's right to express their views is enshrined in the Law on Minimal and Average Care of the Child, but the practical implementation of this principle remains uncertain.

The aim of this work is to analyse the specific aspects of hearing the child's opinion in the context of applying minimal care measures. During the analysis of the scientific literature of Lithuanian and foreign authors, the aim was to discuss the importance of listening to the child's opinion when participating in decisions related to the child. The analysis includes a review of child participation models and theoretical foundations for hearing the child's opinion, as well as the challenges encountered in the process of minimal care. In order to study the practical aspects of listening to the child's opinion and identify challenges and opportunities for improvement in the implementation of minimal care measures, a qualitative study was chosen, for which the method of semi-structured interviewing was used. Informants – 5 inter-institutional cooperation coordinators, 4 case managers and 3 child right protection specialists. The interviews were conducted in major cities, towns, and rural districts across Lithuania.

The analysis of literature showed that properly listening to child's opinions is important, as it helps to identify the child's best interests and appropriate support measures. The results of the study showed that the child's opinion in the process of minimum care is heard in three stages: an individual conversation with a child rights protection specialist, the expression of the child's opinion during the Child welfare commission meeting and the interview with the case managers during the implementation of minimal care measures. The child's opportunity to express his/her views at each stage depends on the specialist's subjective assessment of the child's characteristics. The process of hearing the child's opinion by the child rights protection specialist in the context of minimal care is not based on a single and defined objective. Opinions are heard differently based on the experience and skills of the professionals, rather than a clear understanding of how the process should work. During Child welfare commission meetings, conversations with the child follow a recommended model that encourages the child to speak and express their opinion. According to the informants, the biggest difficulty for children in expressing their views in the process of minimum care is negative emotions and emotional discomfort, which is revealed through children's reactions, behaviour and non-verbal language. This difficulty stems from not understanding the expectations placed on them; not knowing how or being unable to answer difficult questions; feeling misunderstood and unheard; and having to speak in front of a commission of 10–15 unfamiliar people who evaluate and make

decisions about the child's future. When specialists attempt to hear the child's opinion, they are challenged by the child's speaking up and resisting behaviour. It was found the lack of competence and knowledge of professionals in listening to the child's opinion. Difficulties were also identified in relation to children's accessibility, inter-institutional cooperation and a lack of human and time resources. This makes it difficult to make a comprehensive assessment of the child's situation and increases the risk that the child's views are listened to in a formal way. It has been found that for effective listening to a child, it is important to use language that the child understands, demonstrate understanding of the child, ask purposeful and open-ended questions, provide a safe environment and not assume the other person's opinion. In order to ensure that the child's voice is heard, it is necessary to develop professionals' attitudes towards the importance of listening to the views of children with behavioural difficulties. Developing the competence of professionals and finding systemic solutions to ensure that children are properly heard.

Keywords: child, hearing the child's opinion, child minimal care measures, the best interests of the child, the child's well-being.

IVADAS

Vaiko nuomonės išklausymo tema sulaukia daug dėmesio ir diskusijų Lietuvos mokslininkų, vaiko teisių apsaugos ekspertų ir praktikų tarpe. Šios diskusijos dažnai siejamos su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989) (toliau – Konvencija), kurią 1995 metais ratifikavusi Lietuva kaip valstybė ir šios konvencijos šalis įsipareigojo kiekvienam vaikui garantuoti tokią apsaugą ir paramą, kuri kaip galima labiau atitiktų jo interesus ir teisių įgyvendinimą (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, ir Uscila, 2016). Valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą. Vaikui suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teisminio ar administracinio nagrinėjimo metu (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989). Konvencijos laikymąsi stebi ir vertina Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas (toliau - Komitetas). Komitetas skelbia periodines ataskaitas apie atskiras valstybes, kuriose atkreipiamas dėmesys į Konvencijos pažeidimus ir pateikiamos rekomendacijos kaip užtikrinti tolesnį jos laikymąsi. Vaiko nuomonės išklausymas, kaip svarbi vaiko gerovės užtikrinimo sąlyga, yra reglamentuota ir kituose tarptautiniuose teisės aktuose: Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (2010) ir Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2006). Taip pat įvairiuose Lietuvos įstatymuose: Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (2024), LR Civiliniame kodekse (2000), LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme (2007) bei LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2007). Šie teisės aktai yra svarbūs ne tik dėl to, kad juose yra įtvirtinama vaiko teisė išreikšti savo nuomonę, bet ir todėl, jog vaikas yra pripažįstamas kaip visavertis žmogus ir asmenybė gebanti laisvai dalyvauti visuomenės gyvenime (McCafferty, 2017). Visgi Komitetas, vertindamas, kaip Lietuva įgyvendina Vaiko teisių konvenciją, atkreipė dėmesį ir rekomendavo imtis veiksmingesnių priemonių, kad vaiko nuomonė būtų išklausoma ir būtų užtikrinta pagarba vaiko nuomonei visais jį liečiančiais klausimais (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, 2024). Praėjus daugiau nei trisdešimt penkiems metams nuo Konvencijos įsigaliojimo vis plačiau pripažįstama, kad vaikai turi savo teisių rinkinį, tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio bei Rytų Europos valstybėse, vaikai buvo pažeidžiama visuomenės grupė, kurios nuomonės buvo paisoma retai arba į ją atsižvelgiama paviršutiniškai (Murray, 2019).

Lietuvoje vaiko nuomonės išklausymas iki šiol yra nagrinėtas kitų, platesnių mokslinių tyrimų kontekste. J. Stripeikienė (2017), kuri tyrinėjo vaiko teisės į pagarbą sampratą, nurodė, jog vaiko teisė būti išklausytam yra vaiko teisės į pagarbą dalis. Vaiko teisių gerbimas ir didesnė pagarba jo nuomonei suteikia daugiau galimybių priimti labiausiai vaiko interesus atitinkančius sprendimus bei užtikrinti kuo geresnę aplinką vaikui augti ir vystytis (Stripeikienė, 2017). Autorė kitame savo straipsnyje taip pat pasisako už vaiko išklausymo proceso užtikrinimą, kurio metu turi būti atsižvelgiama į vaiko požiūrį, gebėjimus ir turi būti gerbiamas vaiko orumas (Stripeikienė, 2021).

Visgi, anot Ž. V. Jonynienės ir P. Martinavičiūtės (2014), nėra aišku, kuo vadovaujantis yra nustatomas vaiko gebėjimas išreikšti savo nuomonę, todėl specialistai į kiekvieną situaciją gali žvelgti subjektyviai ir ne visada profesionaliai. Taip pat turi būti užtikrintos sąlygos, jog negalia arba specialiuosius poreikius turintys vaikai taip pat galėtų būti išklausomi pasitelkiant specialiąsias priemones arba tinkamus specialistus (Jonynienė ir Martinavičiūtė, 2014). J. Ruškus, J. Chudabienė, R. Motiečienė ir R. Naujanienė (2021) nagrinėjo vaiko balso diskursą tarptautiniuose ir nacionaliniuose dokumentuose bei diskutavo apie vaiko balso reikšmę ir raiškos galimybes socialinio darbo praktikoje. Tyrimo duomenys atskleidė, jog vaikai yra linkę neišsakyti savo nuomonės suaugusiems, nes jų pasiūlyti sprendimai gali pabloginti situaciją. Kitaip tariant, vaikai bijo galimų pasekmių dėl savo išsakytos nuomonės arba mano, jog į jų nuomonę nebus atsižvelgta. Kai kurie tyrimo dalyviai net stebėjosi, jog jų nuomonės gali būti klausama. I. Tamutienė (2018) tyrė priežastinius mechanizmus, kurie trukdo vykdyti veiksmingą vaiko apsaugos politikos įgyvendinimą. Nustatyta, kad praktiniame apsaugos procese nėra į vaiko problemas ir poreikius orientuoto požiūrio. Vaikai nėra pakankamai įgalinami dalyvauti savo pačių apsaugos procesuose. Lietuvoje atliktuose tyrimuose apie vaiko minimalios priežiūros priemones (toliau – MPP), daugiausia dėmesio skiriama analizuojant praktinių MPP įgyvendinimą kaip pagalbą vaikui (Uscila, 2020; Barkauskienė, Gervinskaitė-Paulaitienė, Čekuolienė ir Adler, 2018; Bieliūnė, Buzarevič, Pranka ir Žėkas 2015; Nikartas, Ūselė, Zaksaitė, Žukauskaitė ir Žėkas, 2013), tačiau apie vaiko nuomonę ir jo išklausymą užsimenama labai mažai.

Užsienio šalių mokslininkai daug dėmesio skyrė vaikų teisei reikšti savo nuomonę ir dalyvavimui su jais susijusiuose sprendimuose. P. Lawrence (2022) kėlė klausimus dėl amžiaus, nuo kurio vaikas gali susidaryti nuomonę, ir akcentavo neverbalinę kalbą, kaip būdą leidžiantį susipažinti su jaunesnių vaikų nuomone ir ją įvertinti. R. Murray (2014) siekė sukurti būdus, kaip įtraukti neįgalius vaikus ir jaunuolius į sprendimų, susijusių su sveikatos ir socialinės rūpybos procesais, priėmimą. Tyrimas atskleidė, jog prasmingas vaikų dalyvavimas yra suvokiamas tuomet, kai yra siekiama išsiaiškinti ir atsižvelgti į vaikų nuomonę, kuri turi įtakos jų gyvenimui. P. McCafferty (2017) tyrimo duomenys parodė, kad Konvencijos 12 straipsnio įgyvendinimas, kuriame yra reglamentuojama vaiko teisė būti išklausytam, vis dar yra problematiškas dėl teorinių, praktinių ir etinių iššūkių (McCafferty, 2017). Kultūrinės sampratos, į suaugusiuosius orientuota specialistų pasaulėžiūra ir vaikų diskriminacija dėl amžiaus vis dar išlieka dideliais iššūkiais vaiko teisių apsaugos sistemoje. Pastebima, jog pirmenybė visuomet yra teikiama vaiko apsaugai, o ne vaiko įgalinimui (McCafferty, ir Garcia, 2024). Taip pat mokslininkai tyrė vaiko „balsą“ ir sveikatos sistemoje (Nordlind et al., 2022; Parry ir Varese, 2021; Ali et.al., 2022), švietime (Lansdown, Jimerson ir Shahroozi, 2014; Miller ir Maconachie, 2020) bei vaikų su specialiais poreikiais ar negalia „balsą“ (Hill et al., 2016; Lewis-Dagnell, Parsons ir Kovshoff, 2023).

Vaiko MPP gali būti skiriamos vaikams, kurie pasižymi socialinių ar moralinių normų pažeidimų požymių turinčiu ir (ar) darančiu elgesiu bei kelia pavojų sau arba aplinkiniams (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2022). Taikant šias priemones yra siekiama padėti vaikui pasiekti teigiamų elgesio pokyčių teikiant jam švietimo, sveikatos ir socialinę pagalbą, apsaugant vaiko teises bei jo geriausius interesus (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis 2024 metais Lietuvoje buvo patenkinti 692 kreipimosi prašymai dėl vaiko MPP skyrimo. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 4 straipsnyje yra nurodoma, jog minimali vaiko priežiūra yra grindžiama „vaiko dalyvavimo priimant su juo susijusius sprendimus“ principu. Toliau įvardijama, jog „vaikui turi būti suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio su juo susijusio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per vaiko atstovą įstatymų nustatyta tvarka. Į vaiko nuomonę, jeigu ji neprieštarauja jo interesams, privaloma atsižvelgti“ (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, p.3, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). Remiantis šiuo įstatymu ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaita (2022), galima teigti, kad Vaiko gerovės komisijos (toliau – VGK) posėdžiuose svarstant dėl MPP skyrimo, pakeitimo, jų pratęsimo ar panaikinimo itin svarbu, jog šių procesų metu būtų skiriamas tinkamas dėmesys vaiko nuomonės išklausymui užtikrinant pagarbą elgesi su juo. Taip pat, vaiko nuomonė yra ne mažiau reikšminga, kai ją individualiai išklauso vaiko teisių apsaugos specialistas bei atvejo vadybininkas priežiūros priemonių vykdymo etape. Vaikas turi tiksliai žinoti, kas nutiks ir koks bus jo pareikštos nuomonės statusas. Taip pat svarbu, jog būtų surinkta išsami ir tiksli bei geriausius vaiko interesus atitinkančiam sprendimui priimti būtina informacija. Tačiau ataskaitoje yra pateikiamos abejonės dėl skiriamo tinkamo dėmesio vaiko nuomonės išklausymui ir atsižvelgimui. Taip pat dėl specialistų ir vaiko kontakto užmezgimo bei vaiko poreikių ir lūkesčių išsiaiškinimo, ypač tuomet, kai vaikas nepitaria MPP skyrimui arba nedalyvauja Vaiko gerovės komisijos posėdyje (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2023). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje pabrėžiama, kad vaiko nuomonės išklausymas yra sudėtingas procesas, todėl specialistai turi būti gerai pasirengę ir turėti specialių žinių bei įgūdžių, kaip tinkamai sužinoti, interpretuoti bei suprasti vaiko sakomą ar kitaip perduodamą informaciją, kokius metodus ir priemones naudoti bei kaip tinkamai fiksuoti gautą informaciją. Visgi teisės aktai nereglamentuoja vaiko nuomonės išklausymo procedūros, todėl nėra aišku, kaip šis punktas yra įgyvendinamas praktikoje (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2022). Dėl šių priežasčių yra keliami probleminiai klausimai: kokie yra vaiko nuomonės išklausymo etapai ir būdai taikant minimalias priežiūros priemones? Kaip yra (ne)atsižvelgiama į vaiko nuomonę priimant sprendimus? Su kokiais sunkumais susiduria specialistai siekdami išklausti vaiko nuomonę? Su kokiais sunkumais, specialistų nuomone, susiduria vaikai? Kokios yra vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo prielaidos taikant minimalios priežiūros priemones?

Taigi, atsižvelgiant į Lietuvos ir kitų šalių mokslinius tyrimus, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitas ir Komiteto rekomendacijas, galima teigti, jog Lietuvoje praktiniame lygmenyje užtikrinant vaiko nuomonės išklausymą minimalios priežiūros taikymo procese, vis dar kyla iššūkių. Tyrimo metu gauti rezultatai padės atskleisti vaiko nuomonės išklausymo etapus ir būdus, kylančius sunkumus ir galimas tobulinimo prielaidas taikant minimalią priežiūrą. Tyrimas gali padėti kurti ir tobulinti vaiko nuomonės išklausymo gaires bei formuoti sisteminius pokyčius, atsižvelgiant į specialistų ir vaikų patiriamus sunkumus šiame procese. Baigiamasis darbas dėl vaikų nuomonės išklausymo bus naudingas visuomenės ir praktikų – socialinių darbuotojų, vaiko teisių apsaugos specialistų ir kitų specialistų, dirbančių su vaikais, kuriems taikoma minimali priežiūra, sąmoningumo ugdymui akcentuojant vaiko nuomonės išklausymo, įtraukimo į sprendimus ir santykio su vaiku, kaip lygiavertčiu visuomenės nariu, svarbą. Taip pat šis darbas reikšmingai prisidės prie vaiko ir šeimos gerovės politikos formavimo.

Darbo objektas: vaiko nuomonės išklausymas minimalios priežiūros taikymo procese.

Darbo tikslas: atskleisti vaiko nuomonės išklausymo ypatumus taikant minimalią priežiūrą.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu aptarti vaiko nuomonės išklausymo svarbą dalyvaujant su juo susijusiuose sprendimuose;
2. Apžvelgti galimus vaiko nuomonės išklausymo ir dalyvavimo modelius;
3. Nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo teorines prielaidas ir kylančius sunkumus minimalios priežiūros taikymo procese;
4. Ištirti vaiko nuomonės išklausymo praktinius aspektus taikant minimalios priežiūros priemones ir aptarti kylančius sunkumus bei galimas tobulinimo prielaidas.

Tiksliui ir uždaviniams pasiekti buvo naudojamas kokybinio tyrimo pusiau struktūruoto interviu metodas. Tyrime dalyvavo 5 tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai, 4 atvejo vadybininkai ir 3 vaiko teisių apsaugos specialistai. Interviu buvo atlikti Lietuvos didmiesčiuose, miestuose ir rajonuose.

Darbą sudaro trys dalys: teorinė, metodologinė ir empirinė. Taip pat santraukos, įvadas, išvados, literatūra ir priedai. Šį darbą nuo įvado iki literatūros, sudaro 66 puslapiai.

Pirmoje darbo dalyje aptariama vaiko nuomonės išklausymo svarba dalyvaujant su juo susijusiuose sprendimuose. Nurodomi galimi vaiko nuomonės išklausymo ir dalyvavimo modeliai. Taip pat aptariamas vaiko nuomonės išklausymo reglamentavimas minimalios priežiūros priemonių taikymo procese, pokalbio su vaiku struktūra bei kylantys sunkumai. *Antrojoje darbo dalyje* pristatoma tyrimo metodika: tyrimo ir duomenų rinkimo metodai, atranka ir tiriamieji, tyrimo eiga ir organizavimas, tyrimo etika, duomenų analizės metodo etapai bei tyrimo ribotumai. *Trečioji darbo dalis* skirta tyrimo rezultatų pristatymui ir aptarimui. Aptariami vaiko nuomonės išklausymo etapai

ir būdai taikant minimalios priežiūros priemones; specialistams kylantys sunkumai, išklausančiam vaiko nuomonę dėl minimalios priežiūros taikymo ir jos vykdymo; iššūkiai, su kuriais, specialistų nuomone, susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros procese; vaiko nuomonės išklausymo sėkmės veiksniai ir tobulinimo prielaidos. *Pabaigoje* pateikiamos viso darbo išvados.

1. Vaiko nuomonė dalyvaujant su juo susijusiuose sprendimuose: teoriniai aspektai

Mokslinėje literatūroje diskutuojama dėl vaiko nuomonės apibrėžimo. Autorių teigimu, prie vaiko nuomonės išklausymo proceso iššūkių prisideda ir tai, kad nėra aišku, ką iš esmės vaikui reiškia būti išklausytam (Murray, 2019). Kyla klausimai: ką iš tikrųjų reiškia žodžių junginys „būti išklausytam ar išgirstam“? Ar teisė būti išklausytam yra teisė priimti sprendimą, ar teisė daryti įtaką sprendimui? Ar sąlygos „gebantys suformuluoti savo nuomonę“ arba „pagal amžių ir brandą“ neleidžia vaikams pateikti savo nuomonės? Ar vaiko teisė į tai, kad į jo nuomonę būtų deramai atsižvelgta, riboja kitų dalyvių (tėvų, globėjų, specialistų) teisę spręsti dėl vaikų priežiūros ir kitų sąlygų? (McCafferty, 2017). Pasak J. Murray (2019), vaiko nuomonės apibrėžimas, kuriame atsispindėtų ne tik vaiko nuomonės išklausymas kaip pats faktas, bet ir atsižvelgimas į vaikų jausmus, įsitikinimus, mintis, požiūrį ir norus, galėtų skambėti taip: vaikų nuomonė, kuri yra aktyviai priimama ir pripažįstama kaip vertingas indėlis priimant sprendimus, turinčius įtakos vaikų gyvenimui (Murray, 2019).

Vaiko nuomonės išklausymas yra vienas iš vaiko teisės dalyvauti priimant sprendimus dedamųjų. Anot V. Gudžinskienės ir G. Gužienės (2021) dalyvavimo teisės esmė yra ta, kad kiekvienas vaikas turi savo nuomonę ir ją gali laisvai reikšti su juo susijusių klausimų procese. Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus yra sudėtinė vaiko gerovės ir vaiko socialinių teisių dalis (Gudžinskienė ir Gužienė, 2021). Nors Ženevos vaiko teisių deklaracija, pirmasis vaiko teisių apsaugai skirtas tarptautinis dokumentas buvo priimtas dar 1924 metais, pats požiūris į vaiką kaip teisinių santykių lygiavertį subjektą keitėsi lėtai. Buvo pripažintos tam tikros vaiko teisės: teisė į maistą, prieglobstį, ugdymą, sveikatos priežiūrą, tačiau nebuvo pasisakoma apie vaiko procesines teises. Priėmus ir ratifikavus Konvenciją Lietuvoje, vaiko nuomonės išklausymas ir įtraukimo į sprendimus konceptas sulaukė bene daugiausia diskusijų ir prieštaraimų, kadangi šia nuostata buvo įtvirtinta, kad vaikas, nepaisant jo amžiaus ir tam tikrais atvejais galimo pažeidžiamumo, nėra apsaugos objektas. Vaikas „tapo“ lygiavertis teisinių santykių dalyvis, kuris turi teisę dalyvauti ir reikšti savo nuomonę, į kurią privalu atsižvelgti sprendžiant su juo susijusius klausimus (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023).

Tyrėjas P. McCafferty (2017) nurodo tris priežastis, kodėl vaikai turėtų būti įtraukiami į sprendimų priėmimą: teisinė, konceptuali ir praktinė (McCafferty, 2017). Teisiškai vaiko teisė reikšti savo nuomonę ir teisė, kad į ją būtų atsižvelgta, yra vienas iš kertinių vaiko teisės pagrindų, todėl valstybės privalo užtikrinti, kad vaiko nuomonė būtų išklausoma (Fenton - Glynn, 2014). Konceptualiai apie vaikų teisę dalyvauti rašė Komitetas, teigdamas, kad vaikai turi būti pripažįstami kaip teisių turėtojai, turintys ne tik teisę į apsaugą, bet ir teisę dalyvauti sprendžiant visus su jais

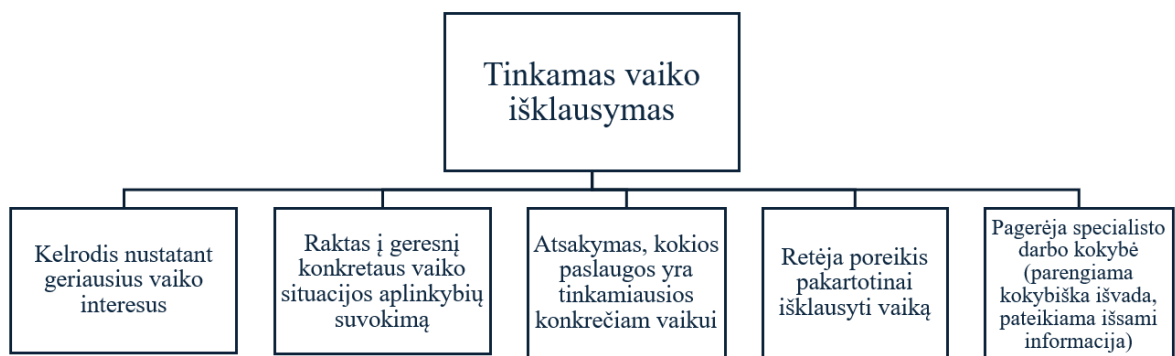
susijusius klausimus (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, 2006). M. Freeman (2007), papildydamas vaikų kaip teisių turėtojų sampratą, pastebėjo, kad 12 straipsnis svarbus dėl to, jog jame pripažįstama, kad vaikas yra visavertis žmogus, turintis asmenybę, galintis laisvai dalyvauti visuomenės gyvenime ir išreikšti savo nuomonę (Freeman, 2007). Remiantis šiomis prielaidomis, vaikų dalyvavimas įgauna teisinį, konceptinį ir praktinį pagrindą. Svarbu, kad visi vaiko apsaugos srityje dalyvaujantys subjektai laikytų vaikus gebančiais išsakyti savo nuomonę ir dėl to įtrauktų juos priimant jiems įtakos turinčius sprendimus. Egzistuoja jausmas, jog įtraukti ir išklausti vaikus yra teisinga, nes tokiu būdu yra pripažįstama ir gerbiama atskira vaiko tapatybė. Kitą vertus, autorius P. McCafferty (2017) savo tyrime nurodo priežastis, kodėl gali būti sunku išklausti ir atsižvelgti į vaiko nuomonę.

Vaikų apsauga yra daugialypis ir painus procesas. Specialistai gali susidurti su iššūkiais, kai yra teisiškai įpareigoti veikti geriausiais vaikų interesais, saugoti vaikus, palaikyti ryšius su šeimomis ir kitomis suinteresuotomis šalimis, kartu išklausti vaiką bei nustatyti, kas geriausiai atitinka vaiko interesus tam tikromis aplinkybėmis, kai įvairios suinteresuotosios šalys gali turėti priešingus interesus (McCafferty, 2017). Autorius P. McCafferty (2017), taip pat pabrėžia ir žiniasklaidos formuojamą požiūrį į tai, jog visi pavojai vaikui yra nuspėjami ir valdomi. Dėl šios priežasties kyla organizacinis, profesinis ir asmeninis nerimas dėl vaikų apsaugos kokybės. Sutelkus dėmesį į rizikos valdymą ir apsaugą, specialistai, nerimaujantys, kad nepadarytų klaidų, dažnai priima vienašališkus ir kartais nepagalvotus sprendimus, neatsižvelgdami į vaiko turimą nuomonę (McCafferty, 2017).

Komitetas pabrėžė, jog specialistai turi vadovautis tuo, kad vaikas geba suformuluoti savo pažiūras, ir pripažinti, kad jis turi teisę jas reikšti. Taip pat vaikas neturi įrodinėti savo gebėjimų. (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras, 2009). Visgi, vaiko teisinio statuso pasikeitimas ne visuomet užtikrina suaugusiojo požiūrio į vaiką pokytį ar elgesio su juo kaitą (Dudaitė ir Kairienė, 2017). Kadangi vaikai neatitinka tradicinės liberaliosios teisių teorijos ir tik šiuo metu formuojasi nuostata, pagal kurią manoma, kad vaikai yra nepriklausomi, racionalūs, gebantys rinktis individai, gali kilti sunkumų dėl specialistų požiūrio į vaiką ir jo įtraukimo į sprendimų priėmimą (McCafferty, 2017). Anot K. Wall ir C. Robinson (2022), tyrimo, kuriame buvo nagrinėjama ar vaikai geba suformuluoti ir išreikšti savo nuomonę bei ar vykdoma praktika tai padeda padaryti vaikams, autorės akcentavo, jog Konvencijos 12 straipsnio praktinis vykdymas tampa įgyvendinamas per suaugusiųjų veiksmus ir požiūrį. Jeigu vaikai ir toliau bus laikomi nesugebančiais suformuluoti savo nuomonės, tokiomis aplinkybėmis ir toliau bus pabrėžiama vaikų priklausomybė nuo suaugusiųjų, kurie gins ir taikys jų teises už juos. Tačiau, pripažįstant vaikų gebėjimus ir teisėtą dalyvavimą, jie tampa aktyviais veikėjais, galinčiais daryti įtaką tam, kas vyksta jų gyvenimuose (Wall ir Robinson, 2022). Prie tokio požiūrio prisideda ir kiti autoriai, kurie tiria vaiko nuomonės išklausymo ir vaiko dalyvavimo aspektus. Pavyzdžiui, autorė P. Lawrence (2022) savo tyrime nagrinėdama vaikų balso

interpretavimą iki aštuonių metų amžiaus, nurodo, jog vaikai turi būti laikomi kompetentingi ekspertai, turintys galią keisti įvykių kryptį. Vaikų įtraukimas į sprendimų priėmimą prisideda prie jų asmeninio tobulėjimo, suteikia jiems daugiau galių ir stiprina jų savigarbą bei socialinius įgūdžius (Lawrence, 2022). Svarbu paminėti, kad tokias pačias teises turi ir vaikai su negalia ar specialiaisiais poreikiais (Murray, 2014). Šis principas yra įtvirtintas Konvencijos 23 straipsnyje (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija 1989, p.7). Komitetas (2006) pabrėžė ypatingą poreikį užtikrinti tokių vaikų dalyvavimą, remdamasis tuo, kad šie vaikai gali patirti dvigubą savo teisės paneigimą (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras, 2006). Ne mažiau svarbi vaikų, turinčių sudėtingų bendravimo ir intelekto sutrikimų, įtraukčiai yra Konvencijos 13 straipsnio nuostata, kurioje pabrėžiama, kad vaikai turi teisę gauti ir perduoti informaciją jiems tinkama forma: rašytine arba spausdinta, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija 1989, p.5). Šiam tikslui pasiekti, naudojamos priemonės turėtų būti pritaikytos prie vaiko supratimo lygio ir gebėjimo bendrauti (Europos Tarybos Ministrų komiteto gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, 2010). Pavyzdžiui, jei vaikas turi negalią, turi būti sudarytos sąlygos išklausti jo nuomonę pasitelkiant specialias priemones ar specialistus (Jonynienė ir Martinavičiūtė, 2014). Kiekvienas vaikas, esantis nepalankioje padėtyje, turintis negalią ar specialiųjų poreikių, turi būti įtraukiamas į sprendimų priėmimo procesą ir turi būti išklausa vaiko nuomonė, nes tai būtina siekiant parengti juos prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą (Lundy, 2007).

O. Intė J. Sondaitė ir A. Tvaronavičienė (2023) metais parengusios leidinį „Vaiko nuomonės išklausoymo metodinis vadovas“, nurodė penkis aspektus, kodėl svarbu tinkamai išklausti vaiką (1 pav.):

1 pav. Kodėl svarbu tinkamai išklausti vaiką

Šaltinis: Intė, Sondaitė ir Tvaronavičienė (2023) „Vaiko nuomonės išklausoymo metodinis vadovas“ p. 13

Tyrėjos J. Dudaitė, ir B. Kairienė (2017) teigė, jog sudaryti sąlygas vaikui išsakyti savo nuomonę yra svarbu ir tai negali būti tik formalumas (Dudaitė ir Kairienė, 2017). Nuomonės

išsakymas gali pagerinti sprendimų priėmimo procesus ir rezultatus, nes užtikrina, kad sprendimai būtų įtraukesni ir labiau atitiktų aiškiai išreikštus ir įvardytus vaikų poreikius. Todėl paslaugų teikimas taptų labiau orientuotas į vaikus, atsižvelgiant į tai, ko reikia vaikams, o ne į suaugusiuosius, atsižvelgiant į tai, ko, suaugusiųjų nuomone, reikia vaikams. Tokiu būdu priimami sprendimai gali padidinti teikiamų paslaugų efektyvumą vaikams ir pagalbą vaiko gerovei užtikrinti (McCafferty, 2017).

Vaiko nuomonės išklausymas pats savaime neturėtų būti vienintelis tikslas. Kitas žingsnis – įvertinus vaiko nuomonę, skirti tinkamą dėmesį vaiko pažiūroms ir priimti jį tenkinančius sprendimus. Autorės atskleidžia, kad vaikai nori išreikšti savo nuomonę, kai yra svarstomi su jais asmeniškai susiję sprendimai (Dudaitė ir Kairienė, 2017). Pažymima, kad ir Konvencija valstybės dalyvėms vaiko išklausymo atžvilgiu nustatė pareigą ne tik atlikti veiksmus, nukreiptus į vaiko požiūrio išsiaiškinimą (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989), bet ir pareigą, esant galimybei, į vaiko nuomonę rimtai atsižvelgti (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras, 2009). Tyrėja J. Murray (2019) teigė, kad jeigu aktyviai nesiklausoma ir neatsižvelgiama į vaiko nuomonę, vaikui yra perteikiama, jog jo požiūris yra nevertinamas, o galiausiai, kad nevertinamas yra ir pats vaikas. Pasirenkant tokį elgesį, vaikai yra nemokomi demokratiškumo. Jie išmoksta, kad individualus požiūris nėra svarbus grupei ir kad reikia vadovautis grupiniu mąstymu. Neatsižvelgimas į vaikų nuomonę mažina jų savarankiškumo ir savireguliacijos patirtį (Murray, 2019).

Labai svarbus veiksnys įtvirtintas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (2000) yra tas, jog „Visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovaujamasi vaiko interesais“ (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2016). Todėl Konvencijos 12 (nuomonės išklausymas) ir 3 (geriausi vaiko interesai) straipsniai visuomet „eina“ kartu (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989). J. Dudaitė ir B. Kairienė (2017) teigia, kad vaiko poreikiai ir interesai yra susiję, tačiau nėra tapatūs. Skirtingai nei vaiko poreikiai, vaiko interesų turinys teisės aktuose nėra apibrėžiamas, kadangi vaiko interesai turi būti nustatomi kiekvienu atveju individualiai. Interesai yra platesnė sąvoka negu poreikiai, kadangi apibrėžia ne tik būtinas vaiko gyvenimo sąlygas, bet ir apima vaiko raidos bei saviraiškos galimybes ateityje. Kiekvieno vaiko unikalumas lemia tik jam būdingą interesų turinį, kuris priklauso nuo konkrečių asmeninių ir aplinkos savybių, o juos nustatyti galima vaikui išsakant savo nuomonę, kuri ir sudaro intereso nustatymo prielaidas. Nors vaiko nuomonė yra svarbi, tačiau nebūtinai visa lemianti, jei tai neatitinka geriausių vaiko interesų. Iš kitos pusės yra pavojinga ir nepaisyti vaiko nuomonės, kai ji yra aiškiai išreikšta ir vaikas yra tvirtai apsisprendęs (Stripeikienė, 2017). Jei nustatant vaiko intereso turinį vaikui nesudaroma galimybė išsakyti savo nuomonės arba jo nuomonė prieštarauja jo interesams, tuomet sprendimai yra priimami pagal vaiko poreikius, tačiau ne visai atspindintys jo interesus (Dudaitė ir Kairienė, 2017).

Europos Tarybos Ministrų komitetas (2010) nurodė, kad vaiko interesus atitinkančioje teisingumo sistemoje su vaikais turi būti elgiamasi oriai, pagarbiai, rūpestingai ir teisingai. Joje vaikai turi būti išklausomi, o jų nuomonės turi būti rimtai paisoma. Šiose gairėse taip pat nurodoma, kad vaikams turi būti paaiškinta vaikų teisė būti išklausytiems, tačiau vaiko nuomonės išsakymas nėra jo pareiga (Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, 2010). Vaiko teisė išreikšti savo nuomonę, negali būti tapatinama su vaiko pareiga suformuluoti savo poziciją vienu ar kitu klausimu (Stripeikienė, 2017), todėl jo dalyvavimas pokalbyje turi būti savanoriškas ir gali būti pradėtas tik gavus aiškiai išreikštą jo sutikimą (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). Norint to pasiekti, prieš prasidedant procesui, vaikui turi būti tinkamai išaiškinta proceso eiga, kodėl jo nuomonė yra svarbi, kokie klausimai bus sprendžiami ir koks vaidmuo šiame procese teks vaikui. Taip pat vaikui suprantama kalba turi būti suteikta informacija kaip ir kas išklausys vaiko nuomonę, kur ji bus naudojama ir kaip į ją bus (ne)atsižvelgta (Stripeikienė, 2017; Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). Vaiko informavimas apie priimtus sprendimus taip pat yra viena iš vaiko teisės būti išklausytam įgyvendinimo stadijų (Stripeikienė, 2017). Dažnai vaikų yra klausama jų nuomonės, tačiau vėliau jiems nepasakoma, ar ji turėjo kokios nors įtakos. Toks vaiko informavimas yra ypač aktualus tais atvejais, kai į vaiko nuomonę nebuvo atsižvelgta. Bet kuriuo atveju vaikui gali būti sunku susitaikyti su sprendimu, kuris neatitinka jo norų, tačiau, jei vaikui buvo sudaryta galimybė išsakyti savo nuomonę ir jei jis buvo tinkamai supažindintas su proceso eiga, tokiu atveju vaikui turėtų būti lengviau suprantamos ir sprendimo priėmimo priežastys. Šis procesas sudarytų sąlygas, kad suaugusiesiems būtų nepatogu prašyti vaikų nuomonės, o paskui ją ignoruoti (Lundy, 2007; Janina Stripeikienė, 2017). Todėl svarbu ne tik vaiko nuomonę išklausti, jei įmanoma į ją atsižvelgti, bet ir išaiškinti jo nuomonės svarbą bei galimą ar padarytą įtaką sprendimui (Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, 2010).

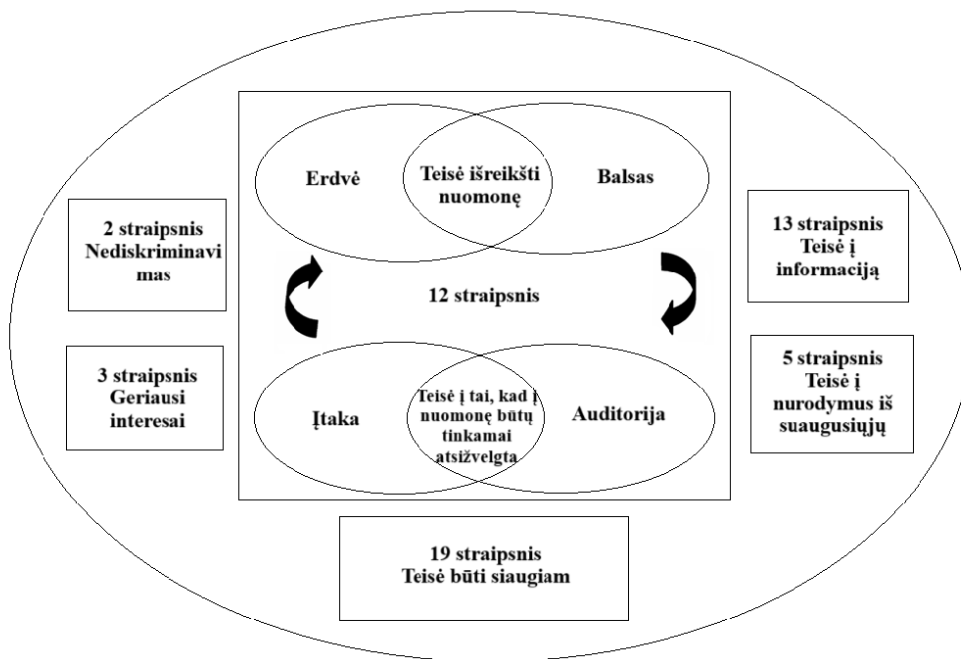
12 Konvencijos straipsnyje teigiama, kad vaiko nuomonė turėtų būti išklausoma atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, tačiau nepateikiama jokių gairių, kuo vadovaujantis nustatomas vaiko gebėjimas išreikšti nuomonę, kas vertina vaiko brandą ir kokiais kriterijais reiktų vadovautis (Jonynienė ir Martinavičiūtė, 2014). Komitetas nurodė, jog vien vaiko amžius negali nulemti vaiko nuomonės reikšmingumo, nes supratimo lygis nėra vienodai susijęs su jo biologiniu amžiumi (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras, 2009). Pagal J. Piaget (1936) kognityvinę vystymosi teoriją, vaiko intelekto raidos formavimasis yra išskiriamas į keturias pažintinės raidos stadijas: sensomotorinė (0-2 metai), ikioperacinė (2-7 metai) (kuriai dar sudaro ikioperacinis etapas (2-4 metai) ir intuicijos etapas (4-7 metai)), konkrečių operacijų (7-11 metų) ir formalių operacijų (12-14 metų). Sensomotorinės stadijos metu intelektas yra demonstruojamas motorine veikla. Kūdikio žinios apie pasaulį yra ribotos (bet besivystančios), nes jos pagrįstos fizine sąveika su kitais žmonėmis.

Ikioperaciniame etape intelektas demonstruojamas naudojant simbolius, bręsta kalbos vartojimas, lavinama atmintis ir vaizduotė, tačiau mąstymas yra ribotas ir vyrauja egocentrizmas. Konkrečių operacijų stadijoje vaikas atlieka loginius veiksmus su konkrečiais objektais ir mažėja egocentrizmas. Formalių operacijų etape imama mąstyti abstrakcijomis, manipuluojama nebe daiktais, o sąvokomis ir idėjomis (Huitt ir Hummel, 2003; Pakpahan ir Saragihir, 2022). J. Piaget suformulavęs vaikų intelekto vystymosi seką, teigė, kad visų vaikų intelektas vystosi panašiai, nuosekliai pereidamas nuo vienos raidos fazės prie kitos. Vadovaudamiesi vaikų intelekto vystymosi stadijomis, yra lengviau rasti būdus, kaip bendrauti su vaiku, padėti jam mokytis, ir kaip prisitaikyti prie aplinkos (Kerevičienė, 2014; Pakpahan ir Saragih, 2022). Visgi J. Piaget teorija buvo daugelio kritikuojama dėl vaiko emocijų, vidinės motyvacijos ignoravimo ir šeimos bei visuomenės įtakos neįvertinimo (Kerevičienė, 2014). Todėl pagal neokognityvinę teoriją manoma, kad vaiko branda ir gebėjimai apima ir moralines, socialines ir emocines savybes bei kriterijus, kurių turinys kinta (Lansdown, 2005). Vaiko galėjimas dalyvauti sprendimų priėmimo procese ir išsakyti savo nuomonę priklauso ne tik nuo tokio objektyvaus kriterijaus kaip vaiko amžius ar intelekto stadija, bet ir nuo sprendžiamo klausimo sudėtingumo, vaiko asmeninių patirčių, jam keliamų lūkesčių, socialinio konteksto bei individualių vaiko savybių (Lansdown, 2005, Stripkienė, 2017, McCafferty, 2017).

Apžvelgus vaiko nuomonės išklausymo svarbą ir vaiko dalyvavimą su juo susijusiuose sprendimuose, galima išskirti tokius vaiko nuomonės išklausymo aspektus: vaikas geba suformuluoti savo pažiūras ir turi teisę, bet ne pareigą išreikšti savo nuomonę ir būti išklausytas; vaiko požiūris išklausomas atsižvelgiant į jo brandą ir gebėjimus, kurie negali būti nustatomi remiantis tik jo amžiumi; prieš vaiko išklausymą jam suprantama forma turi būti suteikta informacija apie vykstantį procesą; vaiko nuomonės išklausymas yra reali priemonė, skirta pasiekti teigiamų pokyčių vaiko gyvenime; vaiko nuomonė yra svarbi, tačiau nebūtinai lemianti sprendžiant klausimą, susijusį su jo geriausiais interesais.

2. Vaiko nuomonės išklausymo ir dalyvavimo su juo susijusiuose sprendimuose modeliai

Mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs modeliai, kurie padėtų užtikrinti tinkamą vaiko nuomonės išklausymą ir jo dalyvavimą priimant su juo susijusius sprendimus. Vienas iš tokių modelių yra Lundy (2007) modelis, kuriame siūlomi keturi veiksniai į kuriuos turima atsižvelgti, norint sėkmingai įgyvendinti Konvencijos 12 straipsnį (2 pav.) (Lundy, 2007; Ruškus et.al 2021):

2 pav. Lundy (2007) vaikų dalyvavimo modelis

Šaltinis: Lundy (2007) Voice's not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, p. 932

Erdvė - vaikams turi būti sudarytos tinkamos aplinkos sąlygos, jog vaikas galėtų išsakyti savo nuomonę (Lundy, 2007). Anot McCafferty (2017), fizinė erdvė vaiko išklausymui yra taip pat labai svarbus veiksnys. Dažnai susitikimai su vaikais vyksta kabinetuose ar auditorijose, kurios yra bauginančios, slegiančios ir keliančios grėsmę. Autorius konkretizuoja, jog fizinė erdvė, kuri yra įrengiama, baldų išdėstymas ir žodžiai, kurie yra vartojami, dažnai slopina lygybę ir didina pavaldumą, todėl susitikimai turėtų vykti vaikams palankioje aplinkoje (McCafferty (2017), kurioje vaikas pasisakydamas nebijotų priekaištų, jaustųsi saugiai ir patogiai. Išklausant vaiko nuomonę neturėtų dalyvauti asmenys, kuriems esant vaikas nesijautų saugus (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023).

Balsas – vaikams turi būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę. Konvencijos 12 straipsnyje pabrėžiama, kad valstybės užtikrintų vaikui teisę reikšti savo nuomonę. Žodžio "užtikrinti" vartojimas nurodo pareigą specialistams imtis aktyvių veiksmų skatinant vaikus išreikšti savo požiūrį (Lundy, 2007). Vienintelis numatytas šios teisės apribojimas yra tas, kad ji suteikiama vaikui, „kuris sugeba suformuluoti savo požiūrą“. L. Lundy (2007) nurodo, jog vaikų teisė reikšti

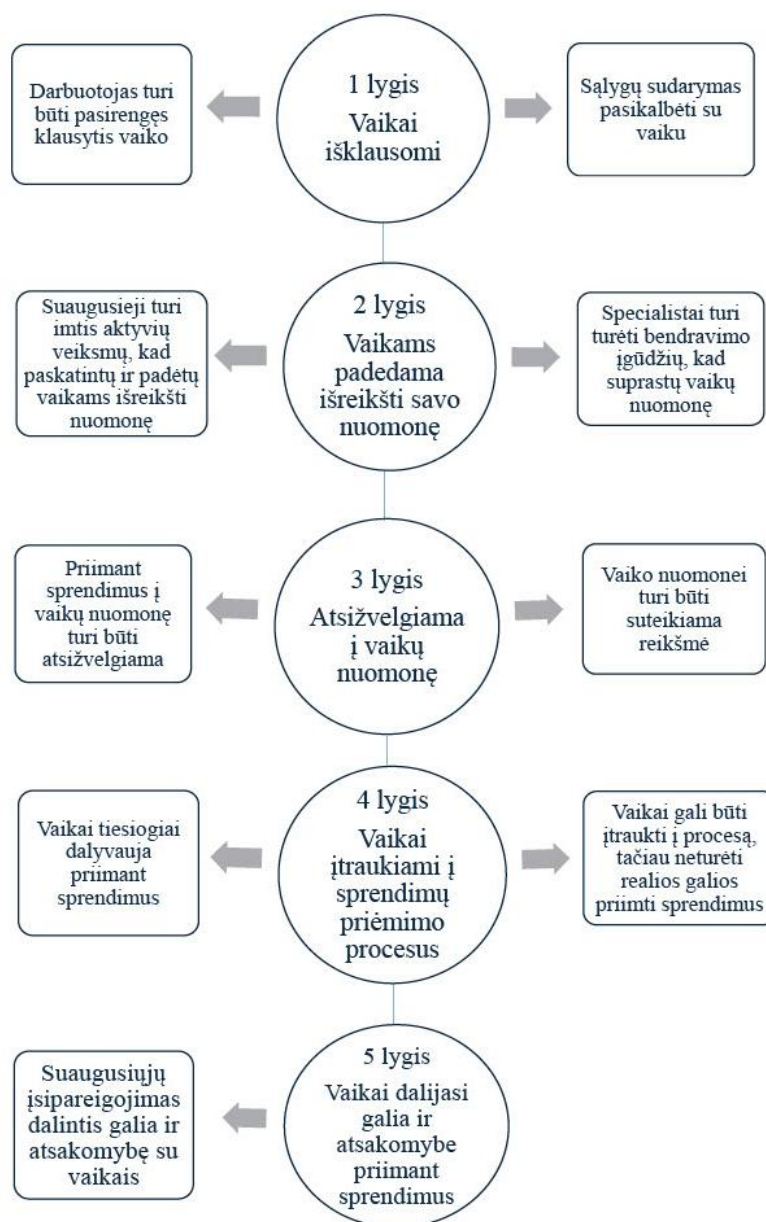
savo pažiūras nepriklauso nuo jų gebėjimo išreikšti brandžią nuomonę, o tik nuo jų gebėjimo suformuluoti nuomonę, nesvarbu brandžią ar ne (Lundy, 2007).

Auditorija – į nuomonę turi būti įsiklausoma. Tai reiškia, jog vaikų nuomonei būtų skiriamas „deramas dėmesys“ (Lundy, 2007). Vaikai dažnai nemano, kad jų nuomonė yra svarbi, reikšminga, ar, kad į ją yra atsižvelgiama priimant sprendimus (McCafferty (2017). Net ir tais atvejais, kai nėra abejonių dėl vaiko nuomonės tam tikru klausimu, nėra jokios garantijos, kad suaugusieji, kurie gali ją įgyvendinti, į ją atsižvelgs. Tai rodo, kad reikia užtikrinti, jog vaikai turėtų bent „auditorijos teisę“ - galimybę pranešti savo nuomonę nustatytam asmeniui ar institucijai, kuri yra atsakinga už vaiko išklusymą (Lundy, 2007).

Įtaka – vaiko nuomonės reikšmė. Nors pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaikų interesus, vaiko nuomonei taip turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Kyla iššūkis rasti būdą, kaip užtikrinti, kad suaugusieji ne tik išklausytų vaikus, bet ir rimtai atsižvelgtų į jų nuomonę. Viena iš galimybių yra, jog vaikams būtų įvardijimas pokalbio tikslas ir pasakojama, kaip buvo atsižvelgta į jų išreikštą nuomonę (Lundy, 2007; Intè, Sondaitè, Tvaronavičienė, 2023).

Lundy (2007) teigia, jog šie keturi elementai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, papildo vienas kitą ir turi aiškią chronologiją. Tačiau modelyje atsispindi ir tai, jog 12 straipsnis gali būti suprastas tik tuomet, kai jis yra nagrinėjamas atsižvelgiant į kitas susijusias Konvencijos nuostatas: 2 straipsnį (nediskriminavimas), 3 straipsnį (geriausi interesai), 5 straipsnį (teisė į nurodymus iš suaugusiųjų), 13 straipsnį (teisė į informaciją) ir 19 straipsnį (taisė būti saugiam).

H. Shier (2001) remdamasis mokslininko R. Hart (1992) modeliu, pateikia penkių vaikų dalyvavimo lygių modelį, kuris identifikuoja dalyvavimo lygius per suaugusiųjų ir vaikų sąveikos būdus (3 pav.):

3 pav. Sudaryta pagal Shier (2001) vaikų dalyvavimo lygius

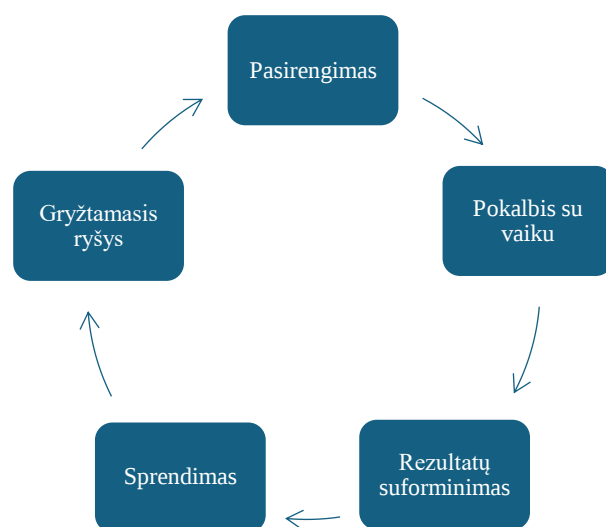
Šaltinis: Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations

Modelio autorius nurodo, jog jo sukurtame modelyje nėra lygmens, kuriame vaikai sprendimus priimtų nepriklausomai nuo suaugusiųjų. Pastebima, jog vaiko nuomonės išklausymo, nuomonės palaikymo ir atsižvelgimo etapai sudaro didžiąją dalį H. Shier (2001) modelio, todėl tai dar kartą įrodo, jog be vaiko nuomonės išklausymo etapo, kuriame dalyvauja suaugusieji, negali būti tinkamo vaiko dalyvavimo.

S. A. Vis ir N. Thomas (2009), atlikę tyrimą apie vaikų dalyvavimą priimant sprendimus teikiant paslaugas globjamiems vaikams, išskyrė šešis vaikų dalyvavimo lygius: 1. Vaikas yra konsultuojamas, tačiau jis to nesupranta; 2. Vaikui suteikiama informacija be galimybės išreikšti savo nuomonę; 3. Vaikas išreiškia savo nuomonę, bet nedalyvauja priimant sprendimus; 4. Vaikas

dalyvauja priimant sprendimus, tačiau savarankiškai sprendimų nepriima; 5. Vaikas priima sprendimus savarankiškai, tačiau nežvelgia problemos; 6. Vaikas žvelgia problemą ir priima sprendimą (Vis ir Thomas, 2009). Anot S. Bessell (2011), tikrasis dalyvavimas prasideda nuo trečiojo lygio, kai vaikas bent kažkiek paveikia sprendimų priėmimą, tai reiškia, jog dalyvavimas prasideda nuo vaiko nuomonės išreiškimo (Bessell, 2011). S. A. Vis ir N. Thomas (2009) siūlo, jog norint atsižvelgti į vaikų nuomonę, su vaikais reiktų kalbėtis ir susitikti daugiau nei vieną kartą. Tokie susitikimai turėtų būti „draugiški vaikams“ siekiant, kad jų nuomonė būtų išklausoma ir būtų priimami tinkami sprendimai (Vis ir Thomas, 2009). Tokiam siūlymui pritaria ir tyrėjos A. Franklin ir P. Sloper (2009), kurios nagrinėjo vaikų su negalia dalyvavimo praktiką priimant sprendimus. Autorės nurodo, kad norint, jog vaikų dalyvavimas būtų prasmingas ir darantis įtaką pokyčiams, negalima apsiriboti tik vienu susitikimu. Vaikų su negalia įtraukimas į sprendimų priėmimą reikalauja laiko: reikia pažinti vaiką, suprasti jo bendravimo ypatumus ir paruošti vaiką išreikšti savo nuomonę. Ypatingai reikia atkreipti dėmesį į tuos vaikus, kurie naudojami neverbalinėmis bendravimo priemonėmis. Specialistai dažnai baiminasi dėl kognityvinių sutrikimų turinčių vaikų gebėjimo suprasti terminus, procesą, sąvokas ir pasirinkimo galimybes. Susirūpinimas taip pat kyla dėl to, ar vaikai supras užduodamus klausimus ir kaip specialistams reiktų interpretuoti vaiko žodžius. Vis dėlto, jeigu nebus atsižvelgiama į šią tikslinę grupę, kitaip vadinamais „sunkiai pasiekiamais“ vaikais (vaikai su negalia, specialiaisiais poreikiais, turintys bendravimo sutrikimų), tuomet sprendimuose ir toliau dalyvaus tik tie vaikai, kurie geba laisvai bendrauti (yra „lengvai pasiekiami“) (Franklin ir Sloper, 2009).

O. Intė J. Sondaitė ir A. Tvaronavičienė (2023) aprašė iš penkių stadijų susidedantį vaiko nuomonės išklausymo procesą (4 pav.):

4 pav. Vaiko nuomonės išklausymo procesas

Šaltinis: Intė, Sondaitė ir Tvaronavičienė (2023) „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas“ p. 16

Kiekvienas vaiko nuomonės išklausymo proceso etapas yra suskirstytas į smulkesnes dalis. Pasak metodinės priemonės autorių, **pasirengimo** stadiją apima: informacijos apie vaiką surinkimą, susitikimo su vaiku planavimą, pasiruošimą pokalbiui su vaiku ir įvertinimą, ar išklausant vaiką nėra poreikio kviešti psichologą. **Pokalbio su vaiku** etapas aprėpia: ryšio su vaiku užmezgimą, informacijos vaikui suteikimą apie pokalbio tikslą ir vykstantį procesą, vaiko pasakojimą, pasitikslinamuosius klausimus vaikui, jo nuomonės apibendrinimą bei grįžtamojo ryšio vaikui suteikimą. Į **rezultatų forminimo** etapą įeina: vaiko nuomonės perkėlimas į teisės aktais ar kitų tarnybų nustatytas formas. **Sprendimo priėmimo** stadija apima: stebėjimą, kaip vykdomi sprendimai ir esant poreikiui, iš naujo išvadų, pasekmių ir pokyčių apsvaistymą bei įsivertinimą. Paskutinis etapas yra **grįžtamasis ryšys**, kuris susideda iš grįžtamojo ryšio su vaiku palaikymo, jo informavimo apie priimtus sprendimus ir motyvų paaiškinimo (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023).

Vaiko nuomonės išklausymas yra nuoseklus procesas, susidedantis iš etapų, kurių kiekvienas yra svarbus, todėl neįgyvendinus šių etapų, sprendimai, kurie yra priimami nežinant vaiko nuomonės, tik iš dalies atitinka vaiko interesus. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog specialistai, kurių viena iš funkcijų yra vaiko nuomonės išklausymas, aiškiai suprastų šios veiklos prasmę ir svarbą, neturėtų ribojančių įsitikinimų, nuostatų, ar vertybių, kurios trukdytų efektyviam vaiko įtraukimui į su juo susijusių klausimų sprendimą. Specialisto nuostatos, vertybės, įsitikinimai ir požiūris į vaikus, daro didžiulę įtaką kaip jis bendrauja su vaiku ir interpretuoja vaiko poreikius, interesus, problemas bei teises. Todėl nuostatų neturėjimas, proceso žinojimas ir gebėjimas jį įgyvendinti leidžia išvengti klaidų bei išlaikyti aukščiausią teikiamų paslaugų kokybę (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023).

Apibendrinant galima teigti, jog visuose vaikų dalyvavimo modeliuose yra išskiriamas vaiko nuomonės išklausymo veiksnys, kuris dažnai lemia vaikų dalyvavimą priimant su juo susijusius sprendimus. O. Intė J. Sondaitė ir A. Tvaronavičienė (2023) savo modelyje, pateikia etapus ir nurodo tam tikras sąlygas, kurios turi būti įgyvendinamos, siekiant tinkamai išklausti vaiką ir užtikrinti vaiko geriausių interesų išaiškinimą bei tinkamų pagalbos priemonių parinkimą. L. Lundy (2007) modelyje atskleidžia keturis veiksnys, kurie sudaro sąlygas sėkmingam Konvencijos 12 straipsnio įgyvendinimui. Kiti tyrėjai (Vis ir Thomas 2009; Shier, 2001) atskleidžia platesnį vaizdą, tai yra vaiko dalyvavimo lygius, kurie parodo, kad vaikas nėra laikomas sprendimų proceso dalyviu, jei vaiko nuomonė nėra išklausoma ir rimtai vertinama.

3. Vaiko nuomonės išklauso minimalios priežiūros priemonių taikymo procese: teoriniai aspektai

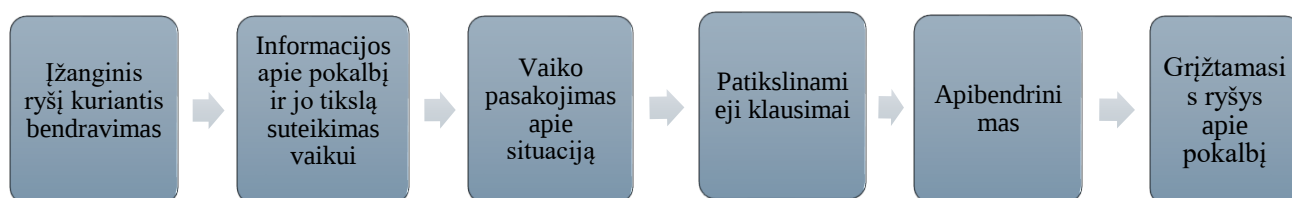
3.1. Vaiko nuomonės išklauso reglamentavimas taikant minimalią priežiūrą

Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 12 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad savivaldybės administracijos Vaiko gerovės komisijos posėdyje turi būti išklausoma vaiko ir kitų posėdyje dalyvaujančių asmenų nuomonė dėl vaiko minimalios priežiūros priemonių skyrimo, pakeitimo, pratęsimo ar panaikinimo ir koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nurodoma, kad kai yra sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebančias suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma – per atstovą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2002), todėl siekiant apsaugoti vaiką nuo galimo neigiamo poveikio, vaikas gali nedalyvauti V GK posėdyje, tačiau tokiu atveju vaiko nuomonė turi būti iš anksto išklausyta valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo. Atstovas taip pat išklauso vaiko nuomonę, kai vaikas vengia dalyvauti savivaldybės administracijos V GK rengiamame posėdyje, ir apie ją informuoja posėdžio dalyvius. Specifinė taisyklė suformuota asmenų, turinčių didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių iki 21 metų, atveju (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). Jų nuomonę išklauso ir išvadą dėl minimalios priežiūros priemonių jiems skyrimo, pratęsimo ar panaikinimo teikia V GK įgaliotas asmuo. Savivaldybės merui priėmus sprendimą dėl vaiko minimalios priežiūros priemonių skyrimo, per tris darbo dienas, savivaldybės administracija perduoda V GK posėdžio protokolą ir kitus sprendimą pagrindžiančius dokumentus tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriui (toliau – TBK), koordinuojančiai institucijai ir vaiko atstovams pagal įstatymą. Koordinuojančios institucijos vadovas, gavęs savivaldybės mero sprendimą iš savo institucijos, paskiria koordinuojantį asmenį, įstatyme įvardinamą kaip atvejo vadybininką. Tuomet atvejo vadybininkas organizuoja posėdį, kuriame dalyvauja vaikas, jo atstovai pagal įstatymą ir vaiko minimalios priežiūros priemonės vykdančias asmenys. Dalyvaujantys asmenys kartu aptaria pagalbos vaikui ir jo tėvams galimybes bei kartu parengia individualų vaiko minimalios priežiūros vykdymo planą (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). Šio posėdžio metu taip pat yra išklausoma ir vaiko nuomonė. Atvejo vadybininkas ir toliau koordinuoja, stebi ir kontroliuoja plano įgyvendinimo eigą, tai reiškia pagal poreikį rengia plano peržiūros posėdžius, aptaria vykdymo rezultatus su vaiku, vaiko atstovais, juos konsultuoja bei teikia jiems rekomendacijas (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko nuomonė yra išklausoma trijuose lygiuose: individualiame vaiko pokalbyje su vaiko teisių apsaugos specialistu; VGK posėdžiuose dėl vaiko minimalios priežiūros skyrimo, pakeitimo, pratęsimo ar panaikinimo ir koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo; pokalbiuose su atvejo vadybininku MPP vykdymo procese.

3.2. Pokalbio su vaiku struktūra skiriant ir vykdamt minimalią priežiūrą bei kylantys sunkumai

Vaiko nuomonės išklausymo tikslas yra išgirsti ir suprasti vaiko istoriją dėl susiklosčiusios situacijos, kodėl jis yra svarstomas VKG posėdyje ir parinkti veiksmingas pagalbos priemonės. Vaiko nuomonės išklausymo metodiniame vadove autorės pateikia rekomenduojamą pokalbio su vaiku struktūrą (5 pav.) (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023):

5 pav. Pokalbio su vaiku struktūra

Šaltinis: Intė, Sondaitė ir Tvaronavičienė (2023) „Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas“ p. 112

Metodiniame vadove nurodoma, kad ryšio užmezgimas su vaiku turi apimti malonios aplinkos pokalbiui sukūrimą ir pakankamą erdvės bei laiko skyrimą pasitikėjimu grįstam ryšio su vaiku kūrimui. Specialistų pareiga yra stengtis, kad vaikas jaustųsi gerbiamas, galėtų kuo labiau atsipalaiduoti ir pasijausti kuo patogiau. Pradėti pokalbį rekomenduojama vaikui įdomiomis ir maloniomis temomis: laisvalaikis, pomėgiai, mėgstami užsėmimai ar draugai (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). Vis dėl to, tyrimai rodo, kad atvejų, kai yra svarstomas klausimas dėl minimalios priežiūros priemonių vaikui skyrimo ar vykdymo, yra tiek daug, kad vaiko „pratinimas“ prie komisijos narių užimtų labai daug laiko, o ir ilgas procesas nelabai turi įtakos galutiniam sprendimui. Todėl vaiko nuomonę išklauso ir klausimus VGK posėdžiuose užduoda žmonės, kurių vaikas nepažįsta, nėra sukūręs ryšio (Nikartas et al., 2013).

Kitame etape labai svarbu paaiškinti vaikui, koku tikslu yra išklausoma vaiko nuomonė. Vaikas turi žinoti, kad sprendimą priims suaugęs, o jo nuomonė yra kaip pagalba išsiaiškinti ko labiausiai jam reikia (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). S. Nikarto et al. (2013) tyrimas atskleidė,

kad sprendžiant dėl vaiko MPP skyrimo ar vykdymo, vaiko nuomonė yra svarbi, bet tai nėra pagrindas priimančiam sprendimui (Nikartas et al., 2013). Per pokalbį taip pat svarbu vaikui paaiškinti jo teises ir esant galimybei su vaiku aptarti jam priimtinas jo išklausymo būdus, ypač tuomet, jeigu vaikas yra linkęs mažiau kalbėti, yra užsidaręs, turi kalbos sunkumų ar specialiųjų poreikių (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). Todėl specialistai siūlo daugiau reikšmės suteikti vaiko kūno kalbai, o ne tik tam, ką vaikas išsako žodžiu (Nikartas et al., 2013).

Vaiko pasakojimo apie situaciją etape rekomenduojama taikyti laisvo pasakojimo metodą ir užduoti vaikui atvirus klausimus, skatinančius vaiką laisva forma pasisakyti apie susiklosčiusią situaciją (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). VKG posėdžiuose sprendžiant dėl vaiko MPP skyrimo ir vykdymo, pokalbio temos ir formuluojami klausimai turėtų padėti identifikuoti ir suprasti kaip vaikas vertina susidariusią situaciją ir kaip jis joje jaučiasi: kas atsitiko ir kokios susiklosčiusios situacijos priežastys? Kaip vaikas jaučiasi dėl to, kad tenka dalyvauti VKG posėdyje? Kokie jo ryšiai ar santykiai su asmenimis, su kuriais įvyko tam tikra situacija? Su kokias sunkumais susiduria vaikas? Kas jam padeda juos įveikti? Kas jam padėtų pakeisti situaciją? Kur jis patiria sėkmę? (Bieliūnė et al., 2015; Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). Ši informacija turėtų padėti suvokti vaiko poziciją ir išgirsti, kokią pagalbą jis sutiktų priimti, kokia veikla jam būtų įdomi ir galėtų jį motyvuoti. Panašius klausimus galima formuluoti ir individualaus vaiko teisių apsaugos specialisto pokalbio su vaiku metu. MPP vykdymo metu galima klausti kaip vaikas jaučiasi vykdydamas tam tikras priemones, kas jam sekasi, su kokias iššūkiais jis susiduria (Bieliūnė et al., 2015). Vis dėl to, anot ekspertų, kai vaikas sako, kad jam nieko nereikia, jo nuomonę išklausyti yra sudėtinga. Paties vaiko neigiamas požiūris ir neigiamas nusiteikimas apsunkina šio principo įgyvendinimą (Nikartas et al., 2013).

Patikslinamuosius klausimus patariama pasitelkti kaip papildomą metodą, kai norima patikslinti informaciją, kurią suteikė vaikas. Klausimai turėtų būti aiškūs ir trumpi. Išsiaiškinus situaciją taip pat svarbu papildomai paklausti vaiko: gal yra dar kažkas svarbaus, kuo norėtumei pasidalyti? (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). S. Nikarto et al. (2013) straipsnyje apie vaiko minimalią priežiūrą Lietuvoje teigiama, nors VKG posėdžiuose vaiko nuomonė yra išklausoma pačioje pradžioje ir tik tuomet visų kitų asmenų, tačiau vaikas ne visuomet yra pagrindinė posėdžio „figūra“ ir dažnai pagrindiniu vaiko nuomonės išklausymo užtikrinimu yra laikoma užduodamų klausimų gausa, kuriais jis yra „užpuolamas“ posėdžio metu (Nikartas et al., 2013).

Užbaigus klausinėjimo etapą, būtina pokalbį apibendrinti, kad vaikas pajautų savo indėlį ir galėtų ką nors patikslinti, jei pasirodys, kad jį neteisingai suprato. Tokiu būdu specialistas gaus grįžtamąjį ryšį iš vaiko ir patvirtins, ar gerai jį suprato, siekdamas išvengti savų interpretacijų. Apibendrinus ir gavus grįžtamąjį ryšį reikia padėkoti vaikui. Padėka rodo pagarbą ir sustiprina vaiko teigiamą patirtį pokalbio metu. Taip pat reikia informuoti vaiką apie tai, kas, kada ir koku būdu su

vaiku susisieks ir paaiškins priimtą sprendimą. Svarbu paaiškinti, kad gali nutikti ir taip, kad dėl svarbių aplinkybių į vaiko nuomonę, ar į kai kurias jo mintis atsižvelgta nebus, bet kito susitikimo metu jis bus informuotas apie tokio sprendimo motyvus (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023).

Vaiko minimalios priežiūros svarstymo atvejais įstatymas numato ne tik vaiko nuomonės išklaušymą, bet ir atsižvelgimą į ją, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). S. Bieliūnė et al. (2015) atlikę vaiko minimalios priežiūros įstatymo nuostatų įgyvendinimo analizę, identifikavo atvejus, kai vaiko nuomonė buvo traktuojama tik kaip vaiko sutikimas ar prieštaravimas dėl priežiūros priemonių skyrimo. Autoriai atkreipia dėmesį į vaiko nuomonės atsižvelgimo svarbą, nes tai padeda priimti sprendimus, lemia didesnį vaiko pasitikėjimą komisijos nariais, procesu ir skatina jį elgtis pozityviai. Taip pat išklaustyti vaiko nuomonę yra svarbu dar ir dėl to, jog „popieriuje“ užfiksuota informacija ne visada atspindi tai, ką vaikas gali papasakoti žodžiu (Nikartas et al., 2013; Bieliūnė et al., 2015).

Kitas iššūkis yra susijęs su netinkamu vaiko poreikių identifikavimu, nors vaiko nuomonė teoriškai yra išklausoma. Atkreiptas dėmesys į situacijas, kai į vaiko teisę reikšti savo nuomonę yra žiūrima formaliai, neskiriant būtino dėmesio nuomonės turiniui ir tinkamam šio principo įgyvendinimui (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2020). Tyrimuose akcentuojama, jog VKG nariai dažnai būna skyrių vedėjai, vadovai ar pavaduotojai, tai reiškia užima vadovaujančias pozicijas, nedirba su klientais tiesiogiai ir negali tinkamai įvertinti vaiko ir jo poreikių (Uscila, 2020; Bieliūnė et al., 2015). Todėl priemonių (ne)tinkamumas dažnai išaiškėja tik susirinkus individualaus vaiko MPP vykdymo plano sudarymo metu, kai specialistai įvertina gautus duomenis, dar kartą pabendrauja su vaiku ir rekomenduoja visai kitokio pobūdžio veiklas. Netinkamas vaiko poreikių nustatymas yra siejamas ir su VKG vaidmeniu. Pastebima, jog neretai Komisijos yra traktuojamos ne kaip vaiko ir šeimos pagalbininkai, bet kaip žmonių grupė, baudžianti už netinkamą elgesį (Uscila, 2020; Bieliūnė et al., 2015). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitoje (2020) nurodoma, jog praktikoje vis dar egzistuoja neigiamas požiūris į savivaldybės VKG posėdžiuose svarstomus vaikus. Į vaiką žiūrima, kaip į rūpesčius, sunkumus keliantį asmenį, o ne kaip į žmogų, kuris savo elgesiu informuoja, jog turi sunkumų ir jog jam reikalinga pagalba. Todėl nėra skiriamas reikalingas dėmesys vaikų nuomonės ir kitų svarbių aplinkybių bei priežasčių, turėjusių įtakos jų elgesiui ar priimtiems sprendimams, išsiaiškinimui. Dėl šios priežasties, pokalbiai su vaikais gali būti paviršutiniški, formalūs, turintys išankstinio nusistatymo potekstę (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2020). Nors minimali priežiūra yra ir turi būti vertinama, kaip įvairiapusė pagalba ir paslaugos vaikui, kuriomis siekiama teigiamų jo elgesio pokyčių, o ne bausmė ar gąsdinimo priemonės (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2022), visgi

pasitaiko atvejų, kai savivaldybių Komisijų narių nuostatos linkusių nusikalsti vaikų atžvilgiu ir bendravimas su jais prieštarauja teisės aktų įtvirtintiems principams (Bieliūnė et al., 2015).

Kylantys iššūkiai yra susiję ne tik su V GK narių išankstinėmis nuostatomis, bet ir su motyvacija bei turimomis kompetencijomis. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje (2023) pažymima nepakankama Komisijos narių motyvacija, pilnaverčio įsitraukimo trūkumas ir įgūdžių bei žinių stoka. Komisijos nariai blogai išmano jiems būtinus žinoti įstatymus, JT teisės aktus ir rekomendacijas veiklos įgyvendinimui. Todėl specialistai, kurie „apklausia“ vaiką, turi būti išklause specialius mokymus, įgiję žinių ir įgūdžių, kurie padėtų užtikrinti efektyvų, į vaiko poreikius orientuotą jo nuomonės išklausimą (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2023). O. Intė J. Sondaitė ir A. Tvaronavičienė (2023) nurodo, kad specialistai turi pasižymėti būtinosiomis psichologinėmis, komunikacinėmis, procedūrinėmis, teisinėmis, emocinėmis ir refleksinėmis kompetencijomis (Intė, Sondaitė, Tvaronavičienė, 2023). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vien psichologinio išsilavinimo turėjimas negarantuoja asmens gebėjimo tinkamai apklausti vaiką. Jei specialistas neturės tam tikrų žinių, jis gali pareikalauti iš vaiko daugiau, nei jam yra įmanoma, o negavęs reikiamos informacijos, gali nuspręsti, kad vaiko išsakyta nuomonė yra nepatikima. Būtent visų su vaiku procese susijusių asmenų tinkamas švietimas, nuolatinis kompetencijų tobulinimas ir įtraukimas užtikrintų tinkamą vaiko teisės būti išklausytam įgyvendinimą MPP vykdymo etapuose (Stripeikienė, 2017).

Nagrinėjant vaiko nuomonės išklausymo aspektus platesniame kontekste, išryškėja ir kitos problemos, susijusios su vaikų nuomone ir sprendimų priėmimu VKG posėdžiuose bei tolesniame vykdyme. Anot O. Intės J. Sondaitės ir A. Tvaronavičienės (2023) nuomonės išklausymo procesas prasideda nuo pasirengimo stadijos, tai yra nuo informacijos apie vaiką surinkimo. Nusikaltusių ar nusikalsti linkusių vaikų elgesys, jų šeimos situacija, santykiai su bendraamžiais ir kiti svarbūs veiksniai reikalauja įvairiapusio vaiko situacijos vertinimo (Bieliūnė et al., 2015). Todėl, siekiant sklandaus vaiko MPP vykdymo proceso, itin svarbu užtikrinti, jog svarstant priemonės skyrimo, pakeitimo, pratęsimo ar vykdymo klausimus, šių procesų metu būtų surinkta išsami, tiksli ir geriausių vaiko interesus atitinkančiam sprendimui priimti būtina informacija (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2022). Tyrimai rodo, kad kartais, dėl institucijų nepateikiamos informacijos ar tėvų tam tikrų faktų apie vaiką nuslėpimo, gali būti priimti netinkami sprendimai (Uscila, 2020). Taigi, dėl šių priežasčių, tinkamas dėmesys turi būti skiriamas ne tik institucijų, tėvų bet ir paties vaiko nuomonės išklausymui, informavimui bei pagalbos vykdymo aptarimui, siekiant užtikrinti sklandų ir įstatymo principais grindžiamą procesą (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2022).

Netinkamai identifikavus vaiko poreikius ir interesus gali kilti priemonių tinkamumo vaikui problema. Dažniausiai skiriamos ir vykdomos vaiko MPP kasmet lieka tos pačios – tai įpareigojimas

lankytis pas specialistą, tęsti mokymąsi toje pačioje arba kitoje ugdymosi įstaigoje ir dalyvauti sporto, menų terapijoje ar kitose elgesio keitimo programose (Švietimo valdymo informacinė sistema, 2024; Uscila, 2020). R. Uscila (2020) bandė išsiaiškinti, kiek praktikoje skiriant MPP, pavyksta laikytis priemonių įvairovės principo ir kiek pagalbos priemonės atliepia konkrečias vaiko problemas. Duomenys parodė, jog dėl priemonių trūkumo skiriant vaikui MPP jos yra taikomos ne prie vaiko, tačiau vaikas prie jų. Atsižvelgiant į šį aspektą, galima daryti prielaidą, kad nors vaiko nuomonė yra išklausiama, tačiau individualizavimo principą labiausiai apriboja paslaugų ypač mažesnėse savivaldybėse pasiūla, todėl dažnai yra prisitaikoma prie situacijos – skiriama ne visada tai, ko reikia vaikui pagal jo interesus, bet tai kas yra. Įvertinus šią situaciją, buvo siūloma įteisinti daugiau vaiko MPP, didinti vykdančių asmenų ir paslaugų įvairovę bei jų vykdymo kokybę savivaldybėse. Taip pat įtraukti nevyriausybinės organizacijos ir diegti elgesio korekcijos, neformaliojo švietimo ir kitas programas, kurios būtų patrauklios jaunimui (Uscila, 2020). Į šias rekomendacijas buvo atsižvelgta ir įstatyme įteisinta daugiau minimalios priežiūros priemonių: dalyvauti mediacijos procese; atlikti bendruomenei arba švietimo, ar kitai institucijai naudingą veiklą; gydytis psichikos ir elgesio sutrikimus dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ar kitų įpročių bei potraukių sutrikimus (LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023). Tačiau Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaitoje teigiama, jog diskusijos dėl numatytų priežiūros priemonių ir toliau sudaro pagrindą kelti klausimus dėl pagalbos ir paslaugų, kurios atitiktų individualius vaikų poreikius trūkumo ir paslaugų, skiriamų skirtingais pagrindais panašumo (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2023). Todėl būtina atsižvelgti į vaiko individualius poreikius ir jo nuomonę bei stengtis taikyti priemones prie vaiko, o ne atvirkščiai (Uscila, 2020).

Teoriškai išnagrinėjus kylančius sunkumus, galima teigti, jog matoma nesuderinamų tikslų ir procesinių aspektų: dėl laiko sąnaudų, vaikai nėra „pratinami“ prie VGK narių. Taip pat nurodoma, kad ir galutiniam spendimui ilgas procesas didelės įtakos neturi. Visgi, VGK nariai iš vaiko, tėvų ir kitų specialistų nuomonės bei surinktos informacijos turi įvertinti vaiko interesus ir skirti tam tikras priemones, tačiau nurodoma, jog per vieną posėdį specialistams yra labai sunku susidaryti nuomonę apie patį vaiką, todėl tikroji situacija dažniausiai atsiskleidžia tik plano sudarymo metu, kai yra dar kartą bendraujama su vaiku ir išklausiama jo nuomonė. Nagrinėjant vaiko išklausymo procesą, atsiskleidė ir platesniame kontekste kylantys iššūkiai: priemonės vaikui gali būti skiriamos neturint visos reikiamos informacijos; pastebimas neigiamas specialistų požiūris į posėdžiuose svarstomus vaikus, kurie turi elgesio problemų; nepakankama Komisijos narių motyvacija, pilnaverčio įsitraukimo trūkumas ir įgūdžių bei žinių stoka. Taip pat dėl priemonių trūkumo, kurios atlieptų vaikų problemas, dažnai paslaugos yra derinamos ne prie vaiko, tačiau vaikas prie jų. Tuomet kyla klausimas, kaip gali būti užtikrinama vaiko nuomonė ir atsižvelgimas į ją, kai yra susiduriama su

sisteminiais iššūkiais, tokiais kaip priemonių trūkumas, kurios turėtų padėti vaikams spręsti elgesio problemas.

4. EMPIRINIO TYRIMO TIKSLAS, UŽDAVINIAI IR METODOLOGIJA

Norint atskleisti vaiko nuomonės išklausymo praktinį įgyvendinimą minimalios priežiūros taikymo procese, yra keliami tokie empirinio tyrimo tikslas ir uždaviniai:

Tyrimo tikslas: ištirti vaiko nuomonės išklausymo praktinius aspektus minimalios priežiūros priemonių taikymo procese ir aptarti kylančius sunkumus bei galimas tobulinimo prielaidas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti vaiko nuomonės išklausymo etapus ir būdus taikant minimalios priežiūros priemones;
2. Ištirti, su kokiais sunkumais, specialistų nuomone, susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme;
3. Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria specialistai, išklausydami vaiko nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikymo procese;
4. Nustatyti sėkmingus vaiko nuomonės išklausymo įgyvendinimo veiksnius;
5. Nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo prielaidas minimalios priežiūros priemonių taikymo procese.

Tyrimo metodas. Siekiant ištirti vaiko nuomonės išklausymo praktinius aspektus, kylančius sunkumus ir galimas tobulinimo prielaidas minimalios priežiūros priemonių taikymo procese buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Vaiko nuomonės išklausymo tema minimalios priežiūros priemonių kontekste Lietuvoje yra labai mažai tyrinėta, todėl dėl nepakankamo duomenų kiekio nebūtų galima atlikti kiekybinio tyrimo.

Duomenų rinkimo metodas. Duomenys buvo renkami pusiau struktūruoto interviu būdu. Pusiau struktūruotų interviu metu siekiama suprasti reiškinių „iš vidaus“, tai reiškia – iš tyrimo dalyvio perspektyvos (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Todėl šis duomenų rinkimo metodas buvo pasirinktas siekiant surinkti giluminius, su kontekstu susietus, atvirus tyrimo informantų atsakymus, išreiškiančius jų požiūrius, nuomones bei jausmus. Interviu metu gali keistis užduodamų klausimų tvarka, formuluotės ir eigoje gali kilti papildomų klausimų (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Atranka ir tiriamieji. Tyrimo duomenų ir dalyvių atrankai buvo taikytos iš anksto struktūruojama (kriterinė) ir tyrimo eigoje struktūruojama (teorinė) atrankos. Teorinė atranka tai, kai gauti ir analizuojami duomenys pareikalauja naujų, papildomų duomenų ir nurodo informantų paiešką, kol kategorijos tampa prisotintos bei tiriamieji nepateikia kitų duomenų, kurių pagalba būtų galima plėtoti kitas konceptualias įžvalgas.

Informantai buvo pasirenkami vertinant tokius homogeniškumo kriterijus:

1. Specialistai, tiesiogiai išklausančys vaiko nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikymo procese (tarpinstituciniai bendradarbiavimo koordinatoriai, vaiko teisių apsaugos specialistai ir atvejo vadybininkai);
2. Turintys ne mažesnę kaip 3 metų darbo patirtį;
3. Dirbantys įvairiose Lietuvos vietovėse – didmiesčiuose, miestuose ir rajonuose;
4. Lytis – vyrai ir moterys.

Prisotinamumas buvo pasiektas atlikus 12 interviu. Buvo apklausti 5 tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai, 4 atvejo vadybininkai ir 3 vaiko teisių apsaugos specialistai. Interviu buvo atlikti Lietuvos didmiesčiuose, miestuose ir rajonuose. Kiekvienam informantui, dalyvavusiam tyrime, buvo suteiktas kodas.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Tyrimo dalyvis / kodas	Vietovės	Darbo stažas	Tyrimo dalyvio pareigos / vaidmuo
VTAS1	Didmiestis	3	Vaiko teisių apsaugos specialistė
VTAS2	Miestas	4	Vaiko teisių apsaugos specialistė
VTAS3	Rajonas	3	Vaiko teisių apsaugos specialistė
TBK1	Didmiestis	7	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore
TBK2	Didmiestis	8	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore
TBK3	Miestas	8	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore
TBK4	Rajonas	5	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore
TBK5	Rajonas	3	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore
AV1	Didmiestis	3	Atvejo vadybininkė (tiesioginės pareigos – socialinė pedagogė)
AV2	Miestas	4	Atvejo vadybininkė

			(tiesioginės pareigos – socialinė darbuotoja)
AV3	Miestas	4	Atvejo vadybininkė (tiesioginės pareigos – globos koordinatorė)
AV4	Rajonas	3	Atvejo vadybininkė

Tyrimo eiga ir organizavimas. Interviu buvo atlikti 2025 metų vasario – balandžio mėnesiais. Iš viso buvo sudaryti 3 klausimynai (Priedas Nr. 1), kuriuos sudarė 9 klausimai, išskiriant pagrindines temas: vaiko nuomonės išklausymo etapai ir būdai taikant minimalios priežiūros priemones; specialistams kylantys sunkumai išklausant vaiko nuomonę dėl minimalios priežiūros taikymo ir jos vykdymo; iššūkiai, su kuriais, specialistų nuomone, susiduria vaikai; vaiko nuomonės išklausymo sėkmės veiksniai ir tobulinimo prielaidos minimalios priežiūros priemonių taikymo procese. Interviu metu buvo keičiama užduodamų klausimų tvarka ir užduodami papildomi klausimai, siekiant surinkti išsamesnius duomenis vaiko nuomonės išklausymo minimalios priežiūros priemonių procesuose.

4 interviu buvo atlikti specialistų darbo vietoje. Dėl didelio informantų užimtumo 8 interviu buvo atlikti per Microsoft Teams platformą. Gavus informanto sutikimą, pokalbis buvo įrašomas telefonu. Vidutinė interviu trukmė – 50 minučių. Visos surinktos medžiagos apimtis yra 9 valandos 30 minučių.

Tyrimo etika. Prieš imant interviu iš specialistų dėl susitikimų ir susiskambinimų su informantais buvo susitarta el. paštu ir telefonu. Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir organizavimu bei buvo gauti informantų sutikimai dalyvauti tyrime (Priedas Nr. 2). Kiekvieno interviu pradžioje informantai buvo supažindinti su tyrimo etikos principais ir atsakyta į klausimus dėl tyrimo organizavimo ir rezultatų apibendrinimo. Taip pat tiriamųjų buvo atsiklausta dėl galimybės įrašyti interviu tam, kad gautą informaciją transkribuojant į tekstą, nebūtų prarasta nė viena interviu detalė, mintis. Interviu metu buvo laikomasi tyrimo etikos principų, o surinkti duomenys buvo nuasmeninami ir kiekvienam informantui, atsižvelgiant į jo darbo sritį, atsitiktine tvarka buvo suteikti kodai.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Tyrimo duomenų analizė buvo atlikta pagal M. Meuser ir U. Nagel (2009) ekspertų interviu analizės metodą. Šis duomenų analizės metodas buvo pasirinktas remiantis tuo, jog analizuojant gautus duomenis daugiausia dėmesio yra skiriama panašioms temoms, kurios gali būti pateikiamos skirtingose interviu vietose. Siekiant įvertinti eksperto pasisakymų prasmę ir reikšmę taip pat yra svarbus institucinis – organizacinis kontekstas, kuriame yra išreiškiama eksperto pozicija. Bendras kontekstas leidžia palyginti skirtingus interviu metu gautus duomenis. Be to, analizuojant duomenis leidžiama grįžti į ankstesnį analizės etapą, kad būtų galima patikrinti, ar

apibendrinimai pagrįsti duomenimis. Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis, remiantis M. Meuser ir U. Nagel (2009), buvo atlikti šie duomenų analizės etapai:

Transkripcija – siekiant įsigilinti ir susipažinti su gautais duomenimis, interviu (žodinė informacija) buvo paverstas tekstu. Tekstas buvo transkribuojamas naudojant tam tikrus ženklus, kurie parodo netaisyklingą kalbą, emocijas ir pauzes.

Parafrazavimas – transkribuotas tekstas skaidomas į mažiausius prasminius vienetus – parafrazes.

Kodavimas – tematinis parafrazių jungimas į stambesnes dalis – kodus. Kodai buvo kuriami remiantis trimis būdais: kodą nusako pats informantas (in vivo kodas), kodą sugalvoja pats tyrėjas, arba kodas yra mokslinė sąvoka.

Teminis palyginimas – tematiškai panašios ištraukos (kodai) yra apjungiami į stambesnes dalis – kategorijas.

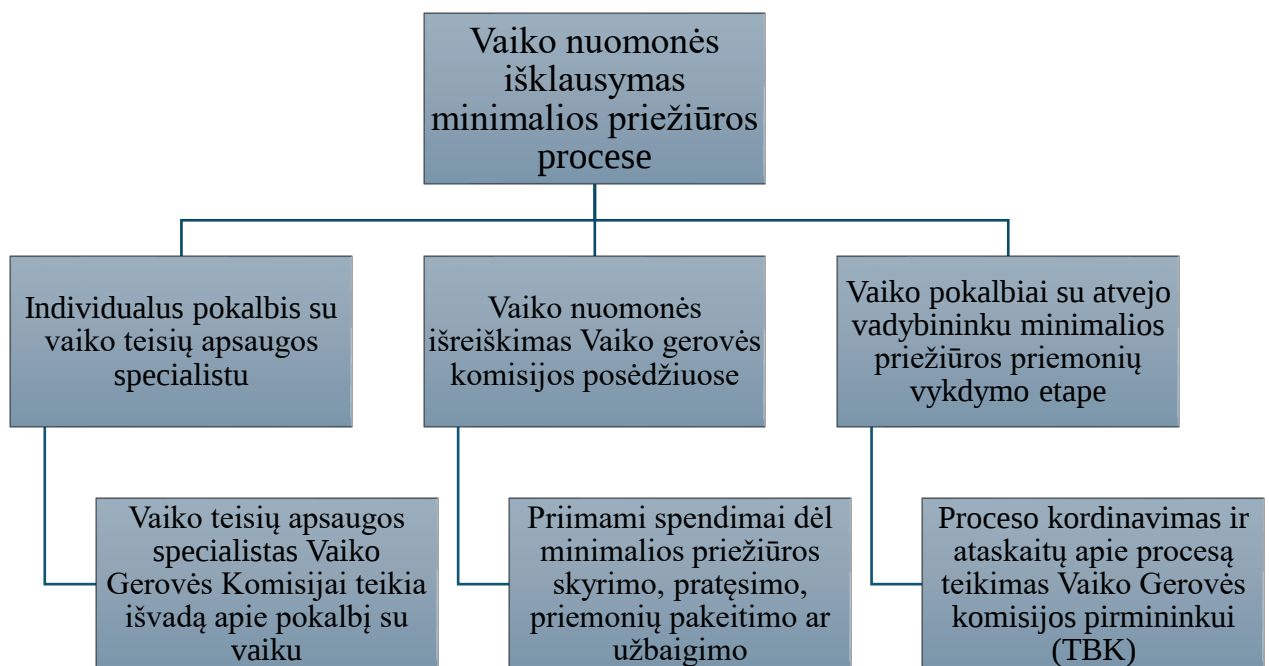
Sociologinis konceptualizavimas – kategorijos aprašomos 5 šio darbo skyriuje, pateikiant jų interpretaciją.

Tyrimo ribotumai. Išsamesnei šios temos analizei būtų reikalingi interviu su vaikais, kuriems yra arba artimiausiu laiku buvo taikoma minimali priežiūra. Vaikai nebuvo įtraukti dėl problemos jautrumo ir papildomų etinių reikalavimų tyrimams su vaikais. Taip pat to nebuvo įmanoma padaryti ir dėl darbo apimties. Tyrimo kriterinėje atrankoje vienas iš homogeniškumo kriterijų buvo – lytis. Vykdam tyrimą nepavyko surasti informantų vyrų, kurie sutiktų dalyvauti tyrime, todėl tai yra vienas iš tyrimo ribotumų.

5. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ INTERPRETACIJA

5.1. Vaiko nuomonės išklausymas trijuose etapuose – „auksinės taisyklės nėra“

Tyrimo pagalba buvo siekta atskleisti vaiko nuomonės išklausymo etapus ir būdus taikant minimalią priežiūrą. Analizuojant tyrimo duomenis, vaiko nuomonės reiškimas buvo suskirstytas į tris etapus: individualus vaiko pokalbis su vaiko teisių apsaugos specialistu; vaiko nuomonės išsakymas Vaiko gerovės komisijos posėdyje ir pokalbiai su atvejo vadybininku minimalios priežiūros priemonių vykdymo procese (6 pav.).

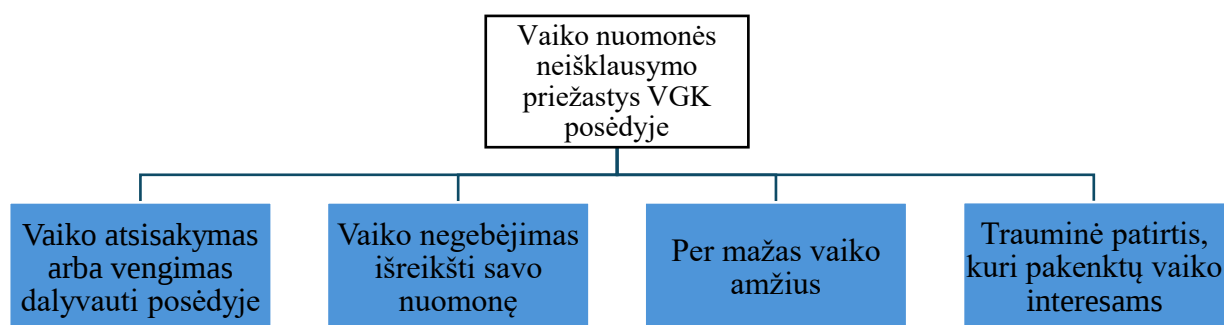
6 pav. Vaiko nuomonės išklausymas minimalios priežiūros taikymo procese

Galima matyti, kad toks vaiko įtraukimas ir jo nuomonės išklausymas šiuose trijuose etapuose gali atrodyti kaip puikus pavyzdys vaiko dalyvavimo su juo susijusiuose sprendimuose, tačiau praktiniu lygmeniu vaiko nuomonės išklausymas vyksta priklausomai nuo specialistų požiūrio.

5.1.1. Vaiko nuomonės išklausymo procesai – kas priima sprendimus?

Specialistai įvardina, kad pagal įstatymą Savivaldybės administracijos Vaiko gerovės komisijos (toliau - VGK) posėdyje turi būti išklausoma vaiko nuomonė, tačiau dėl įvairių priežasčių gali įvykti taip, kad vaikas VGK posėdyje nedalyvauja, o jo nuomonę išklauso tik vaiko teisių apsaugos specialistas (toliau – VTAS) arba komisijos įgaliotas asmuo. Jeigu vaikas praranda galimybę fiziškai

dalyvauti posėdyje, tuomet jis praranda galimybę išsakyti savo nuomonę. Dėl šios priežasties vaiko fizinis dalyvavimas yra glaudžiai susijęs su nuomonės išklausymu. Išskirtos keturios vaiko nuomonės neišklausymo priežastys V GK posėdyje, schematiškai pateiktos 7 pav.

7 pav. Vaiko nuomonės neišklausymo priežastys Vaiko gerovės komisijos posėdyje

Viena iš priežasčių, kodėl V GK posėdyje gali būti neišklausoma vaiko nuomonė, tai yra vaiko vengimas ar atsisakymas dalyvauti: „*būna atvejų, kad ji sako, pavyzdžiui, dalyvaus ir pasakys savo nuomonę*“ <...> „*jis jau rengėsi eit, bet kažkas susišvietė ir jis į tą posėdį neis*“ [VTAS2]; „*vaikas vengia dalyvauti posėdyje*“ <...> „*atsisako dalyvauti arba specialiai, tarkim, neatvyksta į posėdį*“ [TBK3]. Galima daryti prielaidą, kad vaikų nenoras dalyvauti V GK posėdyje gali būti susijęs su vaikų baimėmis kalbėti prieš daugelį nepažįstamų asmenų. Vis dėl to tikrosios vengimo priežastys gali išlikti nežinomos.

Duomenys taip pat atskleidė, kad vaikas gali būti nekviečiamas dalyvauti V GK posėdyje dėl turimų specialiųjų poreikių ar negalios ir negebėjimo išreikšti savo nuomonės: „*Stengiamės, jei vaikai va su sveikatos problemom, jeigu ten nelabai suvokia ee tų posėdžių ir taip toliau, taip stengiamės mes tų vaikų nekviesti*“ [TBK3]; „*žiūrint kokia yra diagnozė, kas yra jam nutikę*“ <...> „*tokiais atvejais nekviečiam vaiko, nes jis negeba išsakyti savo nuomonės*“ [VTA3]. Visgi, kiti specialistai įvardina, kad vaiko negalia ar sutrikimas nėra trukdis jiems dalyvauti procese ir išreikšti savo nuomonę: „*Tai nereiškia, kad vaikas negali kalbėti, tai jisai gali kalbėti*“ <...> „*esam turėję, pavyzdžiui, vaikai, kurie, tarkim, turi autizmo spektro sutrikimą arba asbergerio. Tai jų intelektas yra puikus, ir jie yra tokie įdomūs pašnekovai ir jie dėsto tokias įdomias mintis*“ [TBK3]. Tai parodo, kad kiekvienu atveju turi būti vertinamos individualios vaiko savybės: branda, gebėjimai, specialieji poreikiai, amžius ir kitos savybės, kurios išryškėja pokalbio metu.

Kita vaiko nedalyvavimo posėdyje priežastis yra siekis apsaugoti vaiką nuo galimo neigiamo poveikio. Duomenys atskleidė, kad vaiko teisių apsaugos specialistų teikiamose išvadose atsispindi skirtingi aspektai, kurie gali lemti tolesnį vaiko dalyvavimą procese ir galimybę išsakyti savo nuomonę. Pavyzdžiui, VTAS individualiai pasikalbėjęs su vaiku ir įvertinęs situaciją, kad vaikams

dalyvavimas posėdyje pakenks jų interesams, gali rekomenduoti, jog vaikas VGK posėdyje nedalyvautų: „jeigu maži stengiamės nekviesti, negąsdinti vaikų“ [VTAS3]; „kai vaikai yra labai maži“ <...> „praktiškai visada mes rekomenduojame, kad na būtų susilaikyta, jisai yra, jie yra ir maži, žmonių daug ir susijaudina vaikai“ <...> „kad vėl nesukelti tų emocijų ir kad tai vėlgi susilaikom nuo vaiko dalyvavimo posėdyje. Jau taip, praėjo 3 – 4 mėnesiai, jis jau nurimo. Nu tikrai žinokit jokiais būdais aš jo nebe, nu nesutinku, kad jis būtų kviečiamas į tą Vaiko gerovės komisiją ir vėl visi, mokykla, policija, nu sakau, ten būna žmonių kitąkart 14 ir jisai vėl pasakoti tai turi? Nu ne“ [VTAS1]. Matoma, kad VTAS, pateikdami rekomendaciją dėl vaiko dalyvavimo VGK posėdyje, atsižvelgia į vaiko amžių ir emocinį krūvį, kurį jiems tektų patirti posėdžio metu. Apie vaiko amžių ir jo dalyvavimą posėdyje taip pat kalba ir TBK: „šešių metų vaikas yra tikrai per mažas dalyvauti tokiame ee susitikime. Tai manau, kad žala didesnė negu nauda būtų“ [TBK1]; „žinot, mes turėjom darželinukų, turim. / Tai berods galvoju. 5 metai gal buvo, ar 4. Tokių mažų tikrai nekviečiam. Eee tikrai ne, nes tai bus dar didesnė žala“ [TBK2]; „Ir mes linkę, jeigu vaikas yra mažo amžiaus eee ee užtikrinti, kad jis posėdyje nedalyvautų, nes tai dar labiau kenks jo interesams“ [TBK5]. Remiantis duomenimis, galima teigti, jog esminis kriterijus vertinant vaiko „tinkamumą“ dalyvauti posėdyje yra vaiko amžius. Tai rodo, kad praktiniame lygmenyje specialistai turi teisę spręsti ar tikslinga, kad vaikas dalyvautų VGK posėdyje. Visgi, yra pastebimas procesų nevienodumas, kai VTAS išvados komisijai yra teikiamos apie skirtingus aspektus, todėl nebėra aišku, kas turi „galia“ priimti sprendimą dėl vaiko dalyvavimo posėdyje: TBK, VTAS, ar vaikas: „nuomonė būna dažniausiai apie tai, ar vaikas dalyvaus, ar nedalyvaus posėdyje“ [TBK2]; „bet jie nesprendžia eiti ar neiti į posėdį, jie tik pateikia išvadą, kad skirti priemonės ar neskirti priemonės“ <...> „tai ten dar būna aprašyta vaiko kaip sakant pasisakymas, ką jisai galvoja“ [TBK4]; „ir jeigu yra svarbios informacijos, ką reikėtų Vaiko gerovės komisijai žinoti apie vaiką, jo sakykim ten aaa sunkumus, ar, kokius lūkesčius, tai būna parašyta, bet šiaip visas pokalbis nu nebūna taip jau aprašomas ten, tarkim, visas pokalbio aktas“ [TBK1]; „ar nebuvo pažeidimų, nėra pažeidimų vaiko teisių“ [TBK4]. Galima daryti prielaidą, kad atsižvelgdamas į vaiko teisių apsaugos specialisto rekomendacijas, sprendimą ar vaikas bus kviečiamas į posėdį priima VGK pirmininkas – tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius. Ar vaikas po kvietimo atvykti į posėdį jame dalyvaus – yra paties vaiko ir tėvų atsakomybė.

Išaiškėja, kad negalią turinčių ar labai jaunų vaikų dalyvavimas procese dažnai apsiriboja ties pokalbiu su VTAS ar komisijos įgaliotu asmeniu. Dėl vaiko amžiaus, negalios ar specialistų siekio apsaugoti jį nuo galimų emocinių išgyvenimų vaikas nebėra kviečiamas į VGK posėdį. Žinoma, vykdydamas priemonės, vaikas gali savo nuomonę išreikšti ir atvejo vadybininkui, tačiau visi sprendimai jau yra priimti VGK posėdyje, o priemonių vykdymo plano pakeitimai dėl vaiko nuomonės yra daromi retai arba nedaromi visiškai: „Ne, turbūt nebuvo, buvo tik tokių, kurie priklauso nuo jo tėvų. Arba nuo ten psichologų tarkim, pas kuriuos lankosi tas vaikas. Jo, bet nuo vaiko ne,

nebuvo“ [AV3]. Tai rodo, kad specialistų požiūris į vaikus yra skirtingas ir sprendimas vaiką įtraukti ar neįtraukti į tolimesnį procesą atsiremia į kiekvieną vaiko individualią situaciją ir subjektyvų specialistų brandos ir vaiko gebėjimų įvertinimą. Nors atrodo, jog specialistų priimamas sprendimas vaiko nekviesti į posėdį turi apsaugoti vaiką nuo žalos ir taip užtikrinti jo geriausius interesus, visgi, neįtraukiant vaikų į tolimesnį procesą, iš jų yra atimama galimybė daugiau nei kartą išreikšti savo nuomonę dėl minimalios priežiūros taikymo ir skiriamų priemonių. Kyla diskusiniai klausimai: kiek vaikai realiai yra įtraukiami į minimalios priežiūros taikymo procesus ir turi galimybę šiuo klausimu pasisakyti? Kaip vyksta vaiko brandos ir gebėjimų įvertinimas? Koks vaikas yra „tinkamas“ dalyvauti procesuose? Ar galima teigti, kad vaiko nuomonė yra „girdama“ išklausančią ją vieną kartą ir pristatant VGK posėdžio dalyviams? Kaip yra išklausiama vaiko nuomonė ir koks yra jos tikrasis vaidmuo minimalios priežiūros taikyme? Kodėl ir kokia žala gali būti padaryta vaikui dalyvaujant VGK posėdžiuose?

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko dalyvavimas tolimesniame minimalios priežiūros procese ir galimybė jam daugiau nei kartą išsakyti savo nuomonę yra sąlygojama subjektyvaus specialistų vertinimo, kuriame atsižvelgiama į pačio vaiko norus, amžių, jo turimas savybės. Pagrindiniai kriterijai yra išskiriami kaip vaiko amžius ir jo negebėjimas išreikšti nuomonės dėl turimos negalios ar specialiųjų poreikių. To pakanka, kad vaikas daugiau nei išsakytų savo nuomonės tolimesniuose etapuose, nes prioritetas yra skiriamas vaiko interesų apsaugai, net jeigu tai riboja jo galimybes dalyvauti procese.

Kaip ir buvo minėta anksčiau, jeigu vaikas yra įtraukiamas į visus minimalios priežiūros taikymo etapus, jo nuomonė turėtų būti išklausiama trimis segmentais: individualiame vaiko pokalbyje su vaiko teisių apsaugos specialistu, vaikui išsakant nuomonę VGK posėdyje ir pokalbiuose su atvejo vadybininku minimalios priežiūros priemonių vykdymo procese. Tyrimo pagalba buvo siekiama atskleisti ne tik kada ir kur vaikas yra išklausomas, tačiau taip pat svarbu išsiaiškinti, kokias būdais ir apie ką siekiama išgirsti vaiko nuomonę taikant minimalią priežiūrą. Toliau vaiko nuomonės išklausymo etapai bus aprašomi atskleidžiant vaiko nueinamą „kelį“ minimalios priežiūros priemonių taikymo procese.

5.1.2. Pirmasis etapas: vaiko individualus pokalbis su vaiko teisių apsaugos specialistu - praktika tokia skirtinga, kad sunku „susigaudyti“

Interviu metu VTAS pasakojo, kaip yra išklausoma vaiko nuomonė. Gauti rezultatai parodė, jog individualiai kalbantis su vaiku yra „paliečiami“ skirtingi aspektai. Visų pirma vaikui yra papasakojama apie minimalios priežiūros priemones, bandoma išsiaiškinti ką vaikas apie tai mano, kokios pagalbos jam reikėtų ir kaip jis galėtų pakeisti situaciją: „*tai susisiekiama su tėvais ir vaiku, ir*

išklausom jo pasisakymą būtent šiuo klausimu, a sužinoma apie jo nuomonę apie pagalbos poreikį, m galim išsiaiškinti kokį jis turi pats matymą“ <...> „ir paaiškinti, kad yra, bus svarstomas toks klausimas, kaip tu manai ar no ar sutiksi, gali pats pasiūlyti: [VTAS3]. Specialistams buvo sunku įvardinti apie ką jie kalbasi su vaiku, nes daug dėmesio yra skiriama vaiko situacijai arba jo padarytos veikos išgryninimui, todėl turinys, ko yra klausiama vaiko, dažnai priklauso nuo įvykio: „O klausimai visiškai jie išeina nu iš pranešimo turinio“ <...> „visų pirma pradedam nuo to, tai iš kur gavai?“ <...> „ką mama sakė, kaip kokios tavo, pavyzdžiui, dabar, kokias išvadas pasidarei, ką nutarėte su tėvais? „<...> „O kas dabar bus? / Ar supratai?“ <...> „Nu žinokit sunku, nes kiekviena situacija skirtinga, bus vagystė vėl bus kitaip“ [VTAS1]; „žiūrint kokių klausimų ar apie nusikalstamą veiką kalba ėjo, ar apie mokyklos lankomumą“ [VTAS3]. Svarbu dar ir tai, jog nors tai yra pirmasis vaiko pokalbis apie minimalią priežiūrą, pokalbio metu į tai gali būti nesikoncentruojama: „ir labai na tų minimalios priežiūros priemonių neakcentavome, bendrai pasižiūrėjome vaiko savijautą, tėvelių supratingumą šioje situacijoje“ [VTAS2]. Interpretuojant duomenis galima pastebėti, kad su vaikais yra kalbama apie skirtingus aspektus. Vieni specialistai klausia apie vaiko sunkumus, įvykusį įvykį ar minimalios priežiūros priemones, kiti į situaciją „pasižiūri bendrai“. Kiekvienas specialistas turi savo įsivaizdavimą koks turėtų būti vaiko nuomonės išklausymo tikslas ir kokius svarbius aspektus reiktų akcentuoti vaikui. Galbūt prie tokios įvairovės gali prisidėti skirtingi susitarimai ir reikalavimai. Nors atrodo, kad visi specialistai dirba pagal tuos pačius tvarkos aprašus, visgi praktiniame lygmenyje paliekama daug laisvės specialistų subjektyvumui ir nebėra aišku, koks yra tikrasis VTAS nuomonės išklausymo tikslas: informuoti vaiką apie numatomą posėdį ir paaiškinti jam minimalios priežiūros priemonių esmę? Išnagrinėti įvykio priežastis? Išsiaiškinti, ar vaikas sutinka, ar nesutinka su minimalia priežiūra? Sužinoti ar vaikas dalyvaus komisijos posėdyje? Išgryninti su kokiais sunkumais susiduria vaikas? Išsiaiškinti, kokia yra vaiko „bendra“ situacija? Galima matyti, kad visos šios temos yra svarbios, tačiau kyla klausimas kiek specialistai iš tikrųjų deda pastangų ir turi išteklių įsigilinti į pokalbį su vaiku ir jo reiškiamą nuomonę.

Galima interpretuoti, kad iš tikrųjų „stebuklingo“ metodo, kaip kalbėtis su vaiku – nėra. Kiekvienas vaiką stengiasi išklausti taip, kaip moka, atsižvelgdamas į jo amžių, brandą, gebėjimus ir individualias savybes: „Iprastai išklausoma vaiko nuomonė taip, kaip vaikas geba, kaip sugeba, atsižvelgiama į jo amžių, jo gebėjimus, jo specialiuosius poreikius“ <...> „bet kažkokių išskirtinimų, tai negalėčiau išskirti, kad minimalios priežiūros priemonės yra kažkaip kitaip išklausomos“ [VTAS3]. Pažymima, kad vaiko branda yra vertinama remiantis dviem šaltiniais: dokumentai apie vaiką ir vaiko bendravimas: „Gebėjimas bendrauti, į jo emocijas, jo amžius, prieinamumą, kaip sutinka ar jaudinasi, visas kompleksas aplinkybių, kai kai tu tą vaiką susitinki, prieš tai dar galima pasižiūrėt ar šeima buvo žinoma, ar jau buvo lankytasi. Galbūt prieš tai kažkokia nuomonė yra galbūt elgsena vaiko jau yra aprašyta, tuomet jau esi pasiruošęs ir kažkokiam sudėtingesniai atvejui“

[VTAS3]. Galima daryti prielaidą, kad kadangi nėra aiškių gairių įvertinti vaiko brandą, šis aspektas gali būti laikomas mažiau svarbus: „Čia, žinokit, niekur parašyta šito nėra. Čia pats specialistas sprendžia“ [VTAS1]; „nu žinokit aš net nepasakyčiau, kad mes kažkaip nu nu vis tiek su vaiku bendrauji, nu toj vaiko nuomonėj nu parašai“ <...> „kad ten tarkim vaikas nelabai, ar nelabai supranta“ <...> „kad aa išskirt, ar jis čia brandus, ar nebrandus, žinokit, ką aš žinau, nu nepraktikuojam kažkaip“ [VTAS2]. Galima daryti išvadą, kad VTAS pokalbį su vaiku adaptuoja prie vaiko gebėjimo kalbėti ir išreikšti savo nuomonę. O vaiko brandą, jeigu į tai yra atkreipiamas dėmesys, vertina pagal vaiko turimus įgūdžius, amžių ir supratimo lygį.

Pasak vaiko teisių apsaugos specialistų, kalbantis su vaiku, labai svarbu sudaryti sąlygas, kuriose vaikas jaustųsi saugiai ir patogiai. Visgi, specialistams tenka prisitaikyti prie šeimos galimybių, todėl vaiko nuomonė yra išklausoma skyriuje, arba šeimos namuose: „Dažniausiai vyksta skyriuje. Kai kuriais atvejais vykstame ir į namus. Prisitaikome mes prie šeimos ir užimtumo, ir galimybių atvykti“ <...> „Jeigu vaikai maži, turime skyriuje tokį vaikų kambarį, mes vadinam, ten kaip vaikų žaidimų kambarys [VTAS1]; „Šeimos namuose. Dažniausia. Pasitaiko, kad atvyksta į skyrių pas mus“ <...> „Pirmumas yra šeimos namuose, kaip ir visos vaiko teisių situacijos vertinimo metu“ [VTAS3]. Kita vertus, specialistai pasisako, kad ne visuomet pavyksta išklausti vaiką. Taip gali atsitikti dėl tėvų nebendradarbiavimo arba paties vaiko vengimo susitikti su VTAS. Tuomet su vaiku stengiami pasikalbėti kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, telefonu: „mes iš tikrųjų gaunam tas išvadas, kad reikia per gan trumpą laiką pateikti“ <...> „na kartais žinokit tenka tą nuomonę ir telefonu išklausti, nes nu iš tikrųjų ne visada turi galimybę susitikti su tuo vaiku dėl tėvų negebėjimo ar kažko, užimtumo“ [VTAS2]. Iš to galima spręsti, jog specialistams gali kilti vaiko pasiekiamumo problema ir, norint išklausti jo nuomonę, gali prireikti ieškoti įvairių būdų kaip tai padaryti. Tai parodo pokalbio su vaiku privalomumą, nebūtinai atsižvelgiant į pokalbio ir išklausymo kokybę.

Specialistai, kalbėdami apie ryšio su vaiku užmezgimą išskiria dar keletą esminių aspektų. Pirmas veiksnys yra paprastos ir lygiavertės komunikacijos užtikrinimas: „Man padeda juos prakalbinti ir aš laikaus tos pozicijos, tu neturi būti jiems direktorius kažkokiai, neturi būti ten kaip mokytoja, tiesiog kalbiesi paprastai, tiesiai šviesiai“ [VTAS1]. Antras veiksnys – nemelavimas ir nežadėjimas vaikui to, ko specialistas negalės padaryti: „Aš laikausi tokios pozicijos, kad meluoti tiesiog negalima“ <...> „Jeigu aš pameluosiu tam vaikui vieną kartą, tai jau kitą kartą jis manęs niekada nebeklausys ir manim nebetikės, nebesakys“ [VTAS1]. Kad išlaikyti gerą santykį su vaiku specialistas ne tik kalba atvirai, bet kartais sudaro susitarimus. Vaikai, turintys elgesio sunkumų, kuriems yra taikoma minimali priežiūra, dažniausiai žino, kad jų žodžiai bus „užrašyti“ ir perduoti Vaiko gerovės komisijai, todėl dažnai nenori pasipasakoti specialistui. Siekdamas išsiaiškinti tikrąsias jo elgesio priežastis, sunkumus bei jam padėti, specialistas pasižada laikytis konfidencialumo: „kai žinau, kad situacija yra labai rimta ir kai galiu padėti, nebūtinai užrašydama

ar ne tuos žodžius, aš tiesiog, nu mes susitarėm, kad sugalvojam, kaip išspręst šią bėdą, niekam niekur neužrašysiu, nieko neiš iš iš manęs tai neišeis, iš mūsų kabineto“ [VTAS1]. Informanto pasidalinimas byloja apie motyvaciją ieškoti būdų, kad vaikas išsakytų savo nuomonę. Atsižvelgiant į gautus duomenis, galima matyti, kad nors specialistams galbūt pritrūksta žinojimo kaip ir apie ką tiksliai reikėtų kalbėtis su vaiku išklausanč jo nuomonę dėl minimalios priežiūros priemonių, bet stengiasi pasitelkti tam tikras priemones arba laikytis „pozicijų“, kurios padėtų vaikui atsiverti, išsakyti savo nuomonę ir pradėti keisti netinkamą elgesį.

Gali būti ir taip, kad vaikai patys nesutinka ir nenori kalbėti dėl turimų diagnozių, pasipriešinimo ar priklausomybių. O ypač apie tų vaikų nuomonę, kurie turi priklausomybę – „nėra net ką kalbėti“: *„Nu pripažinkim jau čia nebe nebe nebe tas lygis, kad reikėtų kalbėtis, čia reikia gydyti. Apie nuomonės išklausimą čia. Kokia nuomonė?“* <...> *„o kokia nuomonė? Narkotikų neme-siu. Vartojau ir vartosiu. Jūs iš manęs jų neatimsit“* [VTAS1]. Kai vaikas savo nuomonės neišsako, kitas specialistų pasirinkimas yra kalbėtis su arčiausiai vaiko esančiais tėvais ir specialistais, kurie geriausiai pažįsta vaiką. Taip pat, kadangi specialistas neturi išteklių keletą kartų pasikalbėti su vaiku, jo paprašoma, kad jis savo nuomonę suformuluotų iki V GK posėdžio ir pasakytų posėdžio metu: *„A prisipažinsiu atvirai, neturiu tokių galimybių keletą kartų lankytis pas tą vaiką“* <...> *„paprastai, kad tada suformuotų tą vaiko nuomonę iki posėdžio“* [VTAS3]. VTAS pripažįsta, kad vienkartinis pusvalandžio trukmės pokalbis su vaiku neleidžia visapusiškai vertinti esamos situacijos, atsižvelgiant į galimą vaiko nenorą ar laiko stoką atsiverti: *„Tai ne specialistas atvykęs na keliolikai minučių, pusvalandžiui, tikrai negali, sudėtinga būtų įvertinti visą situaciją“* [VTAS3]; *„taip būna ir vargu ar yra kažkoks stebuklingas metodas, kai tu pamatai vaiką pirmą kartą ir jam gali skirti nu ten nežinau valandą, pusę valandos, kad jis jau tau atsivers kaip geriausiam draugui ir papasakos viską. Nu, tikrai ne, nebūkime naivuoliai. Tai nors kažką, jeigu paauglys papasakojo, tai yra gerai“* [VTAS1]. Kartais dėl laiko išteklių trūkumo, vaiko teisių apsaugos specialistai „užbėga už akių“ ir pasilengvina darbą sau. Jeigu specialistas vertindamas šeimos situaciją sužino, kad vaikas padarė nusikalstamą veiką, dar negavęs prašymo teikti išvados komisijai, pokalbio su vaiku pabaigoje paklausia jo nuomonės ar jis sutiktų, jeigu jam būtų taikoma minimali priežiūra ir ar dalyvautų Vaiko gerovės Komisijos posėdyje. O jeigu vaiko situacijos vertinimas buvo atliktas neseniai, tuomet dar kartą su vaiku kalbamasi nėra. Minimalios priežiūros klausimai su vaiku lieka neaptarti, o išvada apie pokalbį su vaiku V GK pateikiama apie tai, kas buvo išgirsta anksčiau.

Jeigu vaikas dėl savo nenoro arba VTAS rekomendacijos tolimesniame V GK posėdyje nedalyvauja, specialistai įvardina, kad vaiko nuomonė yra girdama visada, nes ji yra išklausoma individualiai ir pateikiama Vaiko gerovės komisijai: *„jeigu, pavyzdžiui, būna, nurodoma, kad aš nedalyvausiu“* <...> *„Tai eee tuomet raštu ta nuomonė pateikiama, kad mes žinotume, ką vaikas galvoja apie tą situaciją“* [TBK2]; *„Tai sakau, didžiąją dalį visą vaiko to išklausymo yra per vaikų*

teisių skyrių, kur jau kalba“ [TBK3]. Žvelgiant iš vienos pusės yra stengiamasi, kad vaiko nuomonė atspindėtų nors pateiktuose dokumentuose, tačiau nuomonės „paskaitymas iš lapo“ ir gyvas susitikimas su vaiku yra skirtingi dalykai. Tokiu būdu vaikas prarandą galimybę iš tikrųjų būti „matomas“ ir pasakyti tai, ką jis galvoja: „nes irgi iš mūsų, ten mes stengiamės tikrai išsamiai tą vaiko nuomonę aprašyti, kaip jisai bendravo, ar mandagus, ar ar ar drąsus, ar ar nekalbėjo, ar panašiai. Bet vis tiek nu kai ateini į tą gyvą kontaktą, nu tai visai, visai kitaip supranti apie tą vaiką“ [VTAS2]. Galima kelti diskusinius klausimus apie tai, ar tikrai „užtenka“, kad vaikas būtų išklausytas tik vieną kartą ir laikyti, jog jo nuomonė yra išgirsta? Duomenys rodo, kad netgi po pirmo pokalbio su vaiku specialistui gali būti aiškus sprendimas dėl minimalios priežiūros (ne)skyrimo ir tuomet vaikas posėdyje nedalyvauja. O jeigu vaiko nuomonė pasikeis, ar jis turės galimybę ją išsakyti? Tikėtina, jog vaikas ir jo tikrosios įžvalgos gali būti „pametamos“ dėl procesų neapibrėžtumo. O jeigu vaiko nuomonė yra išklausoma tik dėl to „nes taip reikalauja įstatymas“ kiek iš tikrųjų vaiko nuomonė ir dalyvavimas yra svarbus?

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialisto individualus pokalbis su vaiku ir procedūriniai veiksmai vyksta skirtingai, todėl tampa neaišku, koks yra tikrasis vaiko nuomonės išklausymo tikslas. Dėl specialistų negalėjimo tiksliai įvardinti kaip yra išklausoma vaiko nuomonė ir įvertinama vaiko branda, galima daryti prielaidą, kad tai darydami, jie remiasi savo turima patirtimi, įgūdžiais ir kiekvieno vaiko individualiomis savybėmis. Tai rodo, jog praktiniame lygmenyje yra paliekama daug laisvės pačių specialistų subjektyviam supratimui ir vertinimui kaip turėtų vykti pokalbis su vaiku dėl minimalios priežiūros priemonių. Toks įvairiapusiškumas gali neigiamai paveikti viso proceso nuoseklumą bei prasmingumą. Visgi pastebima, kad išklausydami vaiko nuomonę, specialistai laikosi tam tikrų gairių arba pozicijų, kurios, padeda su vaiku užmegzti ryšį ir jį prakalbinti: lygiavertė komunikacija, nemelavimas ir nežadėjimas to, ko specialistai negalės ištesėti bei konfidencialumo laikymasis. Tikėtina, jog dėl sunkaus vaiko pasiekiamumo, laiko išteklių trūkumo, nežinojimo kaip kalbėtis su vaiku ir manymo, jog, jeigu vaikas turi rimtų problemų, jo nuomonė nėra svarbi – kyla rizika, jog vaiko nuomonė gali būti išklausoma paviršutiniškai.

5.1.3. Antras etapas: Vaiko nuomonės išklausymas Vaiko gerovės komisijos posėdyje – „kiekvienas vaikas – tai nauja istorija“

Remiantis minimalios priežiūros taikymo procesu, kitas etapas, kuriame vaikas turėtų dalyvauti ir pateikti savo nuomonę, yra VGK posėdis, kuriame dažniausiai atsakomybė vesti pokalbį su vaiku tenka komisijos pirmininkui – tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriui, tačiau dar prieš tai, TBK „nudirba daug darbo“. Kad sužinotų daugiau informacijos apie vaiką ir galėtų pasirengti susitikimui ir pokalbiui su juo, TBK surenka informaciją apie vaiką iš įstaigų ir specialistų, kurie

dirbo arba dirba su vaiku. Tokiu būdu iš gautos medžiagos V GK gali susidaryti tam tikrą įspūdį apie vaiką ir pateikti savo įžvalgas: „ir žiūrėdami mes juk iš anksto susipažinam su visa ta medžiaga, kurią gaunam apie vaiką ar ne, ir turim jau kažkokias įžvalgas“ [TBK4]; „šiaip mes visada gi prieš posėdį jau būnam surinkę informaciją iš mokyklos, iš socialinių paslaugų teikėjų, iš nevyriausybinių įreigų su vaiku dirba“ [TBK1]; „iki posėdžio būna nudurbtas nemažas darbas“ <...> „kaip mes tą vykdysim komunikaciją, kokia linkme mes veiksime, kokius klausimus užduosime“ [TBK2]. Skirtingose savivaldybėse prieš posėdį vaiko „paruošimo“ praktika yra nevienoda. Vienose savivaldybėse yra prašoma tėvų, mokyklos, VTAS arba darbuotojų, kurie yra arti šeimos, kad informuotų vaiką apie posėdį, paaiškintų kaip viskas vyks ir ką pats vaikas turės daryti. Kitose yra dar išsiunčiamas laiškas su „kreipimusi į vaiką“, kuriame paaiškinama kaip viskas atrodys, arba įvertinus situaciją, susitinkama su vaiku dar vienam pokalbiui: „Jeigu būna rimtų elgesio problemų, nu vat toksai truputėlį girdim, kad neklaūžada, atsikalbinėt linkęs ir panašiai, tai stengiuosi iš anksto susitikti, paaiškinti, įvesti į visą tą dalyką“ <...> „susipažinęs su gauta medžiaga, su viskuo, nu tiesiog pajauti ar reikalinga su tuo vaiku susitikti prieš tai, ar ne“ [TBK3]. Tai rodo, kad nors ir skirtingai, tačiau iš esmės yra ruošiamasi posėdžiui ir vaiko atvykimui. Pirma, iš surinktos informacijos apie vaiką, pokalbiui su juo pasiruošia pats TBK, o vėliau, pasitelkiant įvairias priemones, tėvus ir specialistus stengiamasi „paruošti“ vaiką – informuoti apie pakvietimo į posėdį priežastis, posėdžio eigą, numatomus sprendimus ir vaiko vaidmenį. Galima daryti išvadą, kad nors ir skirtingai, tačiau informavimu bandoma vaiką nuraminti ir paruošti jį procesui, kad vaikas neateitų į „nežinią“.

Kai vaikas ateina į posėdį – pirmasis žingsnis yra užmegzti ryšį su vaiku, kad jis jaustųsi saugus išreikšti savo nuomonę. Norima, kad vaikas nusiramintų ir jaustųsi patogiai, todėl tai bandoma padaryti per V GK posėdžio dalyvių prisistatymą ir paaiškinimą, kokia bus posėdžio eiga ir apie ką bus kalbama. Tokiu būdu vaikas dar kartą yra supažindinamas su numatomu procesu: „kad aš irgi, ir prisistatau, ir pasakau apie ką mes kalbėsime“ [TBK1]; „Tai stengiamės, kai vaikas ateina pirmiausia nuimti nerimą ir vaikui, ir šeimai, su kuriuo jis tikrai ateina, ir bandyti užmegzti kontaktą“ <...> „Nuo to viskas ir prasideda, nes be to nuleidimo, nuleidimo, kaip sakyt įtampos, sunku dirbti“ [TBK2]. Ryšio užmezgimui svarbu įvardinti ir atliepti vaiko jausmus: „įvardinti, atspindėti jausmus, kad tikrai matom, kad nerimauji“ [TBK2]. Didelis akcentas yra skiriamas saugios ir jaukios aplinkos sudarymui: „bet tikrai tikrai mes stengsimės kiek įmanoma sukurti tokią draugiškesnę, saugesnę aplinką tą pabendravimo“ [TBK2]. Tai padaryti nėra paprasta, nes už aplinkos kūrimą yra atsakingi visi komisijos nariai ir kiti asmenys, dalyvaujantys V GK posėdyje. Todėl svarbu ne tik tai, kas yra komunikuojama, bet ir kaip toji informacija yra pateikiama: neverbalinė kalba, balso tonas (intonacija), akių kontaktas. Informantai pabrėžia, kad prasmės suteikia sąmoningas dėmesio skyrimas vaikui ir parodymas, kad jis yra pagrindinis posėdžio dalyvis. Tačiau šioje vietoje TBK nuomonės susipriešina. Vieniems atrodo, kad yra svarbu įvardinti, kad komisija susirinko būtent dėl

vaiko, o kiti, galbūt stengdamiesi sumažinti įtampą, paaiškina, kad tokia komisijos narių sudėtis yra pastovi: „*pademonstruojam, kad jis tikrai yra labai svarbus, kad, kad būtent jisai ten ar jinai yra pagrindinis šito posėdžio nu dalyvis, nes dėl jo Komisija susirinko*“ [TBK1]; „*ir paaiškinu, kad tikrai ne dėl jo mes sudarėm tokią komisiją, kad jinai yra nustatyta tokio dydžio ir, kad joje dalyvauja ir prokuratūros atstovas, policijos atstovas, švietimo skyriaus atstovas, vaikų teisių atstovas*“ [TBK4]. Duomenys dar kartą patvirtina, kad vaiko nuomonės išklausymo praktika ir VGK posėdyje yra įvairi, todėl specialistai, bendraudami su vaiku, orientuojasi pagal tai, ko, jų manymu, reikia vaikui: „*Gal vaikas pirmą kartą net išgirsta ten kažkokį geresnį žodį ir pamato, kad jį kažkaip, su juo kalbamas, kad jį kreipiamasi. Gal ir tai yra pra, tai yra prasmė. Galu gale, kam ko reikia, pavyzdžiui, kitiems vaikam, kurie tikrai linkę nusikalsti. Tai, tarkim, policijos pareigūno paaiškinimas, kokios gresia pasekmės ir kai kuriems irgi tai yra labai paveiku*“ [TBK2]. Visgi pripažįstama, kad specialistai ne visada „žino“, ko reikia vaikui ir kaip su juo bendrauti, nes kiekvienas atvejis ir vaiko situacija yra „nauja pradžia“.

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad vaiko informavimu yra stengiamasi vaiką „paruošti“ dalyvavimui VGK posėdyje ir jo nuomonės išreiškimui. Surinkdamas informaciją apie vaiką iš tam tikrų institucijų ir specialistų, šiam procesui taip pat ruošiasi TBK. Galima stebėti, jog posėdyje kontaktas su vaiku yra formuojamas per komisijos narių prisistatymą, proceso eigos paaiškinimą, vaiko jausmų atliepimą ir saugios aplinkos sudarymą. Šiais veiksmais siekiama, kad vaikas jaustųsi patogiai ir drąsiai galėtų pasakyti savo nuomonę apie minimalios priežiūros taikymą. Visgi galima svarstyti, kiek iš tikrųjų gali pavykti sukurti santykį ir sudaryti jaukią aplinką vaikui, kai jis yra posėdyje su 12-15 žmonių komisija.

5.1.3.1. Kiekvieną kartą „ieškoma kelio į vaiko širdį“

Atliktas tyrimas parodė, kad praktikoje VKG posėdžiuose vaikams yra užduodami klausimai, kurie padėtų suvokti, kaip jis vertina susidariusią situaciją, kaip jis joje jaučiasi, kokią pagalbą sutiktų priimti, kokia veikla jam būtų įdomi ir galėtų jį motyvuoti. Nors labai dažnai vaiko klausiama būtent apie jo padarytą specifinį nusikaltimą ar susiklosčiusią situaciją, buvo išskirti pasikartojantys ir bendri klausimai, kurie yra dažniausiai užduodami vaikams VGK posėdyje dėl minimalios priežiūros priemonių.

2 lentelė. Vaikui užduodami klausimai Vaiko gerovės komisijos posėdyje

<i>Ar tu žinai, kodėl mes čia susirinkome?</i>	<i>Koks yra tavo laisvalaikis?</i>
<i>Ar atsakysi į mūsų užduodamus klausimus?</i>	<i>Kaip tu jautiesi?</i>
<i>Kaip tu matai tą situaciją?</i>	<i>Kas tave domina ir ką mėgsti veikti?</i>
<i>Kas nutiko, kad šitaip pasielgei?</i>	<i>Ar norėtum jaustis geriau?</i>
<i>Su kokiomis problemomis ar sunkumais susiduri?</i>	<i>Kokią sporto šaką norėtum lankyti?</i>
<i>Kaip mes tau galime padėti?</i>	<i>Kas tau galėtų sutrukdyti pasielgti vienaip ar kitaip?</i>
<i>Ką netinkamo matai savo elgesyje?</i>	<i>Kaip jautiesi (mokykloje, namuose)?</i>
<i>Ką reikėtų daryti, kad tavo elgesys keistųsi?</i>	<i>Ką manai apie (tam tikrą) pagalbą?</i>

TBK atskleidžia, kad kiekvienas atvejis ir kiekviena vaiko situacija yra individuali ir prakalbinti vaiką gali būti tikrai sunku, todėl norint, kad vaikas galėtų atvirai pasakyti savo nuomonę, reikia ieškoti „kelio į vaiko širdį“. Nurodoma, kad ieškant „kelio“ yra pasitelkiamos įvairios priemonės: „*Vaikui geriau išreikšti emocijas parašant ant lapų, kas jam yra negerai, ko jisai norėtų, negu bendrauti prieš 10 žmonių. Nu labai įvairiai*“ <...> „*Viena mergaitė 3 puslapius parašė. Pasakyt neišėjo, o 3 puslapius parašė labai gražiai, kas jai negerai, ką jinai norėtų kitaip, kaip jinai mato viską*“ [VTAS5]. Tai rodo, jog jeigu vaikas negali arba nenori kalbėti, gali būti pasitelkiami įvairūs metodai kaip jam pasisakyti. Šiuo atveju jam suteikiama galimybė savo nuomonę išreikšti jam priimtinu būdu – užrašant. Vaikai, kurie atsakinėja trumpai, arba pasako „nežinau“, nėra tiesiog paliekami. Stengiamasi išgirsti ką jie galvoja, informantų žodžiais, juos „prašildant“, „pračiupinėjant“ ir uždavinėjant atvirus ir lengvus klausimus, kad jie papasakotų daugiau. Duomenys taip pat atskleidė, kad kartais žingsnis po žingsnio vaikas yra atvedamas iki „tinkamos“ nuomonės: „*O ar tu lankei kada nors plaukimą? Ne, nelankiau. Ar norėtum pabandyti? Jo, aišku norėčiau. O tai kur plaukimas būtų? Nu va, tu gyveni, tarkim, čia. Aha pažiūrėkim, tai va ten ir ten yra baseinas, ten sporto mokykla. Ar tu norėtum pamėginti į tą sporto mokyklą? Nu va keliauju tol, kol ateinu iki to susitarimo, kad gerai, norėtu, galėtu, pabandytu*“ [TBK1]. Šis „metodas“ yra dažniausiai naudojamas tuomet, kai norima, kad vaikas sutiktų su siūlomomis priemonėmis ir pamėgintų jas vykdyti. Vertinant kritiškai, gali kilti klausimas, ar toks vaiko motyvacinis „atvedimo“ iki nuomonės metodas yra taikomas dėl vaiko gerovės, ar tai yra nuomonės „įteikimas“, norint suformuluoti tokią nuomonę, kuri tiktų komisijos nariams? Vaiko motyvavimas taip pat vyksta per paaiškinimą apie tai, kodėl vaikui priemonės yra

naudingos ir reikalingos: „*tada ką jis galvoja apie tai, ką mes siūlom, kokias priemones siūlom. Nu kitą kartą aišku jisai sako, nereikia man to psichologo, aš ne debilas. Nu mes tada (nusišypso) bandom paaiškinti, kodėl mes siūlome tą psichologą, kodėl reikėtų su juo pasikalbėti*“ [TBK4]; „*viena iš priemonių gali būti, kad tau reikėtų ee, būtų gerai, tikslinga, kad tu geriau geriau jaustumėsi, geriau mokytumėsi, geriau elgtumėsi, kad tikslinga būtų pasikalbėti su psichologu. Kaip tu manai, kaip tokia pagalba, ar tokia pagalba tau galėtų padėti?*“ [TBK1]. Informantai taip pat nurodo, jog pokalbio pabaigoje pasiteiraujama kaip jaučiasi vaikas, ar suprato apie ką buvo kalbama, ar turi klausimų. Taip pat vaikui padėkojama už dalyvavimą ir išreikštą nuomonę. Išryškėja, kad V GK posėdyje su vaiku yra kalbamasi apie minimalias priežiūros priemones, jo situaciją, išgyvenimus, mėgstamas veiklas ir jausmus. Visgi kyla klausimai, kiek iš tikrųjų vaiko nuomonė lemia priimant sprendimus ir kaip į ją atsižvelgiama.

Taigi, galima teigti, kad V GK posėdyje vaikui užduodami klausimai yra naratyvinio pobūdžio – skatinantys vaiką pasakoti ir išreikšti savo nuomonę apie jausmus, įvykusį įvykį ir jo priežastis, pagalbos poreikį, laisvalaikį ir elgesio keitimo galimybes. Tikėtina, kad vaiko nuomonės gavimui gali būti pasitelkiami kūrybiški būdai, pavyzdžiui, nuomonę pateikti raštiška forma. Pokalbio su vaiku metu specialistai taip pat pasitelkia „atvedimo iki nuomonės“ metodą, kuriuo stengiamasi vaiką įtikinti, jog tam tikra pagalba vaikui yra reikalinga. Galima daryti prielaidą, kad vaiko nuomonės suformavimas prieštarauja vaiko teisei laisvai reikšti savo turimą nuomonę, tačiau šis metodas gali būti naudingas tolimesniame priemonių vykdyme.

5.1.3.2. Atsižvelgimas į vaiko nuomonę – kiek specialistų, tiek ir nuomonių

LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme nurodoma, kad priimant su vaiku susijusius sprendimus, į jo nuomonę jeigu ji neprieštarauja jo interesams, privaloma atsižvelgti. Nors vaiko nuomonė yra išklausoma, kyla klausimas, kiek iš tikrųjų praktikoje ji lemia proceso eigą, skiriamas priemones ir kokių vaidmenį šiame procese „vaidina“ vaikas ir jo išreikšta nuomonė.

Iš surinktų duomenų išryškėja, kad dažniausiai vaiko nuomonė lemia ne tai, ar vaikui bus skirta minimali priežiūra ir kokios jam pagalbos priemonės bus skirtos, bet tai, kokioje įstaigoje pagalba bus teikiama. Vaiko teisių apsaugos specialistai, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai ir atvejo vadybininkai nurodo, kad būtent tai yra atsižvelgimas į vaiko nuomonę, skiriant jam minimalios priežiūros priemones: „*išklausom, atsižvelgiam, na, tikrai vaiko pasiklausiam, kur tu norėtum lankytis psichologą, ar poliklinikoje, ar mokykloje, ar pas kitą pasirinktą specialistą. Jeigu vaikas nesutinka lankytis pas tam tikrą specialistą, jam duodama galimybė rinktis kitą*“ [AV2]; „*Nu tada priklausomai nuo to, ką vaikas atsakys. Tai, tarkim, tokia pagalba kaip psichologo konsultacija visada būna suderinta su vaiku*“ [TBK1]; „*Galbūt m, dažniau m, klausiamo nuomonės, kur tą*

paslaugą, kurią mes matome, kad būtų tikslinga, jis norėtų gauti. Nu sakysim, jeigu specialisto konsultacija, psichologo, ar mokykloje, ar pedagoginė – psichologinė tarnyboje“ [VTAS3]. Tai rodo, kad iš esmės su vaiku „derinant“ pagalbos priemonės yra atsižvelgiama į jo interesus: kurioje įstaigoje jis labiau norėtų lankytis pas specialistą; jeigu jam skiriamas užimtumas, tuomet aptariama kokią būtent užimtumą jis norėtų lankyti atsižvelgiant ir į ankstesnes jo veiklos patirtis. Toks pats „principas“ yra taikomas ne tik VGK posėdyje, kuriame yra skiriamos priemonės, tačiau ir tuose posėdžiuose, kai vaikui priemonės yra pakeičiamos ar pratęsiamos. Specialistai nurodo, kad iš tikrųjų stengiasi išgirsti vaiką, todėl priemonių vykdyme, išaiškęjus, kad vaikui priemonė netinka, ji gali būti keičiama: „susiklosto taip, kad, pavyzdžiui, neatranda ryšio specialistas su vaiku, bandom pasiūlyti kitą specialistą vaikui, kad e galbūt su kitu geriau seksis“ [TBK3]: „Tai nu viskas aišku, nu tai, kas nepatinka? Nu man ta sporto šaka nepatiko“ <...> „O tada tu sportą, boksą pamėginai, bet turbūt apgalvojai, gal kažkokia kita ta šaka tau patiktų?“ [TBK1]. Svarbiausias akcentas yra dedamas į tai, kad vaikas labai dažnai gali pasirinkti kur ir ką jis nori lankyti, bet svarbiausia, kad ši „įpareigojimą“ vykdytų: „tiesiog net neįvardijam potvarkyje jau, kad kad konkrečiai sakysim l lanko jaunimo atvirą centrą, mes jau paliekam jam pasirinkti“ <...> „Svarbu nu, kad nu mūsų mintis, kad jis būtų užimtas ir lankytų kažkokią tai priemonę“ [TBK4]; „skyrėm neformalųjį švietimą, lankyti užsiėmimus ir vaikas, mergaitė sako, aš nenoriu ten į tą būrelį, bet aš noriu į tą būrelį. Tai mes sakom, tvarkoj, gerai, tada tu lankyk tą būrelį, bet tu jį tikrai lankyk ir, kad tu dalyvautum“ [TBK2]. Jeigu vaikas nuomonės neišsako, tuomet priemonės yra aptariamoms su arčiausiai vaiko esančiais žmonėmis: vaiko tėvais ir specialistais, kurie dirba su vaiku: Nu tai jeigu negaliu su vaiku, tai tada bent jau suderinus su tais, kurie arčiausiai vaiko“ [TBK1]. Kita vertus, iš gautų duomenų, galima įžvelgti ir kitą atsižvelgimo į vaiko nuomonę, pusę. Galima grįžti prie to, jog į vaiko nuomonę privaloma atsižvelgti tuomet, kai ji neprieštarauja geriausiems vaiko interesams. Kas vyksta tuomet, kai vaiko nuomonė neatitinka jo geriausių interesų? Reiktų turėti omenyje ir tai, kad iš esmės specialistai apie vaiką nuomonę susidaro ne tik jį pamatę ir išklausę, tačiau dar ir iš to, kokią informaciją apie vaiką jie gauna iš institucijų. Pasirodo, kad ši informacija yra labai svarbus aspektas sprendžiant dėl minimalios priežiūros priemonių skyrimo ir kartais toji informacija „nusveria“ vaiko nuomonę. Kitaip tariant, informacija, kurią specialistai susirenka apie vaiką iš įstaigų, gali „padiktuoti“ vaiko interesus. Nesvarbu, ar vaikas sutinka, bet jeigu yra būtinybė – „prieivolė“ bus skirta: „Na, jeigu vaikas nurodo, kad na, pavyzdžiui, nu aš vis tiek neisiu ar ne, sako, skiriam priemonę, pavyzdžiui, lankyti bendruomenės centrą. Nu darykit ką norit, aš neisiu“ <...> „matydami situaciją, išanalizavę, mes matome, kad šitą priemonę mes tau skirsime. Kaip ten bus, ar tu vykdysi ir tu nevykdysi, tai bus čia kiti dalykai ar ne, ir ypač tai bus blogai, jeigu per tą laikotarpį dar kažką nu nuveiksi netinkamo, tu vėl netinkamai elgsiesi ir taip toliau. Vis tiek mes turim pasakyti“ [TBK2]; „ne vienas pranešimas ten, vis tiek mokykla pateikia informaciją, kad ten tarkim mokykloje netinkamas elgesys, nu tai vis

tiesiog informacijos visuma ir kai vaikas ne, man neskirkit, su manimi viskas gerai, nu tai tikrai į tą jo nuomonę niekas neatsižvelgs“ [VTAS2]. Taigi, vertindama situaciją ir paskirdama priemones, komisija remiasi kitų specialistų, kurie dirbo ir dar dirbs su šeima nuomonėmis (rekomendacijomis). Tuomet vaikas gali būti „pametamas“, o pasiteisinama tuo, jog vaiko nuomonė neatitinka jo geriausių interesų. Jeigu vaiko nuomonė nesutampa arba nėra palanki V GK komisijos priimamiems sprendimams, interpretuojama, kad jo nuomonė prieštarauja jo paties interesams, todėl ar vaikas išklaustas, ar ne – nuo to gali niekas nepasikeisti: „Nu tai aišku, jie dažniausiai nesutinka, kad jiems prastų, bet į tai niekas neatsižvelgia ir toliau tai yra tiesiog užprotokoluojama, parašoma, kad jie nesutinka su minimalios priežiūros prastimu, arba ten su tam tikrom skirtom priemonėm“ <...> „Bet realiai tai nėra atsižvelgiama sakyčiau“ [AV3]; „Na informuoji pagal faktą, nu ir viskas, priimi sprendimą neatsižvelgiant į vaiko nuomonę, vaiko interesus, nes nu tai jo nuomone prieštarauja jo interesams“ [TBK5]. Pirmenybė teikiama institucijoms, kurios pateikia charakteristiką apie vaiką, o sprendimas gali būti priimtas ir be vaiko nuomonės: „mums svarbiausia ta informacija yra iš ugdymo įstaigos. Nu nes ugdymo įstaiga geriausia pažįsta vaiką, mato dažniausiai“ <...> „bet taip sakyti, kad vaiko nuomonė labai lemia tą sprendimą ar bus, ar nebus skirta, tai nepasakyčiau, kad lemia. Vis tiek žiūri į kitus dalykus daugiau. Ir be vaiko nuomonės gali būti priimtas sprendimas“ [VTA2]. Išryškėjo tendencija, kad sprendimai, susiję su delinkventinio elgesio vaikais, dažniausiai priimami remiantis specialistų vertinimu, ko, jų manymu, reikia vaikams: „dėl minimalios priežiūros priemonių jo atsisakymas nu neturės lemiamo balso, labiau specialistai jau spręs kas jam yra teisingiau ir geriau“ [VTAS3]. Taip yra todėl, nes kaip daktarai nustato fizinę ligą, taip Komisija nustato pagalbos poreikį vaikui: „kaip ir daktarai, nustato ligą, tai šitie specialistai gali nustatyti poreikį nu nesvei, nu ne fizinei sveikatai, bet jo nu emocinei sveikatai, tavo nuotakai, tavo mokymosi galimybėms“ [TBK1]. Galima teigti, kad iš esmės sprendimai yra priimami pagal gaunamą informaciją apie vaiką ir jo geriausius interesus. Jeigu vaiko nuomonė prieštarauja jo interesams, tai reiškia prieštarauja specialistų matymui, kurie „žino geriau“, tuomet į vaiko nuomonę neatsižvelgiama. Kita vertus, yra specialistų, kurių manymu į vaiko nuomonę yra atsižvelgiama per daug ir nesiimama jokių griežtesnių priemonių, kai to tikrai reikia: „nu tikrai kartais atrodo nu jau taip minkštai, jau taip minkštai, ten galvoji apie ką visi toj vatoj volioooooojamės, pokytis nevyksta. Nu tai kaip tu dabar manai, Neringa. Tai pirmadienį eisi į mokyklą? Taaaai, eisiu. Šaunuolė, gerai. Tai mes tavimi tikime. Pirmadienį pasiskambini“ <...> „sako šiandien nenuėjo, šiandien jai labai galvą skaudėjo ir nenuėjo“ <...> „vaikas jau ža žaloja save, arba ten ir narkotikai, ir ir kiti dalykai. Ir jau norėtusi, kad tas pokytis kažkoks įvyktų“ <...> „Dar vilkinimas, vilkinimas jau jau nu ten jau iki plintuso“ <...> „Tu tada eik, jau prasigerk, jau jau tenai, ir lytiniai santykiai“ <...> „Jau kai jau ateina ta riba, nu tai jau tada“ [AV4]; „nu nu žinot, jau narkotikai, vadinasi, kažkokios pažintys yra ir ir pažintys ten nu žinot, nors ne su bandelių pardavėjais, tai tai vėlgi yra kažokie tokie dalykai“

<...> „kartais galvojam, kad turėtų būti radikalesni sprendimai iš karto ir tai, gal vaikui kažkaip galėtų padėti, nes paskui per daug nusivalkiojama, per daug per daug spragų ir ir tada žinot, visi gūžčiojam pečiais, vajėzau kas čia atsitiko, o kas atsitiko tiesiog nuo per daug daug yra tos tokios paliktos laisvės visokiom nesqmonėm“ [AV1]. Vienareikšmiškai negalima teigti, kad į vaiko nuomonę yra atsižvelgiama, ar neatsižvelgiama priimant sprendimus. Specialistai skirtingai supranta principą - į vaiko nuomonę privaloma atsižvelgti, jeigu ji neprieštaruoja jo interesams. Vieni informantai teigia, kad į vaiko nuomonę yra atsižvelgiama visuomet ir su juo yra suderinamos visos priemonės. Kiti mano, kad kadangi vaiko nuomonė prieštaruoja jo interesams, o specialistai žino „geriau“, tuomet jie ir priima sprendimus, nepaisydami vaiko požiūrio. Treti nurodo, kad į vaiko nuomonę yra atsižvelgiama „per daug“ ir imamasi priemonių tik tuomet, kai viskas jau yra „ant ribos“. Galima daryti išvadą, kad „aukso vidurio“ nėra, nors iš tikrųjų, atsižvelgiant į vaiko individualią situaciją, interesus ir galimybes, jo ieškoti reikėtų.

Apibendrinant galima teigti, kad atsižvelgimas į vaiko nuomonę priimant sprendimą dėl minimalios priežiūros taikymo arba priemonių pasirinkimo, koreliuoja su jo interesais, siūlomomis priemonėmis ir pateikiama informacija iš kitų institucijų. Atsižvelgiant į principą, jog į vaiko nuomonę privaloma atsižvelgti, jeigu ji neprieštaruoja jo interesams, galima daryti prielaidą, kad jeigu vaikas nesutinka su siūlomomis priemonėmis, jo nuomonė nevalidina jokio lemiamo vaidmens ir sprendimą priims pati komisija, atsižvelgdama į specialistų informaciją apie vaiką, nes tai reikš, kad vaiko nuomonė prieštaruoja jo geriausiems interesams. Tačiau, jeigu vaikas su siūlomomis priemonėmis sutinka, jam yra leidžiama pasirinkti kokioje institucijoje jis jas norėtų vykdyti. Tai reiškia, kad į vaiko nuomonę yra atsižvelgiama, nes ji neprieštaruoja jo interesams.

5.1.4. Trečias etapas: vaiko nuomonė priemonių vykdymo kelyje

Po vaiko dalyvavimo VGK posėdyje ir sprendimo skirti minimalias priežiūros priemones, yra paskiriama vaiko atvejį koordinuojanti institucija. Institucijos gali būti: ugdymo ir sveikatos įstaigos, socialinių paslaugų įstaigos, savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys, seniūnija, teritorinė policijos įstaiga ir kitos. Tuomet koordinuojanti institucija paskiria atvejo vadybininką, kuris gali būti: socialinis darbuotojas, psichologas, globos koordinatorius, socialinis pedagogas ar kitas specialistas. Reikėtų paminėti, kad tokia praktika nėra taikoma visoje Lietuvoje. Pavyzdžiui, viename Lietuvos mieste yra atskiras skyrius atvejo vadybininkų, kurie yra kryptingai skiriami koordinuoti individualaus vaiko minimalios priežiūros vykdymo plano eigą. Atvejo vadybininkas toliau „lydi“ vaiką priemonių vykdymo procese. Tai reiškia, kad jis turi sudaryti pagalbos vaikui planą, pagal poreikį rengti plano peržiūros posėdžius, užtikrinti sąlygas vaikui vykdyti priemones, bendradarbiauti su paslaugų teikėjais ir vaiko tėvais, teikti ataskaitas apie vykdymą tarpinstitucinio bendradarbiavimo

koordinatoriui ir visų svarbiausia – bendrauti su vaiku, konsultuoti, stebėti ir išklausti jo nuomonę. Procesiniame lygmenyje vėl gi išryškėjo skirtinga vaiko nuomonės išklausymo praktika. Po minimalios priežiūros skyrimo, pirmasis žingsnis, kurį turi padaryti atvejo vadybininkai, yra susitikti su vaiku, jo atstovais, specialistais, kurie tiesiogiai teikia pagalbą vaikui ir sudaryti pagalbos planą. Vieni specialistai nuotoliu arba gyvai surengia plano sudarymo susitikimą, kuriame dalyvauja vaikas, jo tėvai (arba globėjai) ir pagalbos vaikui teikėjai (specialistai, kurie yra įpareigoti vaikams teikti paslaugas pagal numatytas minimalios priežiūros priemones) bei tuo metu yra išklausoma vaiko nuomonė. Kiti atvejo vadybininkai savarankiškai pagal mero potvarkį sudaro planą ir tik tuomet jį supažindina su vaiku ir jo tėvais bei išklauso jo nuomonę: „*nes aš pagalbos planą iš karto sudarau jau gaunant potvarkį*“ <...> „*na, taip būtiškai pasakysiu, perkeliu tiesiog į pagalbos planą*“ <...> „*vaiko nuomonė yra išklausoma, pirmą pirmą kartą su vaiku susimatau tada, kai važiuoju supažindinti jį su pagalbos planu*“ [AV3]. Plano sudarymo metu išryškėjo esminiai skirtumai, susiję su vaiko nuomonės išklausimu. Pirmu variantu vaiko nuomonė išklausoma dar plano sudarymo metu, kartu su tėvais ir paslaugų teikėjais. Tokiu atveju vaikas turi galimybę dalyvauti procese ir pasisakyti. Antru variantu, specialistas planą sudaro individualiai, remdamasis gautu potvarkiu, o vaiko nuomonė išklausoma jau tik pristatant parengtą dokumentą. Kyla klausimas, kokia prasmė yra išklausti vaiką po plano sudarymo? Visgi, tokį procesų skirtingumą galima paaiškinti tuo, jog atvejo vadybininkai yra skiriami iš įvairių institucijų. Jeigu atvejo vadybininkas yra mokyklos socialinis pedagogas, tuomet jis vaiką mato mokykloje ir su juo gali pasikalbėti dažniau. Jeigu specialistas yra socialinis darbuotojas, tuomet jis su vaiku pasikalbėti susitinka maždaug kas mėnesį. O jeigu tai yra specialiai paskirtas atvejo vadybininkas, kuris dirba su vaikais, kuriems taikoma minimali priežiūra, jis su vaiku susitinka tik per plano aptarimo/peržiūros posėdžius, kai iš pagalbos priemonių vykdytojų gauna ataskaitą, jog pokyčiai nevyksta.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad pokalbio su vaiku turinys panašus į VGK posėdžio turinį, tik dar prisideda vykdomų priemonių įgyvendinimas: **aiškinamasi vaiko supratimas apie jam skirtas priemones:** „*Visų pirma, tai noriu išsiaiškinti ar jiems yra aišku, kadangi jie dalyvavo pirmam savo tam posėdyje, kuriame buvo tarkim skirtos minimalios priežiūros priemonės*“ <...> „*ar jiems yra aišku, kas yra jiems skirta, kokios tai yra per priemonės ir ką reikia daryti, kokios yra pasekmės*“ [AV3]. **Vaiko lūkesčiai ir pasiūlymai:** „*jeigu matau, kad na jie labai nežinau arba nesupranta tų priemonių, arba labai priešinasi tam, tai visą laiką bandau išsiaiškinti jų lūkesčius ir jų siūlymus. Ką jie siūlytų daryti kitaip, eee kad nu vat patys galėtų keistis, patys galėtų įvykdyti tą planą*“ [AV2]. **Priemonių įgyvendinimas:** *Kas per tą laiką įvyko, gal kažką jau įgyvendino, ką komisija rekomendavo*“ [AV2]. Kadangi atvejo vadybininkas visą kelią būna „šalia“ vaiko, jis ne tik išklauso jo nuomonę apie tai kaip jam pavyksta vykdyti priemones, bet kartu stengiasi jį motyvuoti ir palaikyti. Elgesio keitimo procesas prasideda nuo vaiko vidinių resursų ir pasiryžimo keistis, kas pirminiu

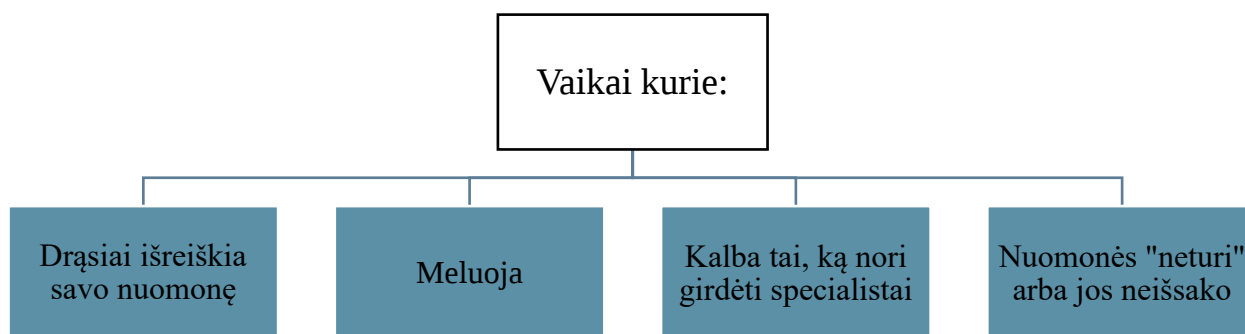
variantu reiškia vaiko nuomonės formavimą delinkventinio elgesio keitimo link. Specialistų požiūriu, minimalios priežiūros skyrimas yra beveik paskutinė vaiko stotelė, kas reiškia, jog kitos priemonės vaikui nepadėjo, todėl jeigu vaikas ir nenori vykdyti paskirtų priemonių, specialistai neatsitraukia ir toliau per ryšio kūrimą, buvimą šalia, pagarbą, kantrybę, refleksijas, konsultavimą, motyvavimą, o kartais per pasekmių paaiškinimą, įtikinėjimą bando „patekti į vaiko širdį“. Visgi atvejo vadybininkai įvardina, kad ryšys su vaiku ir jo elgesio pokytis priklauso nuo vaiko, jo aplinkos, galimybių, o ne tik nuo specialisto: „bet jau išmokau per eilę metų, kad nuo manęs nu ne daug priklauso. Tai priklauso nuo vaiko“ <...> „Ir nu nuo jų yra tas, nuo jų priklauso, nuo aplinkos ir nuo noro keistis, ir noro, ir galimybių“ [AV4]; „Tai tas ryšys irgi ne tik nuo mūsų priklauso ir nuo vaiko, jo nuotaikos, kaip išsimiegojo, pavalgė, ką mokykloj darė, ar susipyko su tėvais“ <...> „Bet kaip jį užmegzti? Tai santykis yra dviejų d žmonių dalykas ar ne“ [AV2]. Kyla diskusiniai klausimai, kodėl nuo specialistų priklauso nedaug? Ar jie nededa pakankamai pastangų? Ar pastangas lemia laiko išteklių trūkumas? O gal delinkventinio elgesio vaikai yra tokie „sunkūs“ vaikai, kad pakeisti jų elgesio ir nuomonės neįmanoma?

Atvejo vadybininkai, taip pat kaip ir VTAS, išskiria vaikų pasiekiamumo problemą. Su vyresniais vaikais, kurie yra labiau savarankiški, atvejo vadybininkas bendrauja tiesiogiai – susitinka arba telefonu išklauso vaiką apie plano vykdymą ir pokyčius. Informantai pabrėžia, kad iš esmės vaikai bendravimo vengia, todėl kitas pasirinkimas yra susitikimų organizavimas su tėvų pagalba. Jeigu tėvai negeba užtikrinti susitikimo su vaiku, tuomet atvejo vadybininkai į pagalbą pasitelkia „trečiuosius asmenis“, pavyzdžiui, mokyklos, kurioje vaikas mokosi, socialinius pedagogus ir pasitardamas su jais, stengiasi pasiekti vaiką: „skambinu socialiniui pedagogui ir sakau, važiuoju ten ir ten ir galiu užvažiuoti ar toks ir toks yra šiandien mokykloj. Ir jinai man sako ten, taip ir yra ir jeigu yra, gerai, aš atvažiuoju. Jeigu ne, jeigu nėra, nu tai ir nevažiuoju ir ten į tas ir tas bendravimas jisai išeina per socialinį pedagogą, nes tuomet, kai aš galiu užvažiuoti, jo niekada nebūna“ [AV3]. Jeigu vaiko surasti nepavyksta, tuomet specialistas prašo, jog socialinis pedagogas sužinotų vaiko nuomonę ir perduotų ją atvejo vadybininkui. Tai rodo, jog atvejo vadybininkas visais „keliais“ bando pasiekti vaiką ir sužinoti jo nuomonę. Galima diskutuoti, kad toks siekis vaikui gali atrodyti kaip jo persekiojimas ir kontroliavimas, o ne noras sužinoti jo nuomonę ir pakalbėti apie pagalbos priemones. Visgi, specialistai pripažįsta, kad dėl laiko ir fizinių resursų trūkumo jis negali neplanuotai atsitraukti nuo savo darbų ir skubėti pasikalbėti su vaiku: „Socialinis pedagogas“ <...> „jisai man siūlo, sako, žinot, kaip jis bus pamokoje, aš jums paskambinsiu, galite iškart atvažiuot, bet aš iš karto atvažiuoti aš negaliu, nes aš tada būsiu be mašinos“ [AV3]. Interpretuojant duomenis, galima pastebėti, jog atvejo vadybininkams bendravimas su vaiku yra tikrai svarbus veiksnys, tačiau jo pasiekiamumą riboja paties vaiko vengimas, tėvų negebėjimas užtikrinti susitikimo ir specialisto fizinių ir laiko išteklių trūkumas.

Taigi, atvejo vadybininkų bendravimo su vaiku veiksniai priklauso nuo kiekvieno specialisto darbo ar įstaigos specifiškumo, todėl negalima išskirti vieno proceso, kuriame būtų išklausoma vaiko nuomonė. Tikėtina, jog svarbiausias aspektas yra tai, kad ji būtų išklausoma. Galima daryti prielaidą, kad, kadangi atvejo vadybininkas yra specialistas, kuris koordinuoja vaiko atvejį, jis yra „arčiausiai“ vaiko, todėl kartu pasitardamas su vaiku, padeda jam įgyvendinti pagalbos planą arba kitaip tariant paskirtas pagalbos priemones. Šiam procesui gali trukdyti paties vaiko vengimas, tėvų negebėjimas užtikrinti susitikimų su vaiku ir specialisto fizinių bei laiko išteklių trūkumas.

5.1.5. Vaikų išreiškiama nuomonė – „vaikas vaikui nelygus“

Siekiant visapusiškai atskleisti vaiko nuomonės išklausymo būdus taikant minimalios priežiūros priemones, per interviu su specialistais, buvo siekiama identifikuoti, kaip pokalbių su vaikais metu, jie išreiškia savo nuomonę. Išskirtos keturios grupės vaikų (8 pav.)

8 pav. Vaikų nuomonės reiškimas

Interpretuojant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad su kiekvienu vaiku pokalbis yra kitoks, todėl atsiskleidžia vaiko „balso“ įvairiapusiškumas. Yra grupė vaikų, kurie gali drąsiai išreikšti tai, ką galvoja apie minimalios priežiūros priemones, padiskutuoti ir taip formuoti pokalbį, jog specialistams atrodo, kad bendrauja su suaugusiuoju: „Yra tokia grupė žmonių nu to paauglių, kur tikrai, tarkim ir bendrauja jie kažkaip taip laisvai ir ir ir turi ką pasakyti ir ir protingai kalba“ <...> „nu tu jautiesi, kad tu kalbi su suaugusiu. Kaip tarkim irgi vaiko gerovės posėdy, tai tau ten tokią kalbą jis paruošęs, nu tikrai tikrai ten tėvai tiek nepasako tarkim kiek vaikas. Tai gra, tiesiog gražu gražu klausyti“ [VTA2]; „Yra tokių, kur mes netgi labai padiskutuojam, nes būna tokie tokių, kurie su manim ir apie teisės aktus padiskutuoja ir apie ten kokias nors nežinau, ten sporto rūšis“ [TBK1]. Specialistai įvardina, kad vaikai jaučiasi drąsiai ir savo nuomonę gali išsakyti dėl kelių priežasčių: savo asmeninių savybių, šeimos modelio ir šeimos požiūrio į specialistus bei nuo to, kaip su juo

bendrauja patys specialistai. Duomenys taip pat atskleidė, jog jaunesni vaikai yra linkę bendrauti daugiau, nes yra atviresni, drąsesni ir turi mažiau baimių bei įsitikinimų, lyginant su vyresniais vaikais.

Vaikai gali ne tik drąsiai išreikšti savo nuomonę, tačiau, pavyzdžiui, klausiant apie tam tikras įvykio aplinkybes, gali meluoti ir prikurti įvairiausių istorijų: „*Būna melagėlių daug*“ <...> „*aš sakau, seki pasaką, ar ne? Nesek pasakų sakau*“ <...> „*ir jos nuomonė visiškai skiriasi nuo to, kas buvo išsiaiškinta policijos ir ką mes iš karto išgirdom*“ <...> „*Visai kitą istoriją buvo sugalvojus*“ [VTAS1]; *ir drąsiai tenai, ir, ir kaip ir vos ne, ne, neprikuria taip*“ [AV4]. Galima manyti, jog toks vaikų elgesys atsiranda dėl noro save pateisinti ir išvengti minimalios priežiūros skyrimo.

Kita grupė yra vaikai, kurie nuomonės „neturi“ arba jos neišsako: „*bet šiaip ir kalbant apskritai apie tą jų bendravimą, jie nėra labai komunikabilūs iš esmės. Aaa / žinot jie šiaip dažniausiai savo kažkokių nuomonių jie nelabai turi*“ [AV3]; „*Na, būna, kad vaikai ir nepasisako tas nuomonės*“ [VTAS3]; „*vis tiek kažkokį žodį, kažką jie ten pasako, bet bet dažnu atveju jie nėra šnekūs*“ [TBK4]. Galima kelti klausimą, ar vaikai tikrai neišsako savo nuomonės, nes jos neturi. Toks pasakymas, kaip „kažką jie ten pasako“, gali suponuoti į tai, kad galbūt vaiko nuomonė iš tiesų nėra tokia svarbi. Vertinant kritiškai vaikas neturi būti verčiamas pasakyti savo nuomonę, nes jis tokią teisę turi. Visgi, specialistai turėtų stengtis sužinoti, ką jis mano apie minimalią priežiūrą ir jos priemones, nes jas vykdyti yra įpareigojamas vaikas ir delinkventinį elgesį, nors ir su specialistų pagalba, tačiau turės keisti pats. O jeigu vaikas nekalba, tai irgi rodo tam tikrą rūpestį, kurį reikėtų išsiaiškinti. Jeigu vaikas nieko nepasako ir savo nuomonės neišreiškia, tuomet Komisija priima sprendimą ir konstatuoja faktą, nes juk apie jį „puikiai“ gali papasakoti ir kiti žmonės: „*Būna, kad vaikai tiesiog tikrai pratyli visą posėdį, nieko nesako, nu tada aišku yra šalia tėvai, kurie nu atstovauja savo vaiką ir ir pasako savo nuomonę*“ <...> „*Nu tada sakom, kad nu kadangi tu nesakai, ko tu nori, ar nenori, tada jau mes priimam sprendimą patys. Ir tada jau tau konstatuojam faktą, kad tada turi tą ir tą*“ <...> „*na mokyklos atstovai labai daug padeda, nes jie padeda mum kaip sakant pasiaiškinti tą situaciją ir ir apie vaiką daugiau papasakoja, tai / galvojam, kad aišku, gal ten n nėra jau taip šimtą procentų jis ten atsiskleidęs (nusijuokia) ar ne, bet nu kažkaip tai tą nuomonę jo vienokią ar kitokią mes išgirstame*“ [TBK4]. Galima teigti, jog vaiko nuomonė ne tik yra svarbi sprendimuose, susijusiuose su priemonių skyrimu, tačiau prasmingai daro įtaką jo elgesio keitimui ir priemonių vykdymui. Vis dėlto, vargu, ar tikrai vaiko „balsui“ yra skiriama tiek dėmesio, kiek jo skirti reikėtų.

Dar viena grupė vaikų, informantų teigimu, yra tie vaikai, kurie sako tai, ką nori girdėti specialistai, nors tikroji žinutė, kurią jie transliuoja, yra „greičiau mane iš čia paleiskit“. Ypač tie specialistai, kurie priemonių vykdymo etape „iš arti mato“ vaiką, įvardina, kad po kelių posėdžių, vaikai išmoksta ir jau žino, ką pasakyti specialistams, jog jiems jų žodžiai tikty. Nurodo, jog tokiu būdu vaikai manipuliuoja: „*Čia yra, sakau, manipulatoriai numeris vienas*“ <...> „*vaikai kalba per*

tuos posėdžius, tai, žinokit irgi nebijokit, papasakoja, tai aš vadovėlio neturėjau, tai aš pamečiau vadovėlį, man kito nieks nedavė. O šiaip tai toks veidelis tai tokio nekalto angelo visiškai, taip tik akyse sublizga“ [AV1]. Tai leidžia svartyti, jog galbūt vaikai taip elgiasi, nes tikrosios jų nuomonės niekas negirdi, neatkreipia dėmesio ir dėl to jie kalba tai, ką nori girdėti specialistai bei stengiasi kuo greičiau „pabėgti“.

Apibendrinant galima teigti, kad nors kiekvienas vaikas yra unikalus, vaikus pagal jų išreiškiamą arba neišreiškiamą nuomonę galima suskirstyti į keturias grupes. Pirmoji grupė yra vaikai, kurie nebijo kalbėti ir drąsiai pasako tai, ką galvoja. Pasak specialistų, šis reiškinys priklauso nuo vaiko asmeninių savybių, amžiaus, ankstesnių patirčių, šeimos modelio, įsitikinimų ir pačių specialistų bendravimo. Antroji grupė vaikų posėdžio metu gali šnekėti netiesą, siekdami save pateisinti ir išsisukti nuo minimalios priežiūros priemonių. Trečioji grupė yra vaikai, kurie kalba tai, ką nori girdėti specialistai, siekdami kuo greičiau pasitraukti iš vykstančio proceso. Ketvirtoji grupė vaikų, kurie savo nuomonės „neturi“ arba neišsako. Galima daryti prielaidą, jog jeigu vaikas nešneka, tai rodo tam tikrus vaiko sunkumus (pavyzdžiui, gynybos mechanizmas), tačiau tai nereiškia, kad vaikas nuomonės neturi.

5.2. Vaikų sunkumai išsakant savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme

5.2.1. „Anaipol nėra gražu“: vaikų elgesys, reakcijos ir tikrieji jausmai kalbant su specialistais

Tyrimo metu buvo siekiama ištirti, su kokiais sunkumais, specialistų nuomone, susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme. Negalima vienareikšmiškai sakyti, kad visi vaikai, kurie yra svarstomi ar jiems jau yra taikoma minimali priežiūra, elgiasi ir reaguoja vienokiu ar kitokiu būdu, nes kiekvienas atvejis yra individualus. Pats vaikas, priklausomai nuo įvairių aplinkybių, gali elgtis skirtingai ir vieno susitikimo su specialistais metu reaguoti vienaip, o kito – kitaip. Išnagrinėjus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad vaikų elgesio ir bendravimo „skalė“ gali būti įvairi: nuo verkimo iki aplinkos niokojimo. Interviu metu specialistai atskleidė, kad kalbant su vaiko teisiu apsaugos specialistu, atvejo vadybininku, ar dalyvaujant VGK posėdžiuose vaikai gali reaguoti labai jautriai: *„Niekada nebuvo ir gero elgesio ir taip toliau. Tai vat, jeigu ateina toksai vaikas, tai jisai būna labai, jisai labai būna sutrikęs, jisai labai išgyvena“ [TBK2]; „Vaikas dažniausiai, suprantat, vis tiek ateina susijaudinęs“ <...> „visko būna ir ašarų būna ir mikčiojimų būna“ <...> „šešiolikmetis nu išgėrė to alaus, suklydo, gailisi, verkia, tiesiog per ašaras kelio nemato, metro aštuoniasdešimt vaikinai ir ir nebežino ką daryti ir kas čia jo į kalėjimą nepasodins“ <...> „Galvoja, jeigu vyresnis, viskas, į universitetą nebeįstos, nes jų nebepriims“ <...> „Jie parūkė, išgėrė, arba ten dar kažką padarė ir dabar bus užrašyta, viskas, jau jų gyvenimas yra baigtas“*

[VTAS1]. Kiti vaikai elgiasi agresyviai ir nepagarbiai, išreikšdami tai per verbalinę bei neverbalinę kalbas: *būna tokie, kurie ir labai agresyviai elgiasi, ir keikiasi ir sako eik tu ten ir ir ten* “ <...> „ir jinai sako maždaug: uoj, keiksmazodis, eikit jūs visi, keiksmazodis “ <...> „bet vat reakcija buvo tokia, kad labai pademonstravo smarkiai, kaip čia, kaip čia jinai vat tokia dabar svarbi ir čia visi maždaug eikit ten pasivaikščiot toliau“ [TBK1]; „Ir duris savivaldybėj išdaužia, visko būna“ [TBK5]; „arba gali būti labai šiurkštūs, labai nemandagūs, naudoti daug keiksmazodžių“ [VTAS1]; *Jis labai supyko išė išėjo iš posėdžio ir trenkė durim durimis ir jis netgi apgadino mūsų čia savivaldybės turtą, sudaužė kelis kelias mmm kabojusias nuotraukas*“ [TBK2]. Specialistai pasisako, kad kai kuriuos vaikus netgi reikia tramdyti fiziškai: „*labai reagavo emocionaliai, tai iš viso reikėjo tramdyti nu jau tiesiog tramdyti tais būdais, kurie, kurie padeda vaikui nusiraminti*“ <...> „vienareikšmiškai negali sakyti, kad jau čia viskas taip gražu ir ir ne, ir anaipol nėra gražu“ [TBK2]; „*Policijos pareigūnai sudrausmina. Ne visada pavyksta sudrausminti, buvo atvejų, kad ir nepavyko. Sakau ir durys buvo išdaužytos*“ [TBK5]. Ypač įskiriamas vaikų delinkventinio elgesio specifiškumas – vaikai, kurie vartoja narkotikus, gali būti nesutramdomi ir tokiems vaikams minimalios priežiūros priemonės nepadeda: „*Tada o vaikelį, jinai pašėlo*“ <...> „*Šaukia, spardosi, plėšo dokumentus, draskosi, laksto po skyrių*“ <...> „*kai yra narkotikai, tai jie nu paklaiksta*“ [VTAS1]. Tai rodo, kad tiek vaikams išsakant savo nuomonę, tiek specialistams ją bandant išklaudyti, kyla įvairių iššūkių. Sunku suprasti, ar tokios vaikų reakcijos kyla dėl to, nes jiems reikia išsakyti savo nuomonę, ar dėl to, jog jie jaučia, kad jo nuomonės niekas negirdi? Kyla klausimas: kokios yra tikrosios tokio vaikų elgesio priežastys?

Specialistai pabrėžia, kad „atsidurti“ VGK svarstyme yra nesudėtinga. Užtenka dviejų administracinių arba vieno baudžiamosios veikos nusižengimo, kurie gali būti gaunami dėl neadekvačių tėvų ar mokytojų reakcijų. Specialistų manymu, tokie vaikai, kurie padaro „minkštesnius“ nusižengimus ir suklydo, neturėtų „patekti“ į Vaiko gerovės komisijos posėdžius: „*dėl kažkokio parūkymo ar tenai kelių eismo taisyklių pažeidimo, tai tikrai manyčiau, į posėdžius vaikams nereikėtų dėl tokių dalykų keliauti, to tikrai pakaktų kažkokio tai va, prevencinio pokalbio galų gale*“ [TBK4]; „*Mes, jeigu gavom prašymą, mes jį svarstom, nesvarbu, kaip kvailai mums ten atrodytų tos priežastys*“ [TBK2]; „*tiesiog vaikas suklydo, nu suklydo*“ [VTAS1]. Išryškėja, kad dėl minimalios priežiūros skyrimo turėtų būti svarstomi tik „sunkūs“ delinkventinio elgesio vaikai, kurie daro „rimtus“ pažeidimus. Galima teigti, jog vaikai, kurie yra svarstomi dėl minimalių priežiūros priemonių, yra skirstomi į dvi kategorijas: vaikai, kurie į šį procesą patenka tik vieną kartą dėl to, kad suklydo, ir tokiu atveju jiems neturėtų būti „priklijuojama“ delinkventiškai besielgiančio vaiko etiketė bei „jau specialistams pažįstami“, „sunkūs“ vaikai, kurie tikrai turi rimtų elgesio problemų. Įvardinama, kad būtent tokie vaikai dažniausiai elgiasi drąsiai ir iššaukiančiai nes „žino“, kad jokių pasekmių nesulauks: „*jisai man sako aš rūkiau ir rūkysiu, noriu ir ir tu man čia neaiškink, ir ką jūs*

man padarysit? Ateinaaa išsipūtusiom krūtinėlėm kaip povai, nu ką jūs man padarysit? Man vis tiek nieko nebus. Man tik vienuolika metų“ <...> „Tie tai žinokit jau įeina su durim, duris su koja atidarinėja jau“ [VTAS1]; „paauglė įėjo į kabinetą pro duris paspyrusi koja tas duris [TBK1]. Galima daryti išvadą, kad tiek jautrus vaiko reagavimas tiek agresyvus vaiko elgesys rodo tą patį - vaiko jaučiamą baimę, įtampą ir pagalbos šauksmą. Šiuo atžvilgiu darytina prielaida ir apie tai, kad galbūt vaikas į puolimą atsako puolimu.

Vaikui kalbantis su specialistu ir reiškiant nuomonę, gali kilti įvairūs sunkumai ir jausmai dėl daugelio priežasčių. Pavyzdžiui, atvejo vadybininkė pažymi, kad daugelis vaikų sako, jog supranta kas yra minimali priežiūra, ką jis turi daryti, tačiau po VGK posėdžio puikiai pasimato, kad jiems nėra aišku, ko iš jų yra tikimasi: *„Dažniausiai jo jų pats pirmas atsakymas būna, būna, kad taip viskas aišku, taip supratau, bet pradedant gilintis nu matai, jie nesako, bet matau iš reakcijų jų, kad na ne, ne viskas aišku“ [AV3].* Susimąstyti skatina tai, kad vaikas dar prieš susitikdamas su atvejo vadybininku kalbėjosi su VTAS, dalyvavo vaiko Gerovės komisijos posėdyje, tačiau jam gali būti neaišku kokiame jis yra procese ir kodėl jis turi daryti tam tikrus veiksmus. Kita priežastis, kuri iš esmės paaiškina ne tik vaiko nuomonės reiškimą, jo tam tikras reakcijas, bet ir vaiko agresyvių elgesį, yra tai, kad, specialistų nuomone, jis jaučiasi nesuprastas: *„kas supranta, jo aplinka tik tai supranta, o ką, o ką čia dabar iš manęs tetos paklausyti eilinį kartą“ <...> „Ten bus chebra. Aš ten pakalbėsiu, aš ten pašnekėsiu, mane padrąsins“ <...> „Va nes nu ten mane supras, nes niekur nesupranta, socialinė nesupranta, kas ką aš pas tą psichologę eisiu, ką aš psichas, neisiu, ką ten man“ [AV1]; „Nes atsibodo visi, nieks negirdi, nieks nesupranta“ [AV2].* Labai dažnai vaikai ne tik jaučiasi nesuprasti, bet iš tikrųjų neturi artimųjų palaikymo, todėl bendrauja su tais, kurie jį, jo manymu, supranta – kitais delinkventinio elgesio vaikais. Šioje vietoje ir kyla esminis klausimas, ar vaikas tik „jaučiasi“ negirdimas ir nesuprastas, ar iš tikrųjų jo niekas neklauso ir negirdi? Kitas svarbus veiksnys, kurį pažymi specialistai, yra tai, jog vaikams gali būti sunku atsakyti į nelengvus klausimus. Tai gali lemti vaiko socialinių įgūdžių neturėjimas, žema savivertė, gyvenimo sąlygos, vaiko trauminės patirtys ir noras apginti tėvus: *„jie gi nėra, neauga vidurį lauko, jie yra tam tikro aplinkoj ir jeigu ta aplinka yra jam nepalanki, tai jis irgi nu posėdžio metu negali gi sakyti, nu ne neleidžia sau sakyti, kad va mano mama buvo ten ar girta ar kažkokia tai ar ne ir va dėl to aš neparėjau namo, ar ten dar kažką tai padariau. Jis bet koku atveju tą savo mamą palaiko“ <...> „nu didžiulis kompleksas tų didžiulių priežasčių ir jam viską išsakyti nu posėdžio metu jam neišeina“ [TBK4].* Iš pateiktų duomenų galima daryti prielaidą, kad vaikai patiria įvairių sunkumų išsakydami savo nuomonę individualiai arba VGK posėdyje.

5.2.2. „Vaikas dalyvauja Vaiko gerovės Komisijos posėdyje, o ne koncerte, kuriame jis norėtų dalyvauti“

Specialistai pripažįsta, kad vienas didžiausių vaiko sunkumų minimalios priežiūros taikymo procese yra ateiti į posėdį ir išreikšti savo nuomonę Vaiko gerovės komisijoje posėdyje. Vaikai labai dažnai jaučia didelę baimę, įtampą ir kitus neigiamus jausmus: „*vaikams būna labai ne nesmagu visų pirma dalyvauti vaiko gerovės Komisijos posėdžiuose. Eee jie patiria įtampą dalyvaudami nu Komisijoj ar ne. Tai aš manau, kad sunku vaikams būna vat tą nu įveikti tą mm barjerą tokį baimės, nerimo, įtamos*“ <...> „*bet mano nuomone, tai sunkiausia, tai vaikams įveikti tą emocinį diskomfortą šito pokalbio metu, įtampą*“ [TBK1]; „*pirmiausia tiii vaikui yra didžiulis, didžiulis nerimas. Jis patiria didžiulį nerimą ir baimę, tikrai, čia ateidamas*“ <...> „*ir liūdesio, ir nevilties, nežinau, ar tai galima įvardinti iššūkiais, bet aš manau, kad ateiti į Komisiją tai jau yra iššūkis*“ [TBK2]; „*Dažniausiai tai jie labai jaudinasi, jiems labai baisu*“ <...> „*Tai jiems jie jaudinasi, jiems yra gėda, jie bijo*“ [VTAS1]. Tai rodo, kad iš tikrųjų vaikas ateina į „komisiją“, kuri „vertina“ vaiką ir tai jam sukelia didžiulį emocinį diskomfortą, kuris ir gali išprovokuoti vaiko įvairias reakcijas ir agresyvų elgesį. Kyla klausimas, kodėl vaikai pagalbos kontekste susiduria su šiuo iššūkiu, kuris turėtų būti orientuotas į vaiko gerovės užtikrinimą. Visgi, specialistų manymu neigiamūs jausmai vaikams dažniausiai kyla dėl komisijos sudėties. Komisija yra sudaroma iš specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje: tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus, vaiko teisių apsaugos specialisto, policijos ir probacijos tarnybos pareigūnų, teritorinės prokuratūros specialistų, socialinių paslaugų, švietimo bei sveikatos specialistų atstovų. Vaiko akimis, tai 10-15 nepažįstamų žmonių „delegacija“, kurie sprendžia jo likimą: „*jisai sėdi su tėvais, su mokykla, o kitoj pusėj visa ten delegacija ir policija, ir prokurorė, ir vaiko teisės, ir iš švietimo*“ [VTAS1]; „*Pavyzdžiui, 11 - 12 man teko ane, visas ratas. Tada mergaitė, aš, jos mama ir aš pati jaučiausi nejaukiai prie to stalo apvalaus savivaldybėje, tai vyko gyvai. Tai kaip tas vaikas jaučiasi dalyvaudamas e tokiam dideliame susibūrimo susibūrimo? Ir tos tetos, dėdės sprendžia tavo likimą*“ [AV4]; „*Ateini tu į į savivaldybę, kur sėdi daug žmonių, uniformuotų, ee dideles patalpas ir tave visi klausinėja, apie tavo dalyką, kuris apie poelgi, kuris tau nemalonus*“ [TBK2]; „*Tai ta komisiją jinai ganėtinai žinokit nu taip baugiai atrodo ir prokuroras, ir policijos atstovai sėdi ir vaikų teisių atstovai, socialinių paslaugų centro, nu tai tada iš mokyklos, tada savivaldybė*“ [AV1]. Atsižvelgiant į specialistų interviu, pasidaro akivaizdu, kodėl vaikams gali būti sunku išsakyti savo nuomonę prieš „delegaciją“. Vaikas gali jaustis kaip „teisme“, kuriame jis turi „pasiaiškinti“ ir tuomet laukti komisijos verdikto. Tai verčia susimąstyti, koks yra tikrasis Vaiko gerovės komisijos vaidmuo?

Apibendrinant gautus duomenis, galima teigti, jog vaiko nuomonės išreiškimas jam pačiam, specialistų teigimu, gali sukelti įvairių sunkumų. Pagrindiniai kylantys iššūkiai išsakant savo

nuomonę vaikams yra patiriamas emocinis diskomfortas ir negatyvios emocijos (baimė, nerimas, įtampa), kurios iššaukia įvairias vaikų reakcijas ir elgesį. Vaikai gali verksti, mikčioti, šaukti, niokoti aplinką arba taip įsiau drinti, kad juos reikia tramdyti fiziškai. Tikėtina, kad šio reiškinio priežastys yra: vaikams keliamų lūkesčių nesupratimas; vaiko jausena, kad jo niekas nesupranta ir negirdi, o galbūt net ir nesistengia to daryti; nemokėjimas, ar nežinojimas kaip atsakyti į sunkius klausimus; kalbėjimas VGK posėdyje prieš 10-15 nepažįstamų žmonių „delegaciją“, kuri vertina ir sprendžia vaiko likimą.

5.2.3. Vaiko Gerovės Komisija - „formalumas, bauginimas ar pagalba?“

Specialistų vertinimu, „patekimas“ į komisiją ir skiriama minimali priežiūra yra pasekmė už vaiko netinkamą elgesį: *„tą akcentuoju vaikams, kad tai yra pasekmė už kokį netinkamą elgesį. Ar tu ten tyčiojaisi mokykloje, ar tu ten stumdei, ar tu ten nežinau, kažkokius kitus dalykus darei, bet yra yra pasekmė to, to tavo veiksmo. Ir tu čia esi“* [TBK2]. Visgi specialistai nurodo, kad pagrindinė VGK funkcija yra išsiaiškinti ir priimti vaikui geriausią sprendimą, kuris užtikrintų saugų vaikų užimtumą ir sudarytų galimybes koreguoti netinkamą elgesį. Didelė komisijos sudėtis ir yra prasminga tuo, jog skirtingas kompetencijas turintys specialistai gali geriausiai įvertinti vaiką ir jo situaciją bei pateikti pasiūlymus dėl pagalbos arba kitaip sakant „įpareigoti“ vaiką vykdyti tam tikras veiklas. Todėl specialistai įvardina, kad stengiasi sudaryti malonią aplinką vaikui ir skirti tokias priemones, kurios realiai jam padėtų: *„nu stengiamės, kad čia nebūtų tau baisu ar ne, ir kad padėti, kad atsipalaiduok, kad tikrai čia nieko tokio labai baisaus nebus“* [TBK2]; *„Stengiamės sakau būti pagalbinkais“* [TBK3]; *„Tos minimalios priežiūros priemonės skiriamos irgi ne tam, kad vaiką nubausti, ar dar kažką jam pabloginti gyvenimą. Tam, kad suteikti pagalbą, kad ta pagalba būtų reali, jam prieinama ir maloni“* [TBK5]. Vis dėlto, giliau paanalizavus duomenis, galima išvelgti tam tikrus aspektus, kurie atspindi kitokį VGK vaidmenį. Svarbu paminėti, jog interviu metu specialistai apibūdindami pokalbį su vaiku naudoja sąvokas „vaiko apklausimas“ ir „nepilnametis“. Šios sąvokos suponuoja į teisinį procesą, kurio metu yra gaunami ir fiksuojami parodymai. Kitas aspektas yra pats posėdžio procesas. Iš pradžių visiems yra leidžiama pasisakyti. Pasisako vaikas, tėvai ir visi specialistai. Vėliau šeimos yra paprašoma palikti patalpą, kad komisijos nariai galėtų pasitarti ir priimti sprendimą. Po sprendimo priėmimo, šeima yra vėl pakviečiama prie „apvalaus stalo“ ir tuomet jiems yra pranešamas sprendimas – minimalios priežiūros (ne)skyrimas ir kokie „įpareigojimai“ yra skirti vaikui. Tai rodo, kad iš tikrųjų minimalios priežiūros priemonių skyrimo eiga atrodo kaip teismo procesas: iš pradžių vaikas kaip „nusikaltėlis“ yra apklausiamas ir tuomet jam yra konstatuojamas komisijos priimtas sprendimas su nuorodomis į vaiko „įsipareigojimus“. Išryškėja dar vienas aspektas – komisijos narių demonstratyvi kalba: *„Kažkas man pasakojo iš*

pažįstamų, kad dalyvavo kito miesto vaiko gerovės Komisijoje, tai kai prokurorė pasisakė, tai ne tik, kad vaikas, bet ir tėvai norėjo verkti, nes prokurorė pasisakė reikšmingai“ <...> „nes gi būna labai tokių, sakykim, griežtų narių, kurie sako: o tai tu dabar ten taip ir taip, tai kodėl ten taip ir taip? Nu vat ir iš karto sklinda nu, kaip čia pasakyt ir piktumas, ir agresija, ir kažkoks tai moralizavimas“ [TBK1]; „kaip aš pradėjau dirbti dar ta vaiko gerovės Komisija buvo tokia gąsdinantis organas ir kad ta deklaratyvi“ [TBK2]. Kaip bauginimo priemonę komisiją gali matyti ir tėvai, nes dažnai nori kad vaikai posėdyje dalyvautų ir išgirstų kaip jie blogai pasielgė. Kyla klausimas, ar tokių būdų naudojimu yra siekiama vaikui padėti, kad jo netinkamas elgesys nebesikartotų, manant, jog tai yra paveiku. Šis bendravimas su vaiku galėtų paaiškinti ir vaikų nemandagų elgesį bei pyktį, nes tai gali būti vaiko gynyba arba „atsakymas tuo pačiu“ tik išreiškiant tai per agresiją ir destruktivų elgesį. Jis gali jausti, kad dabar jo gyvenime „galią“ priimti sprendimus turi „uniformuota delegacija“, kuri ir spręs jo likimą, todėl tai gali iššaukti vaiko pasipriešinimą ir negatyvias emocijas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dažniausiai specialistai nurodydavo, jog į posėdžius vaikai nėra kviečiami norint juos apsaugoti nuo daromos žalos. Ar „žala“ ir yra galimos vaiko reakcijos ir emocinis diskomfortas dėl komisijos apimties, deklaratyvios kalbos bei posėdžio procedūros? Darytina prielaida, kad vis dar išlieka praeities gąsdinimo ir bauginimo metodai, kurie byloja apie tam tikrą bejėgystę kitokiais būdais paveikiai bendrauti su vaiku. Galbūt specialistų tikrasis noras yra suteikti pagalbą vaikui, tik nežinoma kaip tai padaryti kitokiais metodais. Informantai pripažįsta, kad vis dar yra komisijos narių, kurie turi išankstinį neigiamą požiūrį į savivaldybės VKG posėdžiuose svarstomus vaikus: *„yra keletas mūsų Komisijos puikių narių, kurie dirba daug metų su šitais vaikais. Sunkiais vaikais, ee sunkaus elgesio vaikais, nelaimingais vaikais. Ir aišku, kad jų patirtis ilgametė byloja, kad rezultata pasiekti čia yra labai, labai sunku. Kitą kartą neįmanoma. Tu tiesiog padedi vaikui augti, sulaukti tuos 18 ir išleisti į gyvenimą ir ten tada, kaip tęsiasi ir dažniausiai tęsiasi nelabai sėkmingai, ar ne. Ir jeigu su tuo stereotipu, su ta nuostata sako, nieko čia nebus, viskas čia aišku“* [TBK2]. Tai rodo, jog į delinkventinio elgesio vaikus vis dar gali būti žiūrima kaip į rūpesčius, sunkumus keliantį asmenį, o ne kaip į žmogų, kuris savo elgesiu informuoja, jog turi sunkumų ir jog jam reikalinga pagalba. Dėl šios priežasties, pokalbiai su vaikais gali būti paviršutiniški, formalūs, turintys išankstinio nusistatymo potekstę, „kad nieko čia nebus“. Todėl net nėra manoma, kad reikia skirti dėmesį vaikų nuomonės ir kitų svarbių aplinkybių bei priežasčių, turėjusių įtakos jų elgesiui išsiaiškinimui. Informantai įvardina, kad tokia gąsdinimo priemonė, kai vaikui yra pagrūmojama pirštu ir formalus vaiko nuomonės išklausymas, iš tikrųjų nesuteikia teigiamo poveikio: *„O tie formalūs e susitikimai su tokiais nuomonių išsakymais ir pabaksnojimais, kai tu būni susitikime ir daug specialistų, tai po kol visi pasisako, tu jau nebeprisimeni, tas stresas ir viskas užgožė ir nebeprisimeni ką pirmas sakydavo, kai jau penki pasisako“* <...> *„Tai nu, aš irgi neturiu tokių gerų pavyzdžių, kad tai tikrai būtų veiksminga labai“* [AV4]; *„susirenkam tą pirmą dieną, kai vyksta į tas*

vaiko gerovės Komisijos posėdis ir gauna vaikas minimalią priežiūrą, paskui pasimatom, jeigu sėkmingas variantas padėkoti pasišypsoti vienas kitam, dažniausiai nesėkmingas variantas tai dar pa kaltinti vienas kitą, kas kur ko nepadare“ [AV1]; Dar daugiau formalumo pridėdai tai, jei posėdžiai vyksta nuotoliniu būdu: „O žinot, kai nuotoli susijungi tai kitą kartą nu, žinot, čia toks posakis nu nematai gi tu žmonių akių, tai to tokio nu formalumo gal užtat ir yra daugiau“ [AV1].

Taigi, vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, koks yra V GK vaidmuo yra sunku, nes kiekvienos savivaldybės komisijos narių elgesys gali būti skirtingas. Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, galima daryti prielaidą, kad pasikalbėti su vaiku ir jam padėti gali būti siekiama dviem būdais. Pirmuoju veikimo modeliu, komisija kiek įmanoma stengiasi sudaryti palankias sąlygas vaiko nuomonės reiškimui ir jo išgirdimui. Antruoju modeliu, nors gali būti siekiama to paties tikslo – pagalbos vaikui, tačiau dėl alternatyvių būdų kaip bendrauti su vaiku nežinojimo, gali būti pasitelkiami netinkami metodai: teisinėmis sąvokomis ir deklaratyvia kalbos forma grindžiamas bendravimas su vaiku. Tai iš dalies gali paaiškinti vaikams kylantį pyktį ir pasipriešinantį elgesį, išsakant savo nuomonę, interpretuojant tai kaip gynybos mechanizmą, pasireiškiantį per agresyvų ir destruktivų vaikų elgesį. Svarbu paminėti, jog vaiko nuomonės išklausymas dėl galimai netinkamų metodų naudojimo ir išankstinių neigiamų nuostatų vaiko atžvilgiu turėjimo, gali būti traktuojamas kaip formalus procesas.

5.3. Specialistams kylantys iššūkiai išklausant vaiko nuomonę minimalios priežiūros procese

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria specialistai, išklausydami vaiko nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikymo procese. Iš gautų tyrimo duomenų, galima teigti, kad vaiko teisių apsaugos specialistams, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriams ir atvejo vadybininkams didžiausias iššūkis yra vaiko prakalbinimas ir jam kylantys jausmai: „iššūkiai tikriausiai kyla, kaip ir visiems su paaugliais, kurie yra pikti, jie kaip akmenys kitą kartą būna ir labai sunku yra prakalbinti juos, labai jie būna užsisklendę“ [VTAS1]; „Tai būtent tas nebendravimas, tas neatsiskleidimas, nenoras“ [VTAS3]; „sunkiausi yra šitie nekalbantys vaikai“ <...> „Nu tai tada nu beviltiškumas absoliutus yra“ [TBK2]; „Na ir didžiausias yra sunkumas na nemotyvuoti tie vaikai, kur nekalba, nieko nesako ir mes tikrai nežinom, kas dedasi jų galvose“ [AV2]. Specialistų nuomone, vaiką prakalbinti gali būti sunku dėl jo asmeninių savybių, turimų patirčių, išankstinio nusistatymo ar vaiko priešiško: „Jie, manau, kad būna jau iš anksto nusiteikę, kad čia bus kažkas blogai, barsis, eee kaltins, mokys, kaip reikia kitaip, moralizuos“ [TBK1]; Būna pavyzdžiui užsiblokavę, ateina jau su tokia iš karto nuostata kažkokia neigiama“ [AV2]. Tai rodo, kad specialistams kyla iššūkių užmegzti ryšį su vaiku ir atrasti būdų, kaip komunikuoti su nemotyvuotais vaikais. Kitaip tariant, specialistai susiduria su iššūkiais „ieškant kelio į vaiko širdį“.

Informantai akcentavo, kad vaikai gali būti abejingi, kategoriški, agresyvūs, nesuprantantys ir nepripažįstantys situacijos rimtumo. Tokiomis aplinkybėmis yra labai sunku suteikti pagalbą, kai vaikas nepasitiki specialistais ir nesupranta, kad viskas yra daroma dėl jo gerovės. Tačiau galbūt specialistams trūksta kompetencijų ir žinių kaip kalbėtis su vaikais, kurie demonstruoja netinkamą elgesį: „bet bet tikrai tada žinokit ir bendrai ir bijai kažkaip ne tik, kad bijai, bet kaip paklausk to vaiko nu kažkaip ne ne ne nežinau, kad jis kalbėtų“ [VTAS2]; „Tai va, tai va tie iššūkiai sakau, gali būti su galbūt arba arba bijojimu, galbūt ne taip suformuluoti klausimą, gal tu kažkaip galvoji, kad kad m m gal įžeisi tą vaiką, ar ar kaip tik gal kažką ne to paklausi. Tonas koks tas parengtas galbūt ir panašiai, kaip sureaguos tas vaikas“ <...> „kitą kartą sunku, nežinom kokį klausimą užduoti“ [TBK2]. Galima teigti, kad vaiko nuomonės išklausymas minimalios priežiūros taikymo procese yra sudėtingas ir keliantis sunkumų tiek pačiam vaikui, tiek specialistams. Vaiko prakalbinimo sunkumas specialistams gali kilti ne tik dėl vaiko ankstesnių patirčių, nusistatymo ar priešiško, tačiau dėl specialistų žinių ir kompetencijų trūkumo kaip kalbėtis su vaikais. Išryškėja, kad trūksta abipusio supratimo. Specialistai delinkventinio elgesio vaikus gali matyti kaip „sunkius“, abejingus ir priešiškus nusiteikusius, kurie nepripažįsta savo kaltės, stengiasi išsisukti, meluoja ir nenori keisti savo elgesio, o vaikai specialistus gali matyti kaip kontroliuojančius ar baudžiančius ir į jų gyvenimus besikišančius žmones. Nors atrodytų, kad tokį susipriešinimą sukelia komunikacijos stoka, šio reiškinio priežastys gali būti įvairios.

Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos specialistų ir atvejo vadybininkų minimus sunkumus dėl laiko resursų trūkumo kokybiškai pasikalbėti su vaiku, arba jį pasiekti, galima pastebėti, kad su šia problema susiduria ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai bendraudami su vaiku Vaiko gerovės komisijos posėdyje. Nors vaikas dalyvauja posėdyje, tačiau jo metu neįmanoma išsiaiškinti tikrųjų vaiko elgesio priežasčių ir tikslingai nustatyti pagalbos priemonės dėl laiko ir žmogiškųjų išteklių trūkumo. Todėl dažniausiai sprendimai ir yra priimami pagal apie vaiką gautą informaciją iš kitų specialistų. Galima klausti, kiek iš tikrųjų yra įsigilinama į vaiko situaciją ir kokį vaidmenį vaidina vaiko nuomonė. Jeigu sprendimai priimami remiantis kitų specialistų nuomone, tuomet vaiko nuomonės išklausymas gali būti tik formalumas, su tokiu pasakymu kaip vaiko nuomonė yra „žinoma“, tačiau gali kilti abejonių ar ji yra „girdima“. Specialistai teigia, kad laiko ribotumas jiems kelia iššūkių „užčiuopti“ tikrąsias vaiko elgesio problemas, todėl tai kelia riziką tikslingų priemonių pasirinkimui: „Taip turėjom didžiulį rūpestį su berniuku, kuris na visiškai nelankė ugdymo įstaigos. Am / gal sakyčiau porą metų ta ta problema tęsėsi ir mes, ir Vaiko gerovės komisijos posėdžiuose kalbėjom, svarstydavome ir skirdavom tas priemones, tačiau jos buvo neveiksmingos“ [VTAS3]; „Tai vat, eee kol jis nebuvo grąžintas į šeimą, tai visos tos priemonės mūsų žinot buvo daugiau formalios“ [TBK2]. Tai parodo, jog norint iš tikrųjų padėti vaikui keistis, reikia gilios ir išsamios vaiko situacijos analizės, būtinai įtraukiant ir paties vaiko nuomonę. Suprantama ir tai, jog per 30

minučių vykstantį posėdį, nors jame ir dalyvauja įvairių kompetencijų specialistai, gali būti sunku pažinti vaiką ir nustatyti jam geriausias pagalbos būdus (priemonės), todėl tiek Vaiko gerovės posėdis, tiek skiriamos priemonės iš esmės gali būti formalumas.

Specialistai išskiria dar vieną sunkumą, kuris gali prisidėti prie specialisto ir vaiko bendradarbiavimo iššūkių – anksčiau vaikus gąsdindavo raganomis, o dabar vaiko teisėmis ir Vaiko gerovės Komisija. Specialistai teigia, kad tiek visuomenės, tiek tėvų ir pačių vaikų požiūris į specialistus yra labai nepalankus: „*Labai yra toks dar požiūris, tiek vaikų, tėvų, tiek visuomenės, tai netgi mokytojai, nu dabar pamatysi mes vaiko teisėm parašysim*“ [VTAS1]; „*Vaiko gerovės komisija nu dažnai visur pabrėžiama, kad kaip baisu ar ne, sėdi penkiolika žmonių, vaikas turi ateiti čia kaip į teismą ir čia visi svarsto*“ <...> „*tikrai viešumoj yra kalbama, kad vaiko gerovės komisija tokia represinė institucija ar ne. Nieko gero neduoda, nepatogu, jo, kokie baisūs ir visa kita*“ [TBK4]. Tai rodo, jog visuomenėje vyraujanti nuomonė veikiausiai susiformavo iš vaiko ir šeimos patirčių. Galima teigti, kad galbūt tik šiuo metu yra stengiamasi pakeisti visuomenės požiūrį, kurį reikia formuoti tiek iš vidaus, tiek iš išorės: „*Tai ir aš stengiuosi ir pareigūnam tiesiog pasakyti, kad na ee kitaip reikia kalbėti šitoj situacijoj arba su šitu mes turim nuleisti toną vaikų ar ne*“ <...> „*ir dabar veikdami va būtent tų naujų sąlygų kontekste, kad tai yra vaiko gerovės Komisija būtų ta gerąja prasme, o ne ta, kuri anksčiau vyravo, aš asmeniškai pati labai noriu keisti tą nuomonę, kad iš tikrųjų gerovės komisija*“ [TBK2]. Iš to galima matyti, kad tėvų ir visuomenės nepalankus požiūris į specialistus gali daryti neigiamą įtaką bendravimui su vaiku. Jeigu vaikas turi nuostatą, kad specialistai yra bausmių jiems taikytojai, normalu, jog vaikai bent jau iš pradžių reaguos ir elgsis priešišškai.

Tyrimo metu atsiskleidė dar vienas specialistų sunkumas, kuris gali būti netiesiogiai susijęs su vaiko nuomonės išklausymo procesu, tačiau parodo bendrą kontekstą, kuriame yra vaikas. Informantas nurodo, jog visame minimalios priežiūros priemonių procese nėra specialistų bendradarbiavimo ir vieningo „kumščio“: *kartais žinot, tame nematai prasmės. Nes nes dokumentas sau, specialistai sau, pagalbos sau, vaikas sau, tėvai sau, nu visi sau. Žinot vat nėra to kumščio, kad visi dirbtų dirbtų būtent vienoj vienoj vat vieningai*“ <...> „*nėra jokio suopračio, kad čia iš tikrųjų yra bėda šitoj vietoj, bet galima visada kažkaip tai kartu kažką padaryti*“ [AV1]. Galima interpretuoti, kad iš esmės žiūrint į vaiko nuomonės išklausymo etapus, specialistų darbas turi būti tęstinis. Vaiko teisių specialistai perduoda vaiko nuomonę tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriui ir Vaiko gerovės komisijai, kurioje yra priimami sprendimai dėl minimalios priežiūros priemonių. Tuomet po posėdžio visa susisteminta informacija, kurioje atsispindi ir vaiko nuomonė, yra perduodama atvejo vadybininkui. Vėliau priemonių vykdymo eigoje atvejo vadybininkai taip pat rašo ataskaitas apie darbą, su vaiku į kurį įeina ir pokalbiai su juo, ir taip pat teikia TBK. Viso atvejo vadybininko vaiko situacijos koordinavimo metu jis taip gauna ataskaitas apie darbą su vaiku iš

priemonių vykdytojų. Galima matyti, jog šiame procese yra labai daug biurokratizmo bei į šį procesą yra įtraukiama labai daug specialistų. Todėl kokybiško bendradarbiavimo nebuvimas ir išsamios, tikslios informacijos neperdavimas gali sudaryti sąlygas atsirasti dar didesniems formalumams, o ne įsigilinimui į tai, ko iš tikrųjų reikia vaikui.

Interpretuojant gautus tyrimo duomenis, galima teigti, jog dėl nežinojimo, kaip bendrauti su vaikais, vaikams kylančių negatyvių emocijų ir priešiško elgesio, sunkių situacijų, laiko resursų trūkumo, išankstinio nusistatymo ir sprendimų neužtikrintumo, specialistų darbas su delinkventinio elgesio vaikais yra įtemptas, sunkus ir gausus negatyvių emocijų. Ypač šį sunkumą pabrėžia TBK: „*tai va tai, būna tokio ir pykčio, kad nu žinai, kad akivaizdžiai meluoja, arba kad, pavyzdžiui, tėvai sako netiesą, nuslepia*“ <...> „*po posėdžio išeini ir ir būna taip, kad po posėdžio žinokit realiai taip kelias valandas tyliau arba su šuniuku išeinu pasivaikščioti ir dar kažko absoliučiai negaliu nieko daryti*“ <...> „*Tai mes, deja, ventiliuojamės kas su šuniu, kas tarp savęs*“ [TBK2]; „*Tai kodėl mum gali nebūti tokių dalykų, kad irgi mums kaip Komisijai, kažkas tai būtų, kad mes galėtume pasikalbėti išsiventiliuoti, išsikalbėti*“ [TBK4]. Tai rodo, jog būtent TBK neturi realių pagalbos įrankių, kaip išleisti ir išveikti negatyvias emocijas ir patys turi ieškoti psichologinės pagalbos sau. Specialistai turi ne tik „sugerti“ vaiko emocijas, tačiau kartu „atlaikyti“ tėvų nusivylimą ir visuomenės kaltinantį požiūrį: „*Ir ką tada mama, jinai natūraliai pyksta ant mūsų, jinai sako jūs sėdit 15 žmonių ir negalit mano vaikui padėti*“ <...> „*sėdit, va man čia aiškinat ką daryti, man nieko nepadedat*“ <...> „*ar mes jį rasim vėl girtą, ar dar kažką, ir mes visi tikrai jaučiam tą atsakomybę ir, jeigu kažkas nutiktų, tai tikrai visuomenė tikriausiai pirmiausia pasakytų ką padarė*“ [TBK4]. Galima daryti išvadą, jog dėl įvairiausių priežasčių specialistams tikrai nėra lengva minimalios priežiūros taikymo procese. Patirdami tokį krūvį, jie neturi būdų kaip išsiventiliuoti, aptarti situacijas ir pasitikrinti ar jų naudojami metodai yra teisingi. Iš vienos pusės, tai užkerta kelią tobulėjimui. Nors tyrimo metu neišaiškėjo kiek specialistai deda pastangų tobulindami savo žinias apie tai, kaip reikėtų kalbėti su vaiku, galime matyti, jog patiriama įtampa gali neigiamai paveikti specialistų emocinę gerovę.

Apibendrinant galima teigti, kad specialistai, kurie turi išklausti vaiko nuomonę, susiduria su vaiko prakalbinimo ir pasipriešinimo problema. Galima daryti prielaidą, jog šį iššūkį kelia abiejų pusių sąveika. Specialistų požiūriu, vaikai nenori kalbėti būtent dėl savo turimų savybių: kategoriškumo, agresyvumo ir abejingumo. Vis dėlto išryškėjo, jog patiems specialistams trūksta žinių ir kompetencijų kaip reiktų tinkamai prakalbinti tokias emocijas ir elgesį demonstruojantį vaiką. Todėl neturint specialių įgūdžių ar pasirengimo kalbėtis su šia tiksline vaikų grupe gali būti labai sunku ir jeigu vaikas „bent kažką“ pasako, tai yra traktuojama, kad jo nuomonė buvo išklausta. Kiti iššūkiai, su kuriais susiduria specialistai, yra išankstinis vaikų nuostatų turėjimas, bendradarbiavimo tarp specialistų, laiko ir žmogiškųjų išteklių trūkumas. Tikėtina, jog šie veiksniai gali būti įvardijami kaip priežastys, kurios apsunkina bendravimą su vaiku ir situacijos išsiaiškinimą, todėl tai sudaro

terpę susikurti formaliems procesams. Galima teigti, jog kylantys sunkumai daro neigiamą įtaką specialistų psichoemocinei sveikatai.

5.4. Sėkmingo vaiko nuomonės išklausymo „receptas“

Tyrimo pagalba buvo siekiama nustatyti sėkmingus vaiko nuomonės išklausymo įgyvendinimo veiksniai. Tai reiškia – kas lemia sėkmingą vaiko nuomonės išklausymo procesą ir kokie veiksniai gali rodyti, kad jo nuomonė iš tikrųjų yra išgirsta. Specialistų nuomone, veiksniai, kurie parodo, jog vaikas yra išklausytas, galima atpažinti iš paties vaiko ir specialistų veiksmų, kurie gali būti vertinami prieštaringai. Interviu metu, specialistai atskleidė, kad veiksmai, kurie parodo, jog vaikas išklausytas, yra tai, kai jam yra suteikiama galimybė pasisakyti ir pačiam paklausti klausimų. Tokiu būdu yra pasitikrinama, ar jis suprato kas buvo susitarta: „*Tikriausiai kai pačioje pabaigoje sus pasiteiraujam vaiko ką susitarėm. Savais žodžiais, ką galėtum pasakyti*“ [AV2]; „*Visada yra klausama nepilnamečio, ar jis turi dar klausimų kažkokių, ar jisai norėtų kažko papildomai sužinoti, ar viskas aišku*“ [TBK5]; „*Tai visą laiką vaiko paklausi ir suteiki galimybę kažką pasakyti, ar atsakyti. Tai rodo*“ [VTAS2]; *Tai, jeigu žmogelis turi galimybę pasakyti, kas jam svarbu arba nesvarbu, ko jisai nori arba nenori, kas jį neramina arba džiugina, tai manau, kad nuomonė išklaudyta*“ [TBK2]. Interpretuojant duomenis galima daryti prielaidą, kad vaikui yra suteikiama galimybė pasisakyti, suteikti grįžtamąjį ryšį, sužinoti, ar vaikas viską teisingai suprato, tačiau vertinant kritiškai, galima kelti esminį klausimą, ar vien sąlygų sudarymą vaikui išsakyti savo nuomonę ir paklausimą ką jis suprato, galima vertinti kaip vaiko nuomonės išklausymą. Kiti specialistai nurodo, kad vaikas yra išgirstas tuomet, kai jo nuomonė sutampa su paskirtomis priemonėmis, kurios rodo, jog tokiu būdu buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę: „*kokie sprendimai yra priimti atsižvelgiant į vaiko nuomonę ir jeigu jie sutampa su vaiko nuomone, nu tai reiškia taip, vaikas buvo išgirstas, turbūt taip*“ [AV3]. Tai suponuoja, kad jeigu priemonės neatitinka vaiko nuomonės, tuomet jis išklausytas nėra. Taip pat nurodoma, jog vaiko išklausymą rodo užpildytas dokumentas: „*Dokumentas (nusijuokia). Pateikiam ee Komisijai išvadą, jame pacituojam vaiko nuomonę, pasisakymą*“ [VTA3]. Dokumentas yra priemonė perduodant vaiko žodžius, kuriame faktiškai yra surašoma ką vaikas pasakė. Taip pat galbūt įvardinama kaip jis bendravo, jautėsi, sprendžiant iš jo neverbalinės kalbos. Tai yra patvirtinamas, kad su vaiku buvo pasikalbėta, tačiau pokalbis su vaiku galėjo įvykti ir formaliai. Informantų teigimu, kad vaikas yra išklausytas, parodo jo kūno kalba ir nuotaika: „*kūno kalba*“ <...> „*pokalbio pabaigoj jis taip atsisėda (atsikvėpė) nu gerai. Sakau, nurimai? Taip. Tai va čia aš manau, kad buvo jis išklausytas*“ [VTAS1]; „*Nu nuotaika matosi, nuotaika matosi vaiko*“ [TBK2]; „*kai vaikas geba taip pasijausti, tiek gerai, tiek gerai, kad jisai ramiai ir drąsiai gali atsakyti į man užduodamą klausimą, arba pasakyti savo nuomonę, arba pasidalinti kokią nors informaciją*“ [TBK1]. Šie aspektai iš tikrųjų

gali parodyti vaiko būseną. Jeigu vaikas nusiminęs ar susigūžęs, tai iš karto indikuoja, jog vaikas jaučiasi prastai, bijo ir galbūt nepasitiki specialistais. O pasikalbėjęs su specialistu ir sugebėjęs nusiraminti, vaikas iš tikrųjų gali jausti, jog jo nuomonė yra svarbi ir jo „balsas“ girdimas. Interpretuojant gautus duomenis, pastebimi skirtingi vaiko nuomonės išklausymo įvertinimo kriterijai, kurie parodo kiek specialistai „giliai“ mąsto apie vaiko balso išgirdimą. Vieniems užtenka sąlygų vaikui pasisakyti sudarymo ir dokumentų užpildymo, o kiti apie tai sprendžia pagal vaiko jauseną. Visgi galima daryti išvadą, jog yra svarbūs visi paminėti veiksniai ir jų visuma sudaro pagrindą prasmingai vaiko nuomonės raiškai.

Tyrimo metu gautuose duomenyse galima išskirti veiksnius, kurie sudaro sąlygas sėkmingam vaiko išklausymui. Specialistai nurodo, kad akcentas turi būti dedamas būtent į tai, kaip yra kalbamasi su vaiku ir ką reikia daryti, kad vaikas drąsiai išsakytų savo nuomonę ir iš tikrųjų jo nuomonė būtų girdima. Tyrimo pagalba išskirti keturi veiksniai, kurie atveria kelią į sėkmingą bendravimą su vaiku ir jo nuomonės išklausymą: bendravimas su vaiku jo kalba, kuri reiškia paprastų terminų vartojimą; atvirų, tikslingų klausimų vaikui uždavimas ir nuomonės neprimetimas; parodymas, kad specialistas jį supranta ir girdi; draugiškos aplinkos kūrimas, neišreiškiant kaltinimų vaikui bei nenaudojant pakelto tono. Tai parodo, kad būtent šių gairių laikymasis gali padėti ieškoti kelio į „vaiko širdį“ – tai reiškia užmegzti su juo santykį, atvirai pasikalbėti ir išklausti jo nuomonę. Galima daryti išvadą, kad pagal įstatymus, specialistai minimalios priežiūros priemonių taikymo procese nors viename etape išklausti vaiką privalo, tačiau kaip tai padaryti – nuoširdžiai ar formaliai, renkasi patys specialistai.

Taigi, darytina prielaida, jog specialistų veiksmų matymas, kurie rodo vaiko išklausymą, yra skirtingas. Išskiriami du kriterijai – specialistų atliekami veiksmai (sąlygų sudarymas, dokumentų užpildymas) ir paties vaiko gera emocinė būklė. Apibendrinus galima teigti, kad bendravimas su vaiku jo kalba, specialisto vaiko supratimo išraiška, tikslingų ir atvirų klausimų uždavimas, nuomonės vaikui neprimetimas ir draugiškos aplinkos kūrimas gali padėti specialistams užmegzti ryšį su vaiku ir su juo pasikalbėti. Vis dėlto tai didžiąja dalimi priklauso nuo specialisto, todėl jis renkasi kaip atlikti šį procesą – „giliai“ ar paviršutiniškai.

5.5. Tobulinimo prielaidos – „kuo daugiau vaiką įtraukti ar patraukti?“

Atliktu tyrimu buvo siekiama nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo prielaidas, taikant minimalios priežiūros priemones. Išanalizavus gautus duomenis, galima pastebėti, jog patys specialistai kalba apie vaiko nuomonės išklausymo formalumą: *„Gal jau galima būtų tam skirti daugiau laiko. Ne, ne tai, kad tai būtų tik formalumas tam, kad reikia tiesiog pateikti tą nuomonę ir ją turėti, tarkim, bet labiau galbūt įsigilinti ir išgirsti, ką jis sako“* [AV3]; *Bet, jeigu specialistai tiesiog daro dėl to, kad daryti, nes yra pavesta, tai tada naudos ir nieko negalima tikėtis“* [TBK3].

Tai rodo, jog vaiko nuomonės išklausymo procesai ir įsigilinimas į tai, ką sako vaikas, labai priklauso nuo pačių specialistų požiūrio į vaiką kaip į žmogų, turintį teisę reikšti savo nuomonę ir dalyvauti su juo susijusiuose sprendimuose. Atsižvelgiant į visus vaiko nuomonės išklausymo etapus minimalios priežiūros taikymo kontekste, galima teigti, jog vaiko nuomonė per didžiąją dalį procesų, o galbūt netgi per visą, kartais gali „keliauti“ dokumento pavidalu, pradedant nuo to, kai VTAS pirmą kartą kalba su vaiku. Galima daryti prielaidą, jog tokiam kontekste vaikas gali būti sunkiai „girdimas“ ir tai labiau suponuoja į tai, kad vaiko nuomonė yra „žinoma“. Aptarti tyrimo rezultatai rodo, jog specialistai dažnai susiduria su vaiko nuomonės išklausymo sunkumais: vaiko pasiekiamumas, laiko ir žmogiškųjų resursų trūkumas išklausant vaiką ir įsigilinant į tikrąsias jo elgesio problemas, tačiau esminis aspektas yra požiūris į vaiką ir jo paties nuomonės svarbą. Kol visuomenėje ir ypač specialistų tarpe vyraus nuostata, jog probleminio elgesio vaikas ir jo nuomonė nėra svarbi, o suaugusieji „žino“ geriau už vaiką, tol vaiko išklausymas bus tik formalumas, kurį specialistai privalės padaryti pagal teisės aktus. Esminė tobulinimo prielaida yra specialistų nuomonės formavimas, jog vaiko įtraukimas į procesą ir atsižvelgimas bei jo nuomonės išgirdimas gali leisti numatyti tikslingas priemones vaiko elgesio keitimui ir kylantys iššūkiai neturėtų trukdyti supratimui, jog vaiko balsas yra svarbus. Galbūt tuomet reiktų keisti sisteminius procesus, jog būtų laiko ir galimybių kokybiškai įvertinti vaiko visą situaciją, o ne tik remtis kitų specialistų įžvalgomis. TBK dalinosi Rygoje esančiu geruoju sisteminiu pavyzdžiu, kuris gali būti prilyginamas vaiko teisių apsaugos specialistų, VGK komisijos ir atvejo vadybininkų atliekamomis funkcijoms, tačiau visas procesas yra daug „gilesnis“ ir leidžiantis iš tikrųjų įsigilinti į vaiko problemas, o ne tik „plaukti paviršiumi“: *„ten pas juos dirba komanda: psichologas, teisininkas, socialinis darbuotojas, kad mažiausiai trys, gali būti ir daugiau“* <...> *„susirenka dokumentus ir tada komanda dar bendrauja su šeima ir su vaiku tam, kad atliktų tą tokią diagnostiką, įvertinimą, kas, kaip ir kodėl yra ir tada parengia tokį pagalbos planą, rekomendacijas, ką reikia padaryti, nu ką pasiūlyti, kad spręstųsi. Truputį kitoks vaidmuo, jisai toks, kaip įvertina ir dar sudaro pagalbos planą. Mūsų šitas lietuviškas Vaiko gerovės komisijos yra siauresnis. Taip, mes irgi įvertinam, bet mažesniais pajėgumais“* <...> *„nu kaip pas mus sistema sudaryta, kad pasikliaujam tų specialistų, kurie dirbo iki tol, ir dirbs po to pajėgumais, ten galimybėm, nuomonėm ir turimais resursais“* [TBK1]. Tai rodo, kad Lietuvos minimalios priežiūros priemonių taikymo sistema sudaryta taip, kad vaiko nuomonė ir visa informacija apie ją yra „perduodama vis toliau“ ir nėra komandos, kuri galėtų tikslingai atlikti vaiko situacijos „diagnostiką“. Tokiam kontekste vaikas ir jo paties nuomonė gali būti labai lengvai „pametama“.

Remiantis gautais duomenimis, galima išskirti kitą tobulinimo prielaidą, susijusią būtent su vaiko dalyvavimu VGK komisijoje – vaiko „paruošimas“ VGK posėdžiui. Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, galime daryti išvadą, kad tiek specialistams, tiek pačiam vaikui, dalyvavimas posėdyje ir

nuomonės reiškimas gali sukelti labai daug iššūkių, nors faktiškai taip yra suteikiama galimybė vaikui būti matomam. TBK išskiria, kad nors prieš posėdį su vaiku pasikalba VTAS ir yra prašoma tėvų, kad jie paaiškintų ir paruoštų vaiką, tačiau tai dar kartą norėtų padaryti pats tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius, kuris galėtų su vaiku aptarti posėdžio eigą, dalyvius, numatomus klausimus ir sprendimus. Šis pokalbis vaikui ir tėvams galėtų leisti daugiau suprasti apie patį procesą, jaustis laisviau ir drąsiau. Visgi, toks variantas jau buvo taikytas, tačiau dėl specialistų ir tėvų laiko išteklių trūkumo jis buvo neveiksmingas: „žinot, mes tokį variantą bandėm, bet suprantat laiko resursai tiek tėvų, tiek specialistų yra riboti, nes tai reiškia, kad tėvai 2 kartus turėtų eiti su vaiku ar ne į pradinį tą pokalbį, tada ateiti į komisiją“ <...> „mes nu irgi neturim galimybių laukti jų darbo pabaigos ir su jais po darbo kalbėtis“ [TBK4]. Tokia situacija vėlgi veda prie sisteminių pokyčių poreikio.

Dar vienas „tobulintinas“, specialistų nuomone, aspektas vaiko nuomonės išklausymo procesuose yra vaiko „nustūmimas“ dar toliau: „jeigu vaikas e apklaustas ir su juo pasikalbėta iki posėdžio, tai gal jau jo dalyvavimo to posėdžio metu ir visai ir nereikėtų, nes vaiko nuomonė jau būtų išklausyta“ <...> „jeigu trumpai šiai dienai ką tobulinčiau, ir tą pokalbį su vaiku gal tikrai atskirčiau nuo viso to bendro dalyvavimo Vaiko gerovės komisijos posėdyje, specialistai tegul tariasi, tas yra gerai“ [TBK1]; „Man atrodo, kad mes ee dažnai, per dažnai išklausom vaiko nuomonę“ [VTAS1]. Kritiškai vertinant, toks specialistų pasiūlymas dar labiau pagilintų atotrūkį ne tik nuo vaiko nuomonės, bet ir galimybės dalyvauti procesuose, todėl tai sustiprintų reiškinių: „vaikas sau, specialistai sau, dokumentai sau“. Šis pasiūlymas gali kilti dėl to, nes vaikas posėdyje kalbėdamas su komisija patiria didžiulį emocinį stresą. Tačiau renkantis tarp to, ar vaikui dalyvavimas posėdyje padarys emocinę žalą, bet nedalyvavimas dar labiau sumažins jo galimybes būti matomam ir išgirstam, iš tikrųjų reikėtų ieškoti trečio varianto, nes nei pirmas, nes antras pasirinkimas nėra palankus vaikui.

Interviu metu gauta informacija puikiai išryškina dar vieną aspektą – specialistų norą „permesti“ vaiko nuomonės išklausymo ir tikslingos informacijos surinkimo atsakomybę kitiems. Pavyzdžiui, TBK siūlo, jog galbūt visą pokalbį su vaiku posėdžio metu galėtų vesti vaiko teisių apsaugos specialistas, kuris dirba su šeima tęstinume: „tą pokalbį su vaiku ir visai ne TBK galėtų vesti, o vaiko teisių apsaugos specialistas, kuris žino apie šeimą, prižiūri šeimą, geba bendrauti ir su tėvu, ir su vaikais“ [TBK1]. Taip pat TBK iš VTAS norėtų išsamesnės informacijos apie vaiką ir jo nuomonę, kuri sumažintų darbo krūvį pačiai Vaiko gerovės komisijai: „klausinėjimas, kaip jis jaučiasi“ <...> „kas jam patinka, kas jam nepatinka“ <...> „o ne, kad vaikas dalyvaus, nes tai būna, kad vaikas dalyvaus, jisai ten darė tą, arba gailisi, kad atsitiko taip ir taip. Nu toks standartas su kuo jie ateina jie pas mus. O čia vat vaiko nuomonės išklausymas“ <...> „O klausti, ar tu, ar tu ten kaltas, nekaltas“ [TBK2]. VTAS siūlymu individualiai vaiko nuomonės išklausyti nereikėtų: „aš tai visai

neišklausyčiau, turi eiti į posėdį, turi prisiimti atsakomybę dėl ko jis yra svarstomas ir atėjęs į posėdį ten ir pasakoti“ <...> „aš manyčiau, kad ta vaiko nuomonė turėtų būti išklausoma posėdžio metu. O kodėl, kodėl mes turim išklausyt“ [VTAS2]. Galima daryti išvadą, kad specialistams vaiko nuomonės išklausymas minimalios priežiūros taikymo procese yra našta, todėl jie norėtų tą naštą pasilengvinti arba perduoti kitiems. Galima vėl gi diskutuoti kodėl taip yra? Ar specialistams stinga žinių ir laiko tą padaryti? Ar jie mano, kad kalbėtis su delinkventinio elgesio vaikais nėra prasmės ir svarbu, kad įstatymiškai, nors ir formaliai, bet tai vis tiek kažkas padarytų? Plačiąją prasme darbo su delinkventinio elgesio vaikais kontekste išryškėja, kad ne tik norima „nusimesti“ vaiko išklausymo naštą, tačiau iš tikrųjų niekas nenori dirbti su tokiais vaikais, nes tam reikia tinkamų žinių ir labai daug pastangų, o rezultatai yra pasiekiami sunkiai ir per ilgą laikotarpį. Dėl nenoro dirbti su linkusiais nusikalsti vaikais, daugybės specialistų ir įvairių procesų yra pasimetama kas už ką yra atsakingas ir stengiamasi tik kuo labiau nuo savęs tokį vaiką „patraukti“: „Kas dar yra keblu tai, kad yra paskirta koordinuojanti institucija ir paslaugų teikėjai iš dalies nusiima sau atsakomybę užtikrinti tą paslaugos nu kaip čia pri teikimą ar ne, ta prasme jis neina, tai čia koordinatoriaus atsakomybė, va tu ir padaryk, kad jis pas mane ateitų. Jis nededa pastangų, kad motyvuoti tą vaiką“ <...> „Jūsų pareiga ieškoti būdo ir motyvuoti jį, kad ateitų ir stengtis visais būdais, o ne tik parašyti koordinatoriui, kad va jisai neina į konsultacijas, mes nieko negalim padaryti. Va šitoj vietoj mes labai ginčijamės“ [TBK4]. Tai rodo, kad iš esmės stengiamasi kuo labiau nusimesti atsakomybę nuo pokalbių ar darbo su vaiku. Rezultate - niekas už nieką atsakingas nėra, o vaikas „patvory“. Patys specialistai pripažįsta, kad jie neturi kompetencijų ir nežino kaip kalbėtis su elgesio sunkumų turinčiais vaikais: „vaiką turėtų apklausti psichologas, kuris išmanooo tuos na puikiai išmano vaiko psichologiją įvairiuose tos ee raidos tarpsniuose. Tai čia idealiausiu atveju. Užduoda klausimus tinkamai. Tiek, kad vaikas irgi jausis patogiai atsakydamas į juos“ [AV2]. Galima daryti išvadą, kad su šia tikslinę grupę dirbti ir išklausyti jų nuomonę turėtų specifinių įgūdžių bei kompetencijų turintys darbuotojai, kurie galėtų klausytis „tarp eilučių“ ir „pajauti“ ko iš tikrųjų reikia vaikui.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko nuomonės išklausymas minimalios priežiūros taikyme vyktų veiksmingiau, jeigu specialistai daugiau atkreiptų dėmesį į vaiko nuomonės svarbą ir vadovautųsi požiūriu, jog vaiko balsas gali padėti numatyti tikslingas priemones. Esminis pokytis turėtų pradėti vykti formuojant specialistų nuostatas, jog ir delinkventinių vaikų nuomonė yra svarbi, o jų netinkamas elgesys rodo, jog vaikas turi sunkumų ir jam yra reikalinga pagalba. Pastebima, kad specialistų noras „permesti“ vaiko išklausymo arba darbo su juo atsakomybę rodo jų gebėjimų neturėjimą ir nežinojimą kaip kalbėtis ir dirbti su elgesio sunkumų turinčiais vaikais. Galima daryti prielaidą, jog įgūdžių ir kompetencijos ugdymas būtent apie tai sudarytų sąlygas pozityviam nuostatų formavimuisi ir sėkmingesniai vaiko nuomonės išklausymui, todėl padėtų užkirsti kelią formaliems pokalbiams su vaikais. Išryškėjo ir sisteminių pokyčių poreikis. Procesas yra paremtas nuolatiniu

informacijos perdavimu, specialistų keitimusi ir sprendimų priėmimu pagal kitų specialistų rekomendacijas. Darytina išvada, kad tokie sisteminiai procesai sudaro terpę klaidingam vaiko elgesio priežasčių įvertinimui. Taip pat reikėtų ieškoti sisteminių ir procedūrinių sprendimų tarp vaikų patiriamų sunkumų išsakant nuomonę VGK posėdyje ir galimybių jam sudarymo būti matomam ir išgirstam.

IŠVADOS

1. Nors tik šiuo metu formuojasi nuostata, kad vaikai yra gebantys rinktis individai, tačiau jie turi reglamentuotą teisę savo nuomonę reikšti visais jį liečiančiais klausimais atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą. Mokslinė literatūros analizė parodė, kad vaikų įtraukimas į sprendimus ir tinkamas nuomonės išklauskymas yra svarbus, nes tai padeda nustatyti vaiko geriausius interesus ir tikslingas pagalbos priemones.
2. Apžvelgus Lietuvos ir užsienio šalių autorių pateikiamus vaiko nuomonės išklauskymo ir dalyvavimo modelius nustatyta, kad vaiko nuomonės išreiškimas yra vienas iš svarbiausių vaiko dalyvavimo veiksnių. Taip pat atskleista, kad skiriant vaikui priemones yra svarbu taikyti individualizavimo principą, bet jį riboja laiko ir informacijos trūkumas bei priemonių nepakankamumas.
3. Gauti empirinio tyrimo duomenys parodė, kad vaiko nuomonė minimalios priežiūros procese yra išklauskoma trijuose etapuose: individualiame vaiko pokalbyje su vaiko teisių apsaugos specialistu, vaikui išsakant nuomonę Vaiko gerovės komisijos posėdyje ir pokalbiuose su atvejo vadybininku. Tačiau vaikas gali būti išklauskomas ne visuose etapuose dėl per jauno vaiko amžiaus, galimos trauminės patirties ir vaiko negebėjimo išreikšti savo nuomonės dėl turimos negalios ar specialiųjų poreikių. Vaiko dalyvavimas tolimesniame minimalios priežiūros procese ir galimybė jam daugiau nei kartą išsakyti savo nuomonę priklauso nuo subjektyvaus specialistų vaiko savybių vertinimo. Taip pat vaikas gali pats atsisakyti arba vengti dalyvauti posėdyje.
4. Atliktas empirinis tyrimas parodė, kad VTAS vaiko nuomonės išklauskymas dėl minimalios priežiūros nėra grindžiamas vieningu ir apibrėžtu tikslu. Nuomonė išklauskoma skirtingai remiantis specialistų turima patirtimi ir įgūdžiais, o ne aiškiu žinojimu, kaip turėtų vykti šis procesas. Visgi vaiko nuomonės išklauskymo procese yra laikomasi gairių, kurios padeda užmegzti ryšį su vaiku: lygiavertė komunikacija, nemelavimas ir nežadėjimas to, ko specialistai negalės ištesėti bei konfidencialumo laikymasis.
5. Empirinis tyrimas atskleidė, kad praktiniame lygmenyje pokalbis su vaiku VGK posėdyje vyksta pagal rekomenduojamą struktūrą: įžanginis ryšis kuriantis bendravimas → informacijos apie pokalbį ir jo tikslą suteikimas vaikui → vaiko pasakojimas apie situaciją → patikslinamieji klausimai → apibendrinimas → grįžtamasis ryšys apie pokalbį. Vaikui užduodami klausimai yra naratyvinio pobūdžio – skatinantys vaiką pasakoti ir išreikšti savo nuomonę apie jausmus, įvykusį įvykį ir jo priežastis, pagalbos poreikį, laisvalaikį ir elgesio keitimo galimybes. Išryškėjo, kad atsižvelgimas į vaiko nuomonę priimant sprendimą dėl minimalios priežiūros priemonių koreliuoja su jo interesais, siūlomomis priemonėmis ir pateikiama informacija iš kitų institucijų.

6. Tyrimo informantų teigimu, vaikus pagal jų išreiškiamą arba neišreiškiamą nuomonę galima skirstyti į keturias grupes: vaikai, kurie nebijo kalbėti ir drąsiai pasako tai, ką galvoja; vaikai, kurie posėdžio metu meluoja, siekdami save pateisinti ir išsisukti nuo minimalios priežiūros; vaikai, kurie kalba tai, ką nori girdėti specialistai, siekdami kuo greičiau pasitraukti iš vykstančio proceso; vaikai, kurie savo nuomonės „neturi“ arba neišsako. Vaiko laikysena priklauso nuo vaiko asmeninių savybių, amžiaus, ankstesnių patirčių, šeimos modelio, įsitikinimų ir pačių specialistų bendravimo.
7. Pagrindiniai vaikams kylantys sunkumai išsakant savo nuomonę, specialistų požiūriu, yra neigiamos emocijos ir patiriamas emocinis diskomfortas. Empirinis tyrimas parodė, jog šios emocijos atpažįstamos pagal vaikų reakcijas, elgesį ir neverbalinę kalbą: verkimą, mikčiojimą, nepagarbų bendravimą, aplinkos niokojimą. Emocinis diskomfortas vaikams kyla dėl jiems keliamų lūkesčių nesupratimo; nemokėjimo ar nežinojimo kaip atsakyti į sunkius klausimus; jausenos, kad jo niekas nesupranta ir negirdi; kalbėjimo prieš 10-15 nepažįstamų žmonių komisiją, kuri vertina ir sprendžia vaiko likimą.
8. Atliktas tyrimas atskleidė, kad VGK vaidmuo gali būti suvokiamas ne tik kaip pagalbos priemonė, tačiau kaip vaikus bauginantis organas. Tai yra susiję su pasitelkiamais netinkamais bendravimo su vaiku metodais – vartojamomis teisinėmis sąvokomis ir deklaratyviu kalbos stiliumi. Svarbu paminėti, jog vaiko nuomonės išklausymas dėl galimai netinkamų metodų naudojimo ir išankstinių neigiamų nuostatų vaiko atžvilgiu turėjimo, gali būti traktuojamas kaip formalus procesas.
9. Gauti empirinio tyrimo duomenys parodė, kad vienas pagrindinių specialistų iššūkių išklausant vaiko nuomonę minimalios priežiūros taikymo procese yra probleminio elgesio vaikų prakalbinimas ir jų besipriešinantį elgesys. Išryškėjo specialistų kompetencijų ir žinių trūkumas išklausant vaiko nuomonę. Taip pat identifikuoti sunkumai, susiję su vaikų pasiekiamumu, emociniu krūviu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir žmogiškųjų laiko resursų trūkumu. Šie iššūkiai apsunkina visapusišką vaiko situacijos įvertinimą, todėl kyla rizika, jog vaiko nuomonė gali būti nepakankamai įvertinta.
10. Tyrimas parodė, kad vaiko išklausymas yra grindžiamas dviem pagrindiniais kriterijais: specialistų sudaromos pasisakymo sąlygos ir pasirengimas susisteminant dokumentus bei paties vaiko gera emocinė būklė, kuri leistų vaikui drąsiai išsakyti savo nuomonę. Nustatyta, kad bendravimas su vaiku jo kalba, specialisto vaiko supratimo išraiška, tikslingų ir atvirų klausimų uždavimas, nuomonės vaikui neprimetimas ir draugiškos aplinkos sudarymas gali padėti specialistams sėkmingai užmegzti ryšį su vaiku ir su juo pasikalbėti. Vis dėlto įstatymų nustatyta tvarka specialistai minimalios priežiūros priemonių taikymo procese nors viename etape išklausyti vaiką privalo, tačiau kaip tai padaryti – nuoširdžiai ar formaliai, renkasi patys specialistai.
11. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad siekiant vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo minimalios priežiūros taikymo procese, turi būti formuojamas specialistų požiūris, jog delinkventinio

elgesio vaikų nuomonė yra svarbi, o jų netinkamas elgesys rodo patiriamus sunkumus ir pagalbos poreikį. Požiūrio formavimas į vaiko teisę būti išklausytam ir išgirstam turėtų vykti specialistų švietimu bei kompetencijų ir vaiko išklausymo įgūdžių ugdymu. Svarbu ieškoti sisteminių ir procedūrinių sprendimų dėl vaikų patiriamų sunkumų išsakant nuomonę ir galimybių jam sudarymo būti matomam ir girdimam. Taip pat dėl tinkamo vaikų elgesio priežasčių įvertinimo ir parenkamų priemonių tikslingumo.

SIŪLYMAI

1. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto, socialinės apsaugos ir darbo, teisingumo, sveikatos apsaugos, vidaus reikalų ministerijoms – inicijuoti esminę vaiko priežiūros ir savivaldybių administracijų Vaiko gerovės komisijų sistemos peržiūrą bei pertvarką, kurį sudarytų palankias sąlygas vaikams būtų matomiems ir girdimiems. Taikyti ir plėsti įgalinančius metodus, tokius kaip šeimos konferencija, multidimensinė šeimos terapija, kurie padėtų išklaudyti ir išgirsti nusikalsti linkusių vaikų nuomonę. Šie metodai taip pat leistų atlikti giluminę vaikų elgesio priežasčių analizę, siekiant užtikrinti vaikų interesus atitinkantį specialistų darbą ir minimalios priežiūros priemonių nustatymo tikslumą.
2. Lietuvos Respublikos ministerijoms, formuojančioms ir įgyvendinančioms vaiko minimalios priežiūros politiką – atkreipti dėmesį į bendradarbiavimo stiprinimą formuojant vaiko minimalios priežiūros politiką, organizuojant, koordinuojant ir stebint jos įgyvendinimą.
3. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijai – inicijuoti minimalios priežiūros priemonių taikymo procese dalyvaujantiems specialistams metodinę pagalbą ir praktinius bei kompetencijų ugdymo mokymus, kurie būtų orientuoti į tinkamą vaiko nuomonės išklausymo procesą, kartu siekiant ugdyti supratimą apie delinkventinio elgesio vaikus ir jų nuomonės svarbą.
4. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai – atkreipti dėmesį į tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorių motyvacijos palaikymą ir emocinio perdegimo riziką. Organizuoti sistemine pagalbą (intervizijas ir supervizijas), siekiant specialistų profesinio augimo ir emocinės gerovės.
5. Mokslininkams – inicijuoti mokslinius tyrimus, kurie analizuotų vaikų nuomonės reiškimo patirtis minimalios priežiūros priemonių taikymo procese. Tyrimai prisidėtų prie aiškesnių vaiko nuomonės išklausymo gairių formavimo bei veiksmingesnių vaiko nuomonės išklausymo metodų plėtojimo.

LITERATŪRA

1. Ali, H., Fatemi, Y., Cole, A., Tahat, S., ir Ali, D. (2022). Listening to the voice of the hospitalized child: Comparing children's experiences to their parents. *Children*, 9(12), 1820. Prieiga internete: <https://doi.org/10.3390/children9121820>
2. Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say?. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 496-501. DOI:[10.1016/j.childyouth.2010.05.006](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.006)
3. Bieliūnė, S., Buzarevič, A., Pranka, D., ir Žėkas, T. (2015). Vaiko minimali ir vidutinė priežiūra Lietuvoje ir užsienyje: teisiniai ir praktiniai aspektai. Prieiga per internetą: https://scholar.google.lt/scholar?hl=lt&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=Vaiko+minimali+ir+vidutin%C4%97+prie%C5%BEi%C5%ABra++Lietuvoje+ir+u%C5%BESienyje%3A+++teisiniai+ir+praktiniai+aspektai+&btnG=
4. Dudaitė, J., ir Kairienė, B. (2017). Žiniasklaidos formuojamas požiūris į vaiko teisių įgyvendinimą. *Specialusis ugdymas*, 1(36), 77-116. Prieiga per internetą: DOI: <http://dx.doi.org/10.21277/se.v1i36.299>
5. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2000). Prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/LT/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>
6. Europos Tarybos Gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo (2010). Prieinama internete: <https://rm.coe.int/16804c9b68>
7. Fenton-Glynn, C. (2014). The voice of the child in adoption proceedings: A European perspective. *The International Journal of Children's Rights*, 22, 135–163. DOI:[10.1163/15718182-55680018](https://doi.org/10.1163/15718182-55680018)
8. Franklin, A. ir Sloper, P. (2009). Supporting the participation of disabled children and young people in decision-making. *Children & Society*, 23(1), 3-15. DOI:[10.1111/j.1099-0860.2007.00131.x](https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00131.x)
9. Freeman, M. (2007). Why it remains important to take children's rights seriously. *The International Journal of Children's Rights*, 15,5–23. DOI:[10.1163/092755607X181711](https://doi.org/10.1163/092755607X181711)
10. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16724>
11. Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R., ir Uscila, R. (2016). Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose. *Pedagogika: mokslo darbai. Pedagogy: research papers. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2016, t. 121, Nr. 1.* Prieiga internete: DOI: <http://dx.doi.org/10.15823/p.2016.15>

12. Hill, V. C., Croydon, A., Greathead, S., Kenny, L., Yates, R., ir Pellicano, E. (2016). Research methods for children with multiple needs: Developing techniques to facilitate all children and young people to have'a voice'. *Educational and Child Psychology*, 33(3), 26-43. Prieiga internete: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1516001/>
13. Huitt, W. ir Hummel, J. (2003). Piaget's theory of cognitive development. *Educational psychology interactive*, 3(2), 1-5. Prieinama internete: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/cognition/piaget.html>
14. Intė O., Sondaityė, J., ir Tvaronavičienė, A. (2023). Vaiko nuomonės išklausymo metodinis vadovas. Vilnius : Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Prieiga internete: <https://ibiblioteka.lt/metis/publication/LIBIS000000487772?q=piavxj0mt>
15. Jonynienė, Ž. V. ir Martinavičiūtė, P. (2014). Vaiko nuomonės nustatymas teisminiuose ginčiuose dėl vaiko. *Mokytojų ugdymas*, 23 (2), p. 34-52. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/54875>
16. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (2006). Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>
17. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras NR. 11, (2009). Dėl vietinių vaikų ir jų teisių pagal konvenciją. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, (2021). Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/tarptautine-praktika/jungtiniu-tautu-vaiko-teisiu-komiteto-komentarai?page=2>
18. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras NR. 9. (2006). Dėl vaikų su negalia teisių. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. (2021). Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/tarptautine-praktika/jungtiniu-tautu-vaiko-teisiu-komiteto-komentarai?page=2>
19. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989). Valstybės žinios, 60-1501. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>
20. Jungtinių Tautų Vaikų teisių komitetas (2024). Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Lithuania. *Advance unedited version*. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/policy/polrec/crc/2024/en/149237>
21. Kerevičienė, J. (2014). Pedagoginės psichologijos užrašai. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas. Prieinama internete: <https://www.scribd.com/document/465610128/vukhf-Kereviciene-Pedagogines-psichologijos-uzrasai-pdf>
22. Lansdown, G. (2005). The evolving capacities of the child. London: UNICEF Research Centre. Prieinama internete:

- <https://www.researchgate.net/publication/24139935> The Evolving Capacities of the Child
23. Lansdown, G., Jimerson, S. R., ir Shahroozi, R. (2014). Children's rights and school psychology: Children's right to participation. *Journal of school psychology*, 52(1), 3-12. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.12.006>
 24. Lawrence, P. (2022). Hearing and acting with the voices of children in early childhood. *Journal of the British Academy*, 8(s4), 77-90. Prieiga per internetą: DOI <https://doi.org/10.5871/jba/008s4.077>
 25. Lewis-Dagnell, S. A. C., Parsons, S., ir Kovshoff, H. (2023). Creative methods developed to facilitate the voices of children and young people with complex needs about their education: a systematic review and conceptual analysis of 'voice'. *Educational Research Review*, 39. Prieiga internete: [doi:10.1016/j.edurev.2023.100529](https://doi.org/10.1016/j.edurev.2023.100529)
 26. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687>
 27. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2022 metų veiklos ataskaita (2022). Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>
 28. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaita (2023). Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>
 29. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234, Vilnius: galiojanti suvestinė redakcija, 2024. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>
 30. Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1238, Vilnius: Galiojanti suvestinė redakcija, 2023. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301806/asr>
 31. Lundy, L. (2007). Voice's not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), p. 927-942. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01411920701657033>
 32. McCafferty, P. (2017). Implementing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Child Protection Decision-Making: a Critical Analysis of the Challenges and Opportunities for Social Work. *Child Care in Practice: Northern Ireland Journal of Multi-Disciplinary Child Care Practice*, 23(4), 327–341. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13575279.2016.1264368>
 33. McCafferty, P. ir Garcia, M. E. (2024). Children's Participation in Child Welfare: A Systematic Review of Systematic Reviews. *The British Journal of Social Work*, p. 1-17. Prieiga per internetą: DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcad167>

34. Meuser, M. ir Nagel, U. (2009). The expert interview and changes in knowledge production. In *Interviewing experts* (pp. 17-42). London: Palgrave Macmillan UK. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230244276_2
35. Miller, K., ir Maconachie, S. (2020). Critical reflections on participation, youth development and child voice in education and social work. *The Social Educator*, 38(2), 14-26. Prieiga internete: <https://search.informit.org/doi/epdf/10.3316/informit.359424348006996>
36. Murray, J. (2019). Hearing young children's voices. *International Journal of Early Years Education*, 27(1), p. 1-5. Prieiga per internetą: DOI: 10.1080/09669760.2018.1563352
37. Murray, R. (2014). "Yes They are Listening but Do They Hear Us?" Reflections on the Journey of the Barnardo's Participation Project. *Child Care in Practice: Northern Ireland Journal of Multi-Disciplinary Child Care Practice*, 21(1), 78–90. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13575279.2014.973370>
38. Nikartas, S., Ūselė, L., Zaksaitė, S., Žukauskaitė, J., ir Žėkas, T. (2013). Vaiko minimalios priežiūros priemonės Lietuvoje: prielaidos, situacija ir įgyvendinimo problemos. Monografija. Lietuvos teisės institutas. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/355584758_VAIKO_MINIMALIOS_PRIEZIUR_OS_PRIEMONES_LIETUVOJE_prielaidos_situacija_ir_igyvendinimo_problemos
39. Pakpahan, F. H. ir Saragih, M. (2022). Theory of cognitive development by Jean Piaget. *Journal of Applied Linguistics*, 2(1), 55-60. DOI: <https://doi.org/10.52622/joal.v2i2.79>
40. Parry, S., ir Varese, F. (2021). Whispers, echoes, friends and fears: Forms and functions of voice-hearing in adolescence. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(3), 195-203. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1111/camh.12403>
41. Ruškus, J., Chudabienė, J., Motiečienė, R., ir Naujanienė, R. (2021). Vaiko balso reikšmė vaiko ir šeimos gerovės politikos ir jos įgyvendinimo kontekste. *Social Work. Experience and Methods/Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 27(1). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.27.1.1>
42. Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children and Society*, 15(2), 107-117. DOI: [10.1002/chi.617](https://doi.org/10.1002/chi.617)
43. Stripeikienė, J. (2017). Vaiko teisė į pagarbą. *Jurisprudencija*, 24(2), 293–310. Prieiga internete: DOI: 10.13165/JUR-17-24-2-05
44. Stripeikienė, J. (2021). Vaiko interesus atitinkantis teisingumas: samprata, prielaidos ir kai kurie probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 28(1), 33–51. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.13165/JUR-21-28-1-02>

45. Švietimo valdymo informacinė sistema. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros rodiklių 2024 metų ataskaita, (2024). Prieiga per internetą: <https://svis.emokykla.lt/kita/>
46. Tamutienė, I. (2018). Vaiko apsaugos veiksmingumo problemos Lietuvoje. Viešoji politika ir administravimas, 17(1), 24–37. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.5755/j01.ppaa.17.1.20605>
47. Uscila, R. (2020). Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymo praktikos įvertinimas Lietuvoje. *Mokslo studija*. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/104239>
48. Vis, S. A., ir Thomas, N. (2009). Beyond talking—children's participation in Norwegian care and protection cases: Ikke bare snakk—barns deltakelse i Norske barnevernssaker. *European Journal of Social Work*, 12(2), 155-168. DOI: 10.1080/13691450802567465
49. Wall, K., ir Robinson, C. (2022). Look who's talking: eliciting the voice of children from birth to seven. *European Early Childhood Education Research Journal*, 30(1), 1–7. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1350293X.2022.2026276>
50. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams vadovėlio. *Sporto mokslas*, 1(1), 69-71.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Tyrimo instrumentas

Interviu klausimai Vaiko teisių apsaugos specialistams

Interviu klausimas	Ką noriu sužinoti?	Kurį uždavinį sprendžia?
Papasakokite prašau, kaip nutiko, susiklostė, jog šiandien dirbate šį darbą?	Informanto patirtį šioje darbo srityje. Kaip atsitiko, jog jis dirba šį darbą.	Įvadinis klausimas, kuris padėtų sukurti pokalbio atmosferą.
Papasakokite prašau, kaip išklausote vaiko nuomonę dėl minimalios priežiūros priemonių? Papasakokite prašau, kokios būna vaikų reakcijos, kaip jie elgiasi?	Koks yra vaiko išklausymo procesas? Koks turinys ir ko yra klausiama vaikų? Kaip yra traktuojama ar interpretuojama vaikų nuomonė? Kaip (ne)atsižvelgiama į vaiko nuomonę? Kiek vaiko nuomonė lemia procesą? Vaikų elgesį, reakcijas išklausymo metu.	Atskleisti vaiko nuomonės išklausymo etapus ir būdus taikant minimalios priežiūros priemones.
Papasakokite prašau, jūsų nuomone, su kokiais sunkumais susiduria vaikas išsakydamas savo nuomonę?	Su kokias sunkumais susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę vaiko teisių apsaugos specialistui.	Ištirti, su kokiais sunkumais specialistų nuomone susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme.
Papasakokite, prašau, kokie sunkumai kyla išklausančiam išklausti vaiko nuomonę?	Su kokias sunkumais susiduria specialistai. Kas, kokie sunkumai trukdo išklausti vaiko nuomonę?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria vaiko teisių apsaugos specialistai, išklaudydami vaiko nuomonę.

Pasidalinkite, prašau, geriausiais vaiko nuomonės išklausymo atvejais? Nuo ko priklauso, jog vaiko nuomonė būtų sėkmingai išklausyta?	Nuo ko priklauso, kas daro tam įtaką, kas lemia, kad vaiko nuomonė išklausoma sėkmingai.	Nustatyti sėkmingus vaiko nuomonės išklausymo įgyvendinimo veiksnius.
Įsivaizduokite, jog atsikeliate ryte ir vaiko nuomonės išklausymo procesas yra tobulas. Kaip viskas atrodytų?	Išsiaiškinti proceso pokyčius, ką reiktų keisti, kad vaiko nuomonė būtų sėkmingai išklausyta taikant minimalios priežiūros priemonės?	Nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo prielaidas taikant minimalios priežiūros priemones.
Paklausiau visų klausimų, kuriuos buvau suplanavusi. Galbūt yra kažkas, ko nepastebėjau ir gal norėtumėte kažką papildyti ar pridėti?	Sužinoti tai, apie ką galbūt nepagalvojo tyrėjas.	

Interviu klausimai tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriams

Interviu klausimas	Ką noriu sužinoti?	Kurį uždavinį sprendžia?
Papasakokite prašau, kaip nutiko, susiklostė, jog šiandien dirbate šį darbą?	Informanto patirtį šioje darbo srityje. Kaip atsitiko, jog jis dirba šį darbą.	Įvadinis klausimas, kuris padėtų sukurti pokalbio atmosferą.
Papasakokite prašau, kaip išklausote vaiko nuomonę dėl minimalios priežiūros priemonių Savivaldybės Vaiko gerovės komisijos posėdyje? Papasakokite prašau, kokios būna vaikų reakcijos, kaip jie elgiasi?	Koks yra vaiko išklausymo procesas? Koks turinys ir ko yra klausama vaikų? Kaip yra traktuojama ar interpretuojama vaikų nuomonė? Kaip (ne)atsižvelgiama į vaiko nuomonę? Kiek vaiko nuomonė lemia procesą?	Atskleisti vaiko nuomonės išklausymo etapus ir būdus taikant minimalios priežiūros priemones.

	Vaikų elgesį, reakcijas išklausymo metu.	
Papasakokite prašau, jūsų nuomone, su kokiais sunkumais susiduria vaikas išsakydamas savo nuomonę Savivaldybės Vaiko gerovės komisijos posėdyje?	Su kokias sunkumais susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę vaiko Savivaldybės Vaiko gerovės komisijos posėdyje?	Ištirti, su kokiais sunkumais specialistų nuomone susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme.
Papasakokite, prašau, kokie sunkumai kyla išklausančiam vaiko nuomonę?	Su kokias sunkumais susiduria specialistai. Kas, kokie sunkumai trukdo išklausti vaiko nuomonę?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria vaiko teisių apsaugos specialistai, išklaudydami vaiko nuomonę.
Pasidalinkite, prašau, geriausiais vaiko nuomonės išklausymo atvejais? Nuo ko priklauso, jog vaiko nuomonė būtų sėkmingai išklaustyta?	Nuo ko priklauso, kas daro tam įtaką, kas lemia, kad vaiko nuomonė išklausoma sėkmingai.	Nustatyti sėkmingus vaiko nuomonės išklausymo įgyvendinimo veiksniai.
Įsivaizduokite, jog atsikeliate ryte ir vaiko nuomonės išklausymo procesas yra tobulas. Kaip viskas atrodytų?	Išsiaiškinti proceso pokyčius, ką reikėtų keisti, kad vaiko nuomonė būtų sėkmingai išklaudyta taikant minimalios priežiūros priemones?	Nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo prielaidas taikant minimalios priežiūros priemones.
Paklausiau visų klausimų, kuriuos buvau suplanavusi. Galbūt yra kažkas, ko nepastebėjau ir gal norėtumėte kažką papildyti ar pridėti?	Sužinoti tai, apie ką galbūt nepagalvojo tyrėjas.	

Interviu klausimai atvejo vadybininkams

Interviu klausimas	Ką noriu sužinoti?	Kurį uždavinį sprendžia?
Papasakokite prašau, kaip nutiko, susiklostė, jog šiandien dirbate šį darbą?	Informanto patirtį šioje darbo srityje. Kaip atsitiko, jog jis dirba šį darbą.	Įvadinis klausimas, kuris padėtų sukurti pokalbio atmosferą.
Papasakokite prašau, kaip išklausote vaiko nuomonę minimalios priežiūros priemonių vykdymo etape? Papasakokite prašau, kokios būna vaikų reakcijos, kaip jie elgiasi?	Koks yra vaiko išklausymo procesas? Koks turinys ir ko yra klausiama vaikų? Kaip yra traktuojama ar interpretuojama vaikų nuomonė? Kaip (ne)atsižvelgiama į vaiko nuomonę? Kiek vaiko nuomonė lemia procesą? Vaikų elgesį, reakcijas išklausymo metu.	Atskleisti vaiko nuomonės išklausymo etapus ir būdus taikant minimalios priežiūros priemones.
Papasakokite prašau, jūsų nuomone, su kokiais sunkumais susiduria vaikas išsakydamas savo nuomonę ?	Su kokias sunkumais susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių vykdymo etape.	Ištirti, su kokiais sunkumais specialistų nuomone susiduria vaikai išsakydami savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme.
Papasakokite, prašau, kokie sunkumai kyla išklausant vaiko nuomonę?	Su kokias sunkumais susiduria specialistai. Kas, kokie sunkumai trukdo išklausyti vaiko nuomonę?	Išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria vaiko teisių apsaugos specialistai, išklausydami vaiko nuomonę.
Pasidalinkite, prašau, geriausiais vaiko nuomonės išklausymo atvejais?	Nuo ko priklauso, kas daro tam įtaką, kas lemia, kad vaiko nuomonė išklausoma sėkmingai.	Nustatyti sėkmingus vaiko nuomonės išklausymo įgyvendinimo veiksnius.

Nuo ko priklauso, jog vaiko nuomonė būtų sėkmingai išklausyta?		
Įsivaizduokite, jog atsikeliate ryte ir vaiko nuomonės išklausymo procesas yra tobulas. Kaip viskas atrodytų?	Išsiaiškinti proceso pokyčius, ką reiktų keisti, kad vaiko nuomonė būtų sėkmingai išklausyta taikant minimalios priežiūros priemones?	Nagrinėti vaiko nuomonės išklausymo tobulinimo prielaidas taikant minimalios priežiūros priemones.
Paklausiau visų klausimų, kuriuos buvau suplanavusi. Galbūt yra kažkas, ko nepastebėjau ir gal norėtumėte kažką papildyti ar pridėti?	Sužinoti tai, apie ką galbūt nepagalvojo tyrėjas.	

Informuotas sutikimas

Esu Vilniaus Universiteto, Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedros studentė Neringa Remigija Morgačiovaitė. Šiuo metu atlieku mokslinį tyrimą, kuriuo siekiu ištirti vaiko nuomonės išklauskymo praktinius aspektus taikant minimalios priežiūros priemonės ir aptarti kylančius sunkumus bei galimas tobulinimo prielaidas. Jūs esate kviečiamas dalyvauti šiame tyrime. Žemiau pateikiama informacija, kuri supažindina su tyrimu ir jo aplinkybėmis. Jei jums kyla su tyrimu susijusių klausimų, galite kreiptis į tyrimą vykdančią tyrėją (el.p. remigija.morg@gmail.com arba tel. 867883722).

Darbo tikslas: ištirti vaiko nuomonės išklauskymo praktinius aspektus taikant minimalios priežiūros priemonės ir aptarti kylančius sunkumus bei galimas tobulinimo prielaidas.

Tyrimo dalyviai: Tyrime kviečiami dalyvauti specialistai, tiesiogiai išklauskantys vaiko nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikymo procese: tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai, vaiko teisių apsaugos specialistai ir atvejo vadybininkai,

Tyrimo eiga: Jei sutiksite dalyvauti tyrime, Jums bus užduodami atviri klausimai, susiję su vaiko nuomonės išklauskimu, patiriamais sunkumais, sėkmės veiksniais ir tobulinimo prielaidomis. Mūsų pokalbis užtruks apie 1-1.5 val. Prašau jūsų sutikimo mūsų pokalbį įrašyti, tokiu būdu palengvinsite mano kaip tyrėjos darbą, užtikrinant, kad nebūtų prarasta nė viena mūsų pokalbio detalė, mintis.

Konfidencialumas: Siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių asmeninės informacijos saugumą duomenys bus nuasmeninami ir kiekvienam dalyviui bus sukurtas tiriamojo kodas, iš kurio nebus įmanoma identifikuoti konkretaus asmens. Tyrimo duomenų masyve bus naudojami tik kodai (t.y., duomenų nebus galima susieti su konkrečiu asmeniu), o kodų sąrašas su tyrimo dalyvių tapatybėmis bus saugomas atskirai nuo duomenų masyvo.

Rezultatų viešinimas: Apibendrinta tyrimo metu gauta informacija bus naudojama baigiamojo darbo rengimui, kuris bus viešai ginamas Vilniaus universitete. Tačiau informacija apie atskiro tyrimo dalyvio atsakymus niekur viešinama nebus.

Grėsmės ir nepatogumai: Dalyvavimas šiame tyrime gali sukelti ne daugiau nei minimalų diskomfortą, nes bus klausiama tik jūsų nuomonės. Nors jūs pateiksite informaciją, kuri leistų identifikuoti jus kaip asmenį, yra mažai rizikos, kad su tyrimu nesusiję asmenys galėtų prieiti prie šios informacijos. Bus imtasi visų priemonių, kad būtų užtikrinta gautų duomenų apsauga. Po darbo gynimo įrašai bus sunaikinti.

Galimybė klausti: Jei jūs turite klausimų apie šį mokslinį tyrimą, galite kreiptis į tyrimo vadovę doc. dr. Lijaną Gvaldaite (el.p. lijana.gvaldaite@fsf.vu.lt), tel. 8 5 2667210, Socialinio darbo ir socialinės

gerovės katedra, Vilniaus universitetas.

Galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime: Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, tyrimo dalyvis gali bet kuriame tyrimo etape gali atsisakyti dalyvauti tyrime. Atsisakymas dalyvauti tyrime neturės jokių pasekmių.

Sutikimas dalyvauti tyrime:

_____ AŠ SUTINKU DALYVAUTI TYRIME Pažymėdami šį langelį jūs nurodote, kad sutinkate dalyvauti tyrime po to, kai perskaitėte ir supratote šioje sutikimo formoje pateiktą informaciją.

_____ AŠ SUTINKU, KAD POKALBIS BŪTŲ ĮRAŠOMAS Jums nesutikus, aš pokalbio metu žymėsiuosi jūsų pagrindines mintis.

Kategorija - vaiko nuomonės išklausymas trijuose minimalios priežiūros taikymo etapuose – „auksinės taisyklės nėra“
Vaiko nuomonės išklausymas praktiniame lygmenyje vyksta trijuose etapuose: individualus vaiko pokalbis su VTAS, vaiko nuomonės išsakymas VGK posėdyje ir atvejo vadybininko pokalbiai su vaiku vykdant MPP priemones. Labai jaunam vaikui dalyvauti VGK posėdyje yra per didelė užduotis, nes tai sukelia didesnę žalą, negu naudą. Kitaip tariant, tai prieštarauja vaiko geriausiems interesams ir apsaugo vaikus nuo emocinio diskomforto. Jeigu vaikas yra jauno amžiaus, VTAS specialistas gali rekomenduoti, kad dėl vaiko gerovės, jis nebūtų kviečiamas į VGK posėdį. Vaiko minimalios priežiūros įstatymas apibrėžia, kad Vaiko gerovės komisijos posėdyje vaikas dalyvauti turi, tačiau, jei yra įvertinama, kad dalyvavimas padarys vaikui žalą, tuomet vaikui yra leidžiama nedalyvauti ir jo nuomonę individualiai išklauso vaiko teisių specialistas. Spec. poreikių arba negalią turintys vaikai gali būti puikūs pašnekovai. Jeigu vaikas turi sutrikimą, tai nereiškia, kad jis negali kalbėti arba išreikšti savo nuomonės. Jeigu vaikas turi specialiųjų poreikių, jis yra nekviečiamas į Vaiko gerovės Komisijos posėdį, nes įvertinama, kad jis negeba išsakyti savo nuomonės. VTAS teikia Komisijai išvadą apie tai, ar pritaria MPP taikymui vaikui, o VGK pagal galimybes siūlo vaikams paslaugas. VTAS teikia išvadą apie priemonių (ne)skyrimą ir nesprendžia, ar vaikas dalyvaus, ar nedalyvaus posėdyje. Kai pranešimas yra būtent dėl MPP, tuomet VTAS susisiečia su tėvais ir vaiku, išklauso jo nuomonę MPP klausimu: pagalbos poreikis, patiriami sunkumai. VTAS teikia išvadą ir rekomendacijas apie vaiką Komisijai: jo sunkumus, lūkesčius, kitus niuansus, kurie gali būti svarbūs VGK priimant sprendimus. Proceso pradžioje pirmieji vaiko nuomonę išklauso vaiko teisių apsaugos specialistai ir pateikia išvadą Komisijai dėl vaiko (ne)dalyvavimo posėdyje. Prieš VGK posėdį VTAS pasikalba su vaiku ir Komisijai siunčia išvadą, kurioje nurodo, ar tėvai yra buvę bausti dėl netinkamo tėvų valdžios panaudojimo ir ar VTAS pritaria, kad vaikui būtų skirta minimali priežiūra ir koordinuotai teikiamos paslaugos tėvams. Rašydamas išvadą VTAS atsižvelgia į bendrą šeimos situaciją: kaip dažnai kartojasi pranešimai, kokio tai pobūdžio pranešimai, ar šeimai inicijuota atvejo vadyba. VTAS pokalbis su vaiku priklauso nuo to, kokią veiklą jis padarė, su kokias sunkumais jis susiduria, todėl negali tiksliai įvardinti koks yra pokalbio tikslas. Su 6-7 metų vaikais VTAS nesikalba apie minimalią priežiūrą, nes yra manoma, kad jie nesupras, todėl su jais kalbama „bendrai“ apie viską. Dažniausiai VTAS individualiai su vaiku kalbasi skyriuje. Vaiko nuomonė individualiai išklausoma skyriuje arba vaiko namuose, priklausomai nuo šeimos galimybių.

Vaiką VTAS specialistas išklauso arba jo namuose arba VTA tarnybos skyriuje, tačiau pirmumas teikiamas šeimos namams.

VTAS suteikia erdvę vaikui papasakoti tai, ką jis nori.

Dažniausiai paaugliai nenori, kad jiems būtų skirta minimali priežiūra, tačiau VTAS bando paaiškinti vaikui, kodėl jam gali būti skirtos MPP ir kokią naudą jam pačiam priemonės gali suteikti.

Vaiko brandos įvertinimas – kompleksas aplinkybių: gebėjimas bendrauti, emocijų raiška, prieinamumas, koku būdu sutinka specialistą ir informacijos peržiūrėjimas prieš susitinkant su vaiku.

Atskiros vaiko brandos įvertinimo nėra. Tai turi „pasimatyti“ iš vaiko nuomonės išklausymo aprašymo.

Apie vaiko brandą sprendžia pats specialistas, gairių nėra.

VTAS laikosi pozicijos, kad kalbantis su vaiku specialistas neturi būti kaip direktorius ar mokytojas.

Ypatingo vadovo individualiai išklausant vaiką susijusio su minimalios priežiūros skyrimo klausimais nėra – išklausoma įprastai kaip ir atliekant vaiko situacijos vertinimą, atsižvelgiant į jo amžių, gebėjimus ir specialiuosius poreikius.

Jeigu VTAS bendrauja su mažais vaikais, kad juos prakalbinti, gali pasitelkti įvairias priemones: žaislus, daiktus.

Jeigu vaikas nekalba, antras pasirinkimas yra kalbėtis su tėvais ir arčiausiai vaiko esančiais ar buvusiais specialistais, nes jie geriausiai pažįsta vaiką.

Jeigu vaikas nepasisako, VTAS paprašo, kad jis suformuluotų savo nuomonę iki posėdžio ir ją pasakytų posėdžio metu.

Būna, kad vaiko nuomonės išklausti nepavyksta. Tai priklauso nuo specialisto pastangų, vaiko gebėjimų ir ankstesnių patirčių.

VTAS kyla iššūkių fiziškai susitikti su vaiku ir išklausti jo nuomonę, nes tėvai ne visada užtikrina susitikimą, todėl tenka vaiką išklausti telefonu.

VTAS neturi resursų keletą kartų lankytis pas vaiką, tai reiškia, jog, jeigu jis pirmą kartą nekalba, vėliau galimybę pasisakyti turės tik posėdyje, jeigu jame dalyvaus.

VTAS atvykęs pasikalbėti pusvalandžiui su vaiku negali įvertinti visos situacijos – tad vaiko nuomonę gali būti išklausoma paviršutiniškai.

Stebuklingo metodo kaip kalbėtis su vaiku nėra – jeigu jis nors kažką papasakoja, tai jau yra gerai.

Jeigu vaikas vartoja narkotikus, apie jo nuomonę net nėra ką kalbėti.

VTAS „apeina“ taisykles, kad vaikas pasisakytų apie savo problemas – pasižada laikytis konfidencialumo.

Vaikas gali neišsakyti savo nuomonės VTAS, nes žino, kad bus „užrašyta“ ir perduota VGK.

VTAS vertindami šeimos situaciją ir žinodami, kad vaikas padarė nusikalstamą veiką, pokalbio su vaiku pabaigoje paklausia jo nuomonės ar jis sutiktų, jeigu jam būtų taikoma minimali priežiūra ir ar dalyvautų Vaiko gerovės komisijos posėdyje – pasilengvina darbą.

Jeigu specialistai gauna pranešimą, kad nepilnametis padarė nusikalstamą veiką, atlikdami situacijos vertinimą specialistai iš anksto paklausia vaiko ką jis mano apie tai, jeigu būtų svarstoma dėl MPP skyrimo.

Jeigu neseniai VTAS atliko vaiko situacijos vertinimą, tuomet iš naujo kalbamasi su vaiku nėra - gali nutikti taip, kad su juo ir nebus pasikalbėta apie MPP iki V GK posėdžio.

Vaiko nuomonės išklausymo aktą VTAS visuomet pateikia Komisijai, nes vaikas gali apsigalvoti ir neiti į V GK posėdį bei savo nuomonės neišreikšti.

Didžioji dalis vaiko išklausymo vyksta su VTAS, o Komisija tik gauna dokumentą su jo nuomone.

TBK pasitiki vaiko teisių apsaugos specialisto kompetencijomis kalbėtis su vaiku.

Netgi po pirmo pokalbio su vaiku VTAS gali būti aiškus sprendimas dėl minimalios priežiūros (ne)skyrimo, tuomet vaikas V GK posėdyje nedalyvauja.

Vaiko nuomonės perskaitymas iš lapo neatspindi to, ką galima sužinoti bendraujant akis į akį. Gyvas pokalbis leidžia geriau suprasti vaiko emocijas, kontekstą ir tikruosius poreikius.

Jeigu vaikas nekalba arba nedalyvauja V GK posėdyje, fiksuojama, kad jo nuomonė yra išklausyta ir yra tokia, kokią girdėjo VTAS.

Po VTAS pokalbio su vaiku V GK gauna raštą, kuriame patvirtinama, kad su vaiku pasikalbėta ir jo nuomonė yra žinoma, tačiau išsamiai pokalbis aprašomas nėra.

VTAS įvardina, kad vaikas taip pat turi teisę nepasisakyti, todėl kyla abejonių dėl siekio jį išklausti.

Dar prieš posėdį TBK pasiruošia susitikimui su vaiku ir susidėlioja gaires kaip ir apie ką bendraus su vaiku.

TBK surenka iš įstaigų informaciją apie vaiką, kurie dirba/dirbo su vaiku ir pagal ją skiria pagalbos priemones.

V GK nariai iš surinktos informacijos jau susidaro tam tikrą įspūdį apie vaiką ir gali pateikti savo įžvalgas.

Prieš V GK posėdį TBK prašo tėvų vaiką informuoti, nuraminti ir paruošti.

„Reikia pajusti, kada papildomo susitikimo reikia, o kada ne“. Jeigu TBK iš gautos informacijos apie vaiką sužino, kad jis turi rimtų elgesio problemų, prieš posėdį su juo dar susitinka specialiai ir paaiškina visą procesą.

Vaikus apie V GK posėdį ir jo esmę informuoja tėvai, vaiko teisių apsaugos specialistai ir socialiniai darbuotojai, todėl jie neateina į nežinią.

Kai šeima ateina į posėdį – pirmasis žingsnis yra nuimti nerimą ir užmegzti kontaktą.

Antras žingsnis vaikui atėjus į posėdį – dėti pastangas išsiaiškinant vaiko jausmus ir stengtis juos atliepti.

Posėdžio metu vaikui TBK papasakoja kas yra Vaiko gerovės komisija ir apie ką bus kalbama posėdžio metu.

Už saugios aplinkos kūrimą vaikui yra atsakingi visi esantys V GK posėdyje dalyviai: balso tonas, informacijos pateikimas, neverbalinė kalba. Svarbu ne tik turinys, bet ir forma, kaip informacija yra ištransliuota vaikui.

Posėdyje Komisijos nariai demonstruoja vaikui, kad jis yra svarbus ir būtent dėl jo susirinko visa „delegacija“.

Komisijos nariai posėdžio pradžioje visuomet vaikui prisistato ir paaiškina, kad komisija nėra sudaryta būtent dėl jo, nes tai yra pastovi komisijos sudėtis.

Kiekvienas vaikas, kuris yra svarstomas V GK posėdyje, yra „kiekviena nauja istorija“.

Vaiko gerovės Komisijos posėdyje užduodant vaikui klausimus siekiama pažinti vaiką ir jo situaciją.

Vaiko gerovės Komisijos posėdyje yra klausiama dėl kokių priežasčių vaikas netinkamai elgiasi, kas jo nuomone jam galėtų padėti ir ką reikėtų daryti, kad jo elgesys pasikeistų.

VGK posėdyje vaiko klausiama apie jo dabartinę savijautą, kaip jis jaučiasi namuose, ugdymo įstaigoje, su kokiais sunkumais susiduria ir kokios pagalbos jam reikėtų.

VGK Posėdžio metu vaiko prašoma „pasiaiškinti“ dėl savo elgesio, kodėl jis taip pasielgė ir teiraujamasi ką jis mano apie minimalias priežiūros priemones.

VGK posėdžio pabaigoje pasiklausia vaiko ar jis viską suprato ir ar turi klausimų.

Vaikui užduodami klausimai VGK posėdyje turi būti „emociškai jautrūs“.

Kiekvienas atvejis yra nauja pradžia, todėl reikia ieškoti kelio į vaiko širdį.

Iš tų vaikų, kurie atsakinėja trumpai arba atsako „nežinau“, TBK stengiasi „ištraukti“ nuomonę juos „prašildant“, „pračiupinėjant“ ir uždavinėjant atvirus klausimus, kad jie papasakotų daugiau – „būna ką veikti“.

Vaiko nuomonė gali būti suformuojama per VGK posėdį. Žingsnis po žingsnio vaikas yra „atvedamas iki tinkamos“ nuomonės.

VGK posėdyje su vaiku aptariamos minimalios priežiūros priemonės ir bandoma įtikinti vaiką, kad tos priemonės jam yra reikalingos.

Jeigu vaikui sunku kalbėti VGK posėdyje, yra ieškoma būdų kaip jis gali išreikšti savo nuomonę. Pavyzdžiui, jam suteikiama galimybė užrašyti savo mintis ir nuomonę.

Komisijos bendravimas su vaikais priklauso nuo vaiko situacijos. Jeigu priemonės vykdomos nėra, tuomet visos vaiką padrąsinančios kalbos baigiasi.

Atsižvelgimas į vaiko nuomonę yra galimybė jam pasirinkti kurioje įstaigoje jis gali vykdyti jam paskirtą priemonę.

Į vaiko nuomonę stengiamasi atsižvelgti pagal jo interesus. Nors vaikas gauna įpareigojimą, pavyzdžiui, lankyti tam tikrą veiklą, tačiau gali pasirinkti kas jam labiau patinka ir tinka. Taip pat gali pasirinkti paslaugos vietą, pavyzdžiui, kur lankyti psichologo konsultacijas.

Vaikas yra įpareigojamas vykdyti priemones, lankyti užsiėmimus, tačiau, jeigu jis kategoriškai atsisako, tariantis su vaiku, yra ieškoma būdų kokios paslaugos jam galėtų tikti.

Vaikui leidžiama pasirinkti kokią užimtumą jis nori lankyti, svarbiausia, kad jis jį lankytų.

Jeigu vaikas kategoriškai atsisako vykdyti jam skirtą priemonę, tuomet yra ieškoma alternatyva ką vaikas sutiktų ir norėtų lankyti, nes rezultate įtampą jaus tiek vaikas, tiek specialistas, kuris turi užtikrinti vaiko dalyvavimą tam tikroje veikloje.

Nors VGK nusprendžia kokią vaikui priemonę skirti, tačiau nesuderinus to su vaiku, jo tėvais, ar su atvejo vadybos specialistais, sprendimas neatsiranda mero potvarkyje.

Priemonės pasiūlomos, tačiau, jeigu vaikas atsisako kalbėti per posėdį, tuomet (ne)sutikimas yra gaunamas iš visų, kurie yra arčiausiai vaiko (tėvų, specialistų), išskyrus patį vaiką. Sprendžia suaugusieji.

Ar vaikas išklausytas, ar ne – nuo to niekas nesikeičia. Sprendimas gali būti priimtas ir be vaiko nuomonės, todėl jo išklausymas praranda vertę. Pirmenybė yra teikiama institucijoms, kurios pateikia charakteristiką apie vaiką.

Nesvarbu, ar vaikas su priemonėmis sutinka, ar ne, bet jeigu yra būtinybė – „prieivolė“ bus skirta.

Kaip daktarai nustato fizinę ligą, taip VGK nustato pagalbos poreikį (priemones) vaikui.

TBK ir kiti komisijos nariai priimdami sprendimą, vertindami situaciją ir paskirdami priemones remiasi kitų specialistų, kurie dirbo ir toliau dirbs su šeima nuomonėmis (rekomendacijomis), tačiau „vaikas yra pametamas“.

Į vaiko nuomonę, jeigu ji nesutinka su priimamu sprendimu, atsižvelgiama nėra ir pateisinama tuo, kad jo nuomonė neatitinka jo geriausių interesų, nes specialistai žino geriau.

Informacija gaunama iš institucijų nusveria vaiko nuomonę. Informacija, kurią specialistai susirenka apie vaiką iš įstaigų, „diktuoja“ vaiko interesus. Nors vaikas su priemonėmis nesutinka, tačiau priemonės jam yra skiriamos atsižvelgiant į charakteristiką, o ne į jo nuomonę.

Nors kiti specialistai mato, kad vaikui niekas nepadeda ir jau yra išbandytos visos priemonės, VGK nesiima griežtesnių priemonių ir laukia „paskutinės“ ribos – „vilkinimas iki plintuso“.

Kartais į vaiko nuomonę yra atsižvelgiama per daug ir tempiama guma netgi tuomet, kai vaikas turi labai rimtų problemų, pavyzdžiui: narkotikų vartojimas. „Vaikų per daug gailima jų pačių nenaudai“.

„Visi valiojamės vatoj, o pokytis nevyksta“. Specialistė mano, kad kartais reikia imtis griežtesnių veiksmų, nes vaikas vis tiek nevykdo jam paskirtų priemonių.

Per visą atvejo vadybininko praktiką pagalbos planas nė karto nebuvo koreguojamas atsižvelgiant į vaiko nuomonę.

Atvejo vadybininkas po minimalios priežiūros skyrimo vaikui koordinuoja vaiko atvejį: stebi kaip jam sekasi vykdyti priemones, išklauso jo nuomonę, bendradarbiauja su paslaugų teikėjais ir rašo ataskaitas TBK apie darbą su vaiku, kuriose aprašo ir vaiko nuomonę.

Atvejo vadybininkas turi užtikrinti sąlygas vaikui vykdyti priemones, tuo pat metu atlikti kontrolės ir motyvavimo funkcijas.

Priemonių vykdymas priklauso ir nuo atvejo vadybininko, kuris „lydi“ vaiką kelyje: nuo su vaiku palaikomo santykio, jo motyvavimo, pastabumo, kontrolės.

Į MPP plano sudarymą atvejo vadybininkai kviečia vaiką, tėvus ir priemonių vykdytojus.

MPP plano sudarymas vyksta po savaitės arba pusantros po įvykusio VGK posėdžio.

MPP vykdymo plano sudarymas vyksta kontaktiniu arba nuotoliniu būdu, priklausomai nuo šeimos ir vykdytojų galimybių.

Po plano sudarymo, kurį rankiniu būdu sudaro pats specialistas, atvejo vadybininkas su planu supažindina vaiką ir jo tėvus bei išklauso jų nuomonę.

Atvejo vadybininkas kas mėnesį teikdamas ataskaitą TBK informuoja apie vaiko situaciją, priemonių vykdymą, pokyčius, rezultatai, vaiko nuomonę.

MPP vykdymo plano peržiūros dažnumas priklauso nuo pokyčių vaiko situacijoje.

Posėdžiai ir susitikimai su vaiku yra organizuojami pagal poreikį. Jeigu matoma, kad niekas nevyksta ir norima, kad vaikas susiimtų, jam duodama mažiau laiko ir posėdžiai daromi dažniau.

Vaiko nuomonė plano sudarymo metu išklausiama dėl MPP vykdymo: vaiko klausiama su kokiais sunkumais jis susiduria. Pasitikslinka, ar supranta ką vaikas turės padaryti, kokios priemonės yra jam skirtos ir ar jis sutinka jas vykdyti.

Specialistai patys pasirenka kaip išklausti vaiko nuomonę: nuoširdžiai ar formaliai.

Jeigu vaikas priešinas priemonėms, atvejo vadybininkas jam suteikia galimybę išsakyti savo lūkesčius ir pasiūlymus.

Visų pirma atvejo vadybininkas su vaiku kalbasi apie jam skirtas minimalios priežiūros priemones, jo supratimą apie priemones, vykdymą ir nevykdymo pasekmes.

Su vaiku atvejo vadybininkas susitinka kartą į mėnesį, tačiau esant poreikiui ir dažniau. Jeigu vaikas nenori vykdyti jam paskirtų priemonių, specialistai bando jį įtikinti ir nuo jo neatsitraukia.

Draugišką santykį su vaiku galima užmegzti tuomet, kai specialistai su juo bendrauja gražiai ir vaikas nejaučia įtampos.

Jeigu atvejo vadybininkas nesukuria ryšio su vaiku, tuomet jis jaučiasi įspaustas į kampą, nes jam kažkas „liepė“ ateiti ir kalbėti.

Ryšio užmezgimas priklauso nuo dviejų žmonių – vaiko ir atvejo vadybininko.

Vaikas yra motyvuojamas per pokalbį, refleksijas, konsultavimą, raginimus vykdyti priemones, pavyzdžiui, eiti į mokyklą, nes tai yra įpareigojimas, skirta minimali priežiūra, o po jos gali būti skirta vidutinė priežiūra (įvardijamos pasekmės vaikui).

„Kaip sugedusi plokštelė“. Konsultacijų su vaiku metu yra nuolat kartojama ką vaikas padarė, ką galima padaryti ir kuo galima pasidžiaugti.

Per eilę metų atvejo vadybininkas išmoko, kad nuo specialisto priklauso nedaug – daugiausia priklauso nuo pačio vaiko.

Su vyresniais vaikais atvejo vadybininkas bendrauja tiesiogiai – telefonu apie tai kaip jam sekasi vykdyti planą, kokia yra jo nuomonė ir kokie (ne)vyksta pokyčiai.

Su dalimi vaikų atvejo vadybininkas susitaria susitikti per jų tėvus.

Atvejo vadybininkas vaiką bando pasiekti visais įmanomais keliais, todėl su dalimi vaikų pavyksta susitikti tik per „trečiuosius asmenis“ – socialinius pedagogus, jeigu tėvai negeba užtikrinti susitikimo.

Dėl laiko ir fizinių resursų trūkumo atvejo vadybininkas negali „sugaudyti“ vaiko ir su juo pasikalbėti tuomet, kai jis mokyklą lanko nereguliariai.

„Tiesiog gražu klausyti“. Dalis paauglių, kurie yra laisvi, iškalbingi, drąsūs ir atrodo, kad bendraujama su suaugusiuoju.

Vaikų grupė, kuri išsako savo nuomonę, tęsia pokalbį, diskutuoja ir jaučiasi drąsiai.

Vieni vaikai savo nuomonę išsako labai drąsiai, kad vos ne prikuria istorijų, o kiti atsako labai minimaliai, nes jaučia įtampą.

Vaikai VGK posėdžiuose gali meluoti ir savo istoriją pakeisti daug kartų.

Vaikai nebūna iškalbūs arba „neturi“ savo nuomonės VGK posėdžiuose.

Delinkventinio elgesio vaikai savo nuomonės ir siūlymų neturi.

Vaiko elgesio traktavimas – jeigu vaikas nekalba, tai irgi rodo tam tikrą dalyką, rūpestį, kurį reikėtų išsiaiškinti.

Delinkventinio elgesio vaikai – „manipulatoriai numeris vienas“.

Vaikai specialistams žada, kad pakeis savo elgesį, tačiau tikroji žinutė kurią jie transliuoja yra „greičiau jūs mane iš čia paleiskit“.

Sunku, kai vaikas kalba mažai, arba kalba tai, ką nori girdėti specialistai. Vaikas kalba tai, ką nori girdėti specialistai, nes yra labai nepatogioje pozicijoje ir nori kuo greičiau iš jos pabėgti.

Vaikai bando išsisukti, kad tik nereikėtų bendrauti su specialistais, tačiau jeigu specialistas vis tiek „pagauna“ vaiką, tuomet jis pasako tai, ką nori girdėti darbuotojas, o ne tai ką jis iš tikrųjų galvoja.

Vaikai po kelių posėdžių ar susitikimų išmoksta kalbėti tai, ką nori girdėti specialistai.

Vaikų reakcijos išsakant savo nuomonę gali būti – demonstratyvus nepagarbus bendravimas („siunčia“ specialistus „tolyn“) ir agresyvus elgesys (paspiria koja duris), kuris kelia sunkumų specialistams.

„Viskas nėra gražu“: vaikai VGK posėdžiuose susijaudina taip, kad juos reikia „tramdyti“ fiziškai.

Delinkventinio elgesio paaugliai gali bendrauti kaip smarki audra: šiurkščiai ir nemandagiai. Save žalojantys ar narkotikus vartojantys vaikai yra nesustabdomi: meluoja, šaukia, spardosi, plėšo dokumentus, bėgioja.

Vaikų bendravimo skalė: nuo malonaus ir mandaus iki šiurkštaus ir atsisakančio kalbėti.

„Ateina išsipūtusiomis krūtinėlėmis kaip povai, nu ką jūs man padarysit“. Vaikai drąsūs, nes „žino“, kad jų amžius juos saugo nuo atsakomybės.

Vaikai, kurie pažįsta specialistus ir su jais kalbasi n-tą kartą, ateidami „duris atidarinėja su koja“.

„Etatiniai vaikai“: tie vaikai, kurie patenka į VGK svarstymą, dažniausiai jau yra turėję kontaktą su VTAS ir jie jau yra žinomi specialistams.

Delinkventinio elgesio vaikai – „jau pažįstami specialistams vaikai“.

Algoritmas: jeigu vaikas padarė du teisės pažeidimus, policija privalo kreiptis į merą dėl priemonių taikymo, o Komisija privalo reaguoti ir kviesti vaiką į posėdį.

„Pakliūti“ į Vaiko gerovės komisiją nesudėtinga. Užtenka dviejų administracinių arba vieno baudžiamojo nusižengimo, kurie gali būti dėl neadekvačių tėvų reakcijų.

VGK privalo svarstyti vaiką, kad ir kaip „kvailai“ jiems atrodytų vaiko patekimo į komisiją priežastys.

Jeigu vaikas suklydo, tai nereiškia, kad jam turi būti priklijuota delinkventiškai besielgiančio vaiko etiketė.

Dėl „nerimtų“ poelgių, kaip parūkymas ar eismo taisyklių pažeidimas, su vaiku ir tėvais užtektų prevencinio pobūdžio pokalbio ir vaikams nereiktų dalyvauti komisijos posėdžiuose.

Jeigu vaikas nieko nepasako ir savo nuomonės neišreiškia, tuomet komisija priima sprendimą ir konstatuoja faktą vaikui, kad jis turi vykdyti priemones.

Kategorija - Vaikų patiriami sunkumai išsakant savo nuomonę minimalios priežiūros priemonių taikyme: „anaipol nėra gražu“.

VGK posėdžiuose vaikai patiria tokį stresą, kad apsiverkia, pradeda mikčioti.

Nors vaikai bando daryti įspūdį esantys labai stiprūs ir kieti, tačiau iš tikrųjų jie yra labai jautrūs.

Vaikai „drąsiu ir iššaukiančiu“ elgesiu bando paslėpti savo baimę ir nerimą.

Vaikai taip bijo ir gailisi, kad „per ašaras kelio nemato“.

Vaikų vertinimu – jeigu suklydau, tai gyvenimas baigtas.

Vaiko reakcija posėdyje priklauso nuo vaiko amžiaus, raidos, jo ankstesnių patirčių, aplinkos, auklėjimo ir spec. poreikių (ne)turėjimo.

Dauguma vaikų apsimeta, kad supranta kas yra minimali priežiūra ir nedrįsta pripažinti, kad jiems nėra aišku ko iš jų yra tikimasi.

„Mes jam trukdom, o ne jis mums“. Vaikams dažnai atrodo, kad specialistai jų nesupranta ir kišasi į jų gyvenimą.

Delinkventinio elgesio vaikus priima tik kiti tokio paties elgesio vaikai, todėl vaikai jaučiasi vieniši ir buriasi į „delinkventines kompanijas“, kuriose jie jaučiasi suprasti.

Specialistų nuomone vaikai jaučiasi neišgirsti ir nesuprasti.

Vaikų tėvai iš pradžių stengiasi padėti savo vaikams, bendradarbiauja su specialistais, tačiau vėliau praranda viltį ir nuleidžia rankas.

Vaiko sunkumas - įgūdžio neturėjimas reikšti savo nuomonę ir save apginti.

Jeigu vaikas yra traumuotas, dažniausiai jis posėdžio metu negali išsakyti dėl ko jis vienaip ar kitaip elgiasi. Negali padaryti „tokių atradimų“.

„Vaikai neauga vidury lauko, jie auga tam tikroje aplinkoje“ ir jeigu šeimos aplinka yra netinkama, vaikas vis tiek gins savo tėvus ir neįvardins tikrųjų elgesio priežasčių.

Vaikai išsakydami savo nuomonę jaudinasi, bijo ir jaučia gėdą.

„Vaikas dalyvauja Vaiko gerovės komisijos posėdyje, o ne koncerte, kuriame jis norėtų dalyvauti“.

Vaiko gerovės komisija kaip „delegacija“, turinti jėgą ir galią vaiko (šeimos) gyvenime.

Vaiko gerovės komisiją sudaro 15 žmonių – vaiko akimis tai yra 15 nepažįstamų žmonių, kurie sprendžia jo likimą.

Vaikui vaiko gerovės komisijos posėdyje nuomonę išsakyti sudėtinga, nes ta reikia daryti prieš „delegaciją“, kurios narius vaikas mato pirmą kartą.

Vaiko dalyvavimas Vaiko gerovės komisijos posėdyje jam sukelia emocinį diskomfortą: įtampą, baimę, nerimą.

„Ateiti į uniformuotą komisiją yra iššūkis“ – vaikai (šeima) patiria didžiulį nerimą, baimę ir liūdesį.

Vaiko gerovės komisijos funkcija yra išsiaiškinti, nutarti ir priimti vaikui geriausią sprendimą, kuris „užtikrintų“ arba padėtų vaikui saugiai leisti laiką ir sudaryti galimybes koreguoti netinkamą elgesį.

Komisija stengiasi būti šeimos pagalbininkais, o ne teisėjais.

Minimali priežiūra vaikui skirta, kad jis gautų pagalbą, kuri jam būtų prieinama ir maloni, o ne tam, kad nubausti ir pabloginti gyvenimą.

VGK posėdyje emocinis krūvis yra toks, kad ne tik vaikas, bet ir tėvai norėjo verkėti.

Vaiko reakcija: į puolimą atsako puolimu - agresija ir aplinkos niokojimas.

Kai posėdžiai vyksta gyvai, komisija atrodo labai baugiai ir vaikams yra nejauku, o nuotoliu, vaikai būdami savo aplinkoje jaučiasi geriau.

„Nematai gi tu žmonių akių“ nuotolinis susijungimas į posėdį prideda daugiau formalumo ir gali nesimatyti tam tikrų rizikų, kūno kalbos ir tikrosios situacijos.

Vaiko gerovės komisija ir minimali priežiūra yra pasekmė už vaiko netinkamą elgesį. Kur baigiasi pagalba ir prasideda bausmė.

VGK posėdyje naudojama sąvoka „vaiko apklausimas“ – suponuoja į teisinį procesą, kurio metu yra gaunami ir fiksuojami parodymai.

Komisijos nariai sprendimą priima be vaiko ir šeimos dalyvavimo ir tuomet praneša sprendimą – nuoroda į teismo procesą, kai yra paskelbiamas nuosprendis.

Komisijos nariai su vaiku kalba demonstruodami savo galią. TBK stengiasi keisti komisiją „iš vidaus“, kad ji nebebūtų deklaratyvus gąsdinimo organas. Formalūs nuomonių išsakymai ir susitikimai, kur vaikui yra pagrūmojama pirštu – neduoda jokios naudos. Kol visi specialistai pasisako, iš to streso jau nebeatsimena ką sakė pirmi penki. Jeigu vaiko atvejis sėkmingas, specialistai susirenka į VGK padėkoti, pasišypsoti vieni kitiems, o jeigu nesėkmingas – pakaltinti vienas kitą, kur kas ko nepadarė, tačiau prasmės tame nėra. Komisijoje vaiko yra klausiama su kokiomis problemomis jis susiduria ir ką reikėtų keisti. Vaikas įvardina priežastis ir sutinka su nustatytomis priemonėmis, tačiau tikrosios prasmės ir pagalbos vaikui iš šių pokalbių atvejo vadybininkai nemato.
Kategorija - specialistams kylantys iššūkiai išklausančiam vaiko nuomonę minimalios priežiūros taikymo procese
Specialistai kartais patys bijo kalbėtis su vaikais, užduoti netinkamus klausimus, kad jiems nepadarytų dar didesnės emocinės žalos. Iššūkis: baimė ir neužtikrintumas suformuluoti netinkamus klausimus vaikui ir jo reakcijos „atlaikymas“. Susiformavusi neigiama Komisijos narių nuostata, kad „nieko čia nebus, viskas čia aišku.“ Vaikui sunku suteikti pagalbą, kai jis nesupranta, kad viskas yra daroma dėl jo gerovės, neatsiskleidžia, nepasitiki ir specialistus laiko priešais ir blogiečiais. Iššūkių specialistams kelia vaikų elgesys ir emocijos: verkimas, pyktis, nepagarbus elgesys. Iššūkių specialistams kelia vaikai, kurie neišsako savo nuomonės. Specialistų didžiausias sunkumas – „užsiblokavę“ ir nekalbantys vaikai, turintys išankstines neigiamas nuostatas. Iššūkis specialistams – kaip atrasti būdų, kaip kalbėtis su vaikais, kurie elgiasi priešiška ir agresyviai. Sunkiai prakalbinami delinkventinio elgesio jaunuoliai: nenori kalbėti, gynybiški, nemato problemos, kalti visi aplinkiniai. Vaikų išankstinis nusistatymas, kad Vaiko gerovės komisijos posėdyje juos bars, kaltins, mokys ir moralizuos. Specialistams trūksta kompetencijos užmegzti santykį su vaiku, nors jų teigimu tam trukdo vaiko agresyvumas ir priešiškumas. Pikti paaugliai kaip „akmenys“, kurių neįmanoma „suskaldyti“. Specialistui kelia iššūkių vaiko abejingumas, kategoriškumas ir kaltės nepripažinimas, situacijos rimtumo nesupratimas. Iš esmės, sunkumus kelia vaiko jausmai ir jo nuomonė. Anksčiau vaikus gąsdindavo raganomis, dabar – vaiko teisėmis ir Vaiko gerovės komisija. Įsišaknijęs požiūris visuomenėje - vaiko teisių specialistai – gąsdintojai ir baudėjai. Mokytojai galvoja, kad VTAS „sutvarkys“ netinkamai besielgiančius vaikus. Kadangi viešumos nuomonė apie Vaiko gerovės komisiją yra neigiamai: „represinė institucija, nieko gero neduoda, nepatogu, baisūs“, todėl specialistai gyvena įtampoje ir turi prisiimti didelę atsakomybę, o pagalbos TBK išsiventiliuoti – niekas nesuteikia, todėl jie konsultuojasi tarpusavyje.

Posėdžiuose reikia dirbti „rėžime“, tačiau ne visada jį pavyksta išlaikyti. Rygoje dirbanti komanda atlieka gilią vaiko situacijos „diagnostiką“. Tuo tarpu Lietuvoje VGK vaidmuo yra daug siauresnis. Sprendimai priimami pagal specialistų rekomendacijas. MPP kaip formalumas, nes dažniausiai reikia padėti tvarkytis šeimos problemas ir tikrąsias vaiko elgesio priežastis. Vaiko gerovės komisija vaiko gyvenime atlieka momentinę vaidmenį: kažkuriuo etapu kaip pagalbos „kanalas“ prisijungia ir atsijungia, todėl negali iki galo susipažinti su vaiku, jo situacija ir iš tikrųjų jam padėti. Visi sau: „dokumentas sau, specialistai sau, pagalbos sau, vaikas sau, tėvai sau“ nėra vieningo darbo „kumščio“, kad vyktų pokytis. Darbas su delinkventinio elgesio vaikais yra labai sunkus, pasitenkinimo momentų yra labai mažai, o TBK nėra suteikiama išsivertinimo būdų, todėl savo psichohigieną turi rūpintis patys.
Kategorija - Sėkmingo vaiko nuomonės išklausymo „receptas“.
Specialisto nuomone, vaiko išklausimą parodo tai, kad jo yra paklausama ar jam viskas yra aišku ir suteikiama galimybė pačiam užduoti klausimus. Jeigu „žmogeliui“ suteikiama galimybė išsakyti savo norus ir emocijas, tai parodo, kad jo nuomonė yra išklausyta. Vaikas laikomas išgirstas tuomet, kai jo nuomonė „sutampa“ su paskirtomis priemonėmis ir jų taikymu. Vaikas išklausytas tuomet, kai jo kūno kalba rodo, kad jis nusiramino. Kad vaikas išklausytas parodo jo nuotaika. Kad pasitikrinti, specialistai visuomet posėdžio pabaigoje pasiklausia kaip vaikas jaučiasi ir su kokiomis nuotaikomis išeina. Kad vaikas išklausytas parodo ne vaikas, o dokumentas, kuris yra užpildomas VTAS specialistų ir ten yra pacituojama vaiko nuomonė. Vaikas išklausytas, kai jam skiriama laiko, kai jis turi galimybę atsakyti į klausimus ir į juos yra tinkamai sureaguoja. Vaikas išklausytas, kai jis pokalbio metu pasijaučia taip gerai, kad gali drąsiai išsakyti savo nuomonę. Kalbėdamiesi su vaikais atvejo vadybininkai vartoja „paprastą“ kalbą. Sėkmingas kelias į vaiko širdį ir santykio užmezgimą – leisti vaikui jaustis suprastam ir kalbėti laisvai, bet ne per laisvai. Sėkmingas vaiko nuomonės išklausymo receptas: malonus tonas, nepamokslavimas, nekaltinimas, atviri klausimai, nuomonės neprimetimas, draugiška aplinka. Vaiko prakalbinimas priklauso nuo sukuriamos jaukios atmosferos ir vaiko savijautos. Sėkmingas vaiko nuomonės išklausymas priklauso nuo specialisto gebėjimų prakalbinti vaiką ir jaukios atmosferos. Sėkmingas vaiko nuomonės išklausymas – vaiko gebėjimas pasijausti ramiai ir drąsiai, kad jis galėtų komunikuoti, atsakyti į klausimą, pasakyti savo nuomonę, pasidalinti informacija.
Kategorija - Tobulinimo prielaidos – „kuo daugiau vaiką įtraukti ar patraukti?“

Šeimai būtų mažiau nemalonu ir jie jaustųsi drąsiau dalyvaudami komisijos posėdyje, jeigu prieš tai būtų įvadinis pokalbis su tarpinstituciniu bendradarbiavimo koordinatoriumi, kurio metu jis paaiškintų kaip viskas vyksta.

Nors ir buvo bandoma „įdiegti“ pradinį pokalbį su šeima prieš VGK posėdį, tačiau tai nepasiteisino dėl specialistų ir tėvų laiko resursų trūkumo.

„Vaikas sau, specialistai sau“. Siūlymas sprendimą priimti vaikui nesudalyvavus posėdyje ir nesuteikiant galimybės jam išsakyti savo nuomonės.

„Tobulintinas“ dalykas vaiko nuomonės išklausyme – jo nuomonę išklausyti rečiau.

Pokalbį su vaiku galėtų vesti vaiko teisių apsaugos specialistas, kuris su šeima ir vaiku yra tęstinume.

VTAS siūlo vaiko nuomonės individualiai neišklausyti – „turi eiti į VGK posėdį, turi priimti atsakomybę“.

„Plaukti paviršiumi neefektyvu“: TBK norėtų „gilesnės“ informacijos apie vaiką ir jo nuomonę iš vaiko teisių apsaugos specialisto, kuri sumažintų darbo krūvį ir aiškinimąsi pačiai Vaiko gerovės komisijai.

„Ginčas dėl atsakomybės“. Priemonių vykdytojai „permeta“ atsakomybę už vaiko motyvavimą ir darbą su juo atvejo vadybininkams. Nededą pastangų, kad vaikas lankytų tam tikrus užsiėmimus ir tik informuoja atvejo vadybininką, kad jis to nedaro.

Specialistams išklausyti vaiko nuomonę yra našta, todėl šią pareigą nori „permesti“ vis kitiems.

Kad padėti nusikalsti linkusiems vaikams, reikia bendradarbiaujančių specialistų, kurie praktikuojasi būtent dirbti su šia tikslu grupe.

„Klausytis vaiko tarp eilučių“. Reiktų specialistų, kurie galėtų „pajausti“ ko vaikui iš tikrųjų reikia, o ne plaukti pasroviui.

Idealiu atveju su vaiku turėtų kalbėtis psichologas, turintis žinių ir išmanantis vaiko psichologiją įvairiuose raidos tarpsniuose. Tai reiškia, jog specialistams trūksta kompetencijų išklausyti ir prakalbinti vaiką.